

**ЖАББОРОВА ОНАХОН МАННАПОВНА,
АЙДАРОВ ЕРКИН БАКИТОВИЧ**

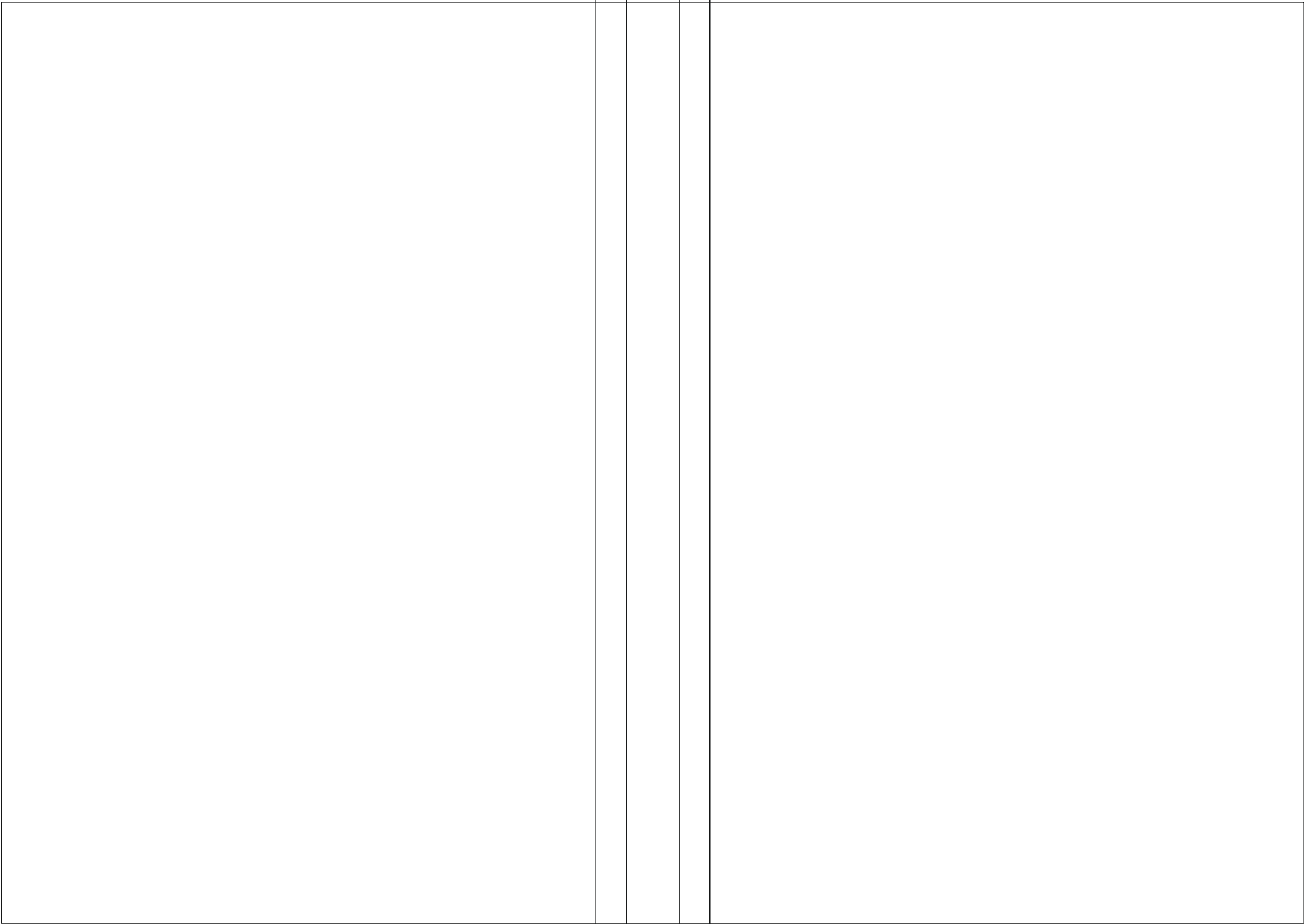

**БАСТАУЫШ БІЛІМ
БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫ,
ИННОВАЦИЯ ЖӘНЕ
ИНТЕГРАЦИЯ**

ISBN 978-9943-24-329-3

9 789943 243293

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ОРТА АРНАУЛЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**ШЫРШЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЖАББОРОВА ОНАХОН МАННАПОВНА,
АЙДАРОВ ЕРКИН БАКИТОВИЧ**

**БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ
ПЕДАГОГИКАСЫ, ИННОВАЦИЯ
ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯ**

*Жоғары оқу орындарының бастауыш білім
мамандығына арналған оқулық*

«ZEBO PRINT»
Ташкент – 2023

УДК: 581 (075.8)

КБК: 28.5я73

Жабборова О.М., Айдаров Е.Б., Бастауыш білім беру педагогикасы, инновация және интеграция. Оқулық. – Т.: «ZEBO PRINT», 2023.

Бұл оқу құралында бастауыш білім берудегі педагогика, инновация және интеграция мәселелері талданып, болашақ мұғалімдерге арналған. Оқу құралы Өзбекстан Республикасы Президентінің № ПФ-5847 Жарлығы болып табылатын білім беру саласындағы жаңа нормативтік құқықтық құжаттар негізінде «Бастауыш білім беру педагогикасы, инновация және интеграция» пәнінің бағдарламасы бойынша дайындалды. 2019 жылғы 8 октябрьде бекітілген «Өзбекстан Республикасының жоғары білім беру жүйесін 2030 жылға дейін дамыту тұжырымдамасы» талаптары негізінде құрылған.

Оқулық бұл пән бойынша алғашқы тәжірибе болып саналады және сіздердің ойларыңыз бен ұсыныстарыңызды күтеміз.

Жауапты редактор:

Шукурулло Колдошевич Мардонов,

педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Пікір білдірушілер:

Ф.И.Очилов – ШМПУ-дің «Бастауыш білім методикасы» кафедрасының оқытушысы п.ғ.д.(PhD).

Д.Т.Айтбаев – Низами атындағы ТМПУ-дің «Бастауыш талімде ана тілі және оны оқыту әдістемесі» кафедрасының профессор м/а, филология ғылымының кандидаты

Оқу құралын Шыршық мемлекеттік педагогика университеті ғылыми-әдістемелік кеңесі баспаға ұсынған.

Өзбекстан Республикасы жоғары және орта арнаулы білім министрлігінің 2022-жыл 30-декабрь күнгі № 429-санды бұйрығы бойынша оқулық баспаға ұсынылған.

ISBN 978-9943-24-329-3

КІРІСПЕ

Өзбекстанда қалыптасып келе жатқан Үшінші Қайта өрлеу дәуірінде бастауыш білім беруді дамытып, сол арқылы 7-11 жасар балаларды кәмететтік жасқа жеткізу маңызды міндет болып табылады. Осыған орай Өзбекстан Республикасы Президенті Шавкат Мирзияевтің Олий Мажлиске Жолдауында (2020 жылғы 29 желтоқсан) келесі міндеттер бөлек қойылды: алдыңғы қатарлы халықаралық стандарттарға бейімделу қажет». Осы тұрғыда жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ мұғалімдерге оқытылатын «Бастауыш білім берудің педагогикасы, инновациясы және интеграциясы» пәнін келесі аспектілерден жетілдіру қажет:

- пәннің оқу бағдарламасын заман талабына сай жетілдіру;
- ғылым студенттері мен оқытушылар және тренерлер үшін халықаралық стандарттарға сәйкес оқулықтар мен оқу құралдарын жасау;
- бастауыш білім беру үдерісін инновациялық педагогикалық әзірлемелермен байыту.

Осы міндеттерді жүзеге асыру мақсатында 2020-2021 оқу жылынан бастап «Педагогика, инновация және бастауыш білім берудің интеграциясы» пәнінің оқу бағдарламасын жетілдіріп, оны оқытудың негізін жаңартып, осы оқу құралын жасадық.

Оқу құралын жасау Өзбекстан Республикасы Жоғары және орта арнаулы білім министрлігі бекіткен «Бастауыш білім беру педагогикасы, инновация және интеграция» типтік бағдарламасы негізінде жұмыстық оқу жоспары негізінде жасалды. Бұл пән болашақ мұғалімдерге арналған мамандық пәндерінің бір бөлігі болып табылады.

«Бастауыш білім берудің педагогикасы, инновациясы және интеграциясы» пәнінің мақсаты болашақ мұғалімдерге бастауыш білім берудің теориясы мен әдістемесін, тәрбие мен практикалық іс-әрекетті меңгерту. Оның міндеттеріне мыналар жатады:

- бастауыш білім беру педагогикасының мазмұны бойынша білім беру;
- бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын оқыту талаптары;
- бастауыш білім берудегі педагогикалық процесі түсіну;
- бастауыш білім берудегі инновацияның мазмұнын түсіну;

- бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекеттегі дағдыларын қалыптастыру;
- бастауыш білім беру интеграциясының мәні бойынша білім беру;
- бастауыш білім берудегі интеграцияға қатысты мәселелер бойынша біліктілік беру.

«Педагогика, инновация және бастауыш білім интеграциясы» мамандығы бойынша болашақ мұғалімдерге мынадай талаптар қойылады:

- бастауыш білім беру педагогикасы бойынша теориялық білімге ие болу;
- бастауыш білім беруде инновациялық дағдыларды меңгеру;
- бастауыш білім берудегі интеграция мәселесі бойынша құзыреттілік қалыптастыру;
- жеке оқыту әдістемесімен қаруландыру.

Бұл талаптарды болашақ мұғалімдер жоғары педагогикалық білім беру курсына осы пән арқылы меңгереді.

«Педагогика, бастауыш білім берудің инновациясы және интеграциясы» пәні жоғары педагогикалық білім беру курсына оқытылатын «Жалпы педагогика», «Педагогика теориясы мен тарихы», «Педагогикалық шеберлік», «Педагогикалық технологиялар» сияқты пәндермен тығыз байланысты. Сонымен бірге бұл ғылымның өзіндік зерттеу нысаны, оқыту әдістемесі және тұжырымдамалық негіздері бар.

Бұл оқу құралы кіріспеден, бес модульге бөлінген отыз тақырыпты талдаудан, әр тақырып бойынша бекіту сұрақтары мен тапсырмалардан, өз бетінше оқуға арналған нұсқаулардан, ұсынылатын оқулықтардан тұрады.

МОДУЛЬ 1. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

1-тақырып: «Бастауыш оқыту педагогикасы» ұғымының мазмұны

Жоспар:

1. «Бастауыш оқыту педагогикасы» түсінігі.
2. «Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымының мақсаты мен міндеттері.
3. «Бастауыш оқыту педагогикасы» пәнінің басқа пәндермен байланысы

***

Негізгі ұғымдар: бастауыш, білім, педагогика, түсінік, заманауи, білім, шеберлік, түсіну, құзыреттілік, білім, қабылдау, түсіну.

***

«Бастауыш оқыту педагогикасы» түсінігі. Өзбекстанда қалыптасып келе жатқан Үшінші Қайта өрлеу дәуірінде бастауыш білім берудің негізгі міндеттері ретінде мыналар айқындалды:

- бастауыш сынып оқушыларының аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілетін дамыту;
- алдыңғы қатарлы шетелдік тәжірибе негізінде бастауыш білім беруді жетілдіру;
- бастауыш білім берудің тиімділігіне қол жеткізу.¹

Бұл міндеттер жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде оқытылатын «Бастауыш оқытудың педагогикасы, инновациясы және интеграциясы» пәнінің мазмұнын анықтайды. Оның айтуынша, бұл пәннің мазмұны болашақ мұғалімдерге бастауыш білім, тәрбие мен оқыту негіздері бойынша теориялық білім, білік, біліктілік беру болып табылады. Мыналарға назар аудару қажет:

- *бастауыш білім* тұжырымдамасы мыналарды қамтиды:

- 1) 7-11 жастағы оқушыларға адами және қоғамдық құндылықтар негізінде білім беру;

---

¹Өзбекстан Республикасының Президенті Шавкат Мирзиёевтің Олий Мажлиске Жолдауы. // «Халық сөзі» газеті. 2020 жылғы 30 желтоқсандағы шығарылым.

2) бастауыш сынып оқушыларын оқыту мен тәрбиелеу процесі;

3) бастауыш білім беру нәтижелеріне қол жеткізу;

4) бастауыш білім беруді біртұтас жүйе ретінде қабылдау.

- *бастауыш білім берудегі білім берутұжырымдама* білдіреді:

1) бастауыш сынып оқушыларына адами білім беру тәжірибесін беру;

2) бастауыш сынып оқушыларын мәдениет пен құндылықтар әлемімен таныстыру;

3) бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуы;

4) бастауыш сынып оқушыларын өмірдің күрделі жағдайлары мен жағдайларына дайындау.

- *бастауыш білім беруде оқыту* Тұжырымдаманың мәні келесідей:

1) бастауыш сынып оқушыларына білім, өмір тәжірибесі, белсенділік дағдыларын беру және олардың ой-өрісін қалыптастыру;

2) бастауыш сынып оқушыларының білім, білік, біліктілік сезімін қалыптастыру;

3) бастауыш сынып оқушыларының есте сақтау, зейін, ойлау қабілеттерін қалыптастыру;

4) бастауыш сынып оқушыларының қызығушылықтарын, қабілеттерін, дағдыларын дамытуға бағыт беру.

Осы үш маңызды категориялық ұғым «Бастауыш оқыту педагогикасы» пәнінің мазмұнын құрайды. Бұл пән арқылы мұғалім 7-11 жастағы балаларға бастауыш білім мен тәрбие береді, олардың оқу дағдысын қалыптастырады.

Қазіргі уақытта осы пәннің мазмұнына сәйкес бастауыш сынып оқушылары мыналарды орындауы керек:

1) оқу, яғни бастауыш сынып оқушылары сыныптастарымен бірге немесе Мұғалімнің көмегімен өз бетінше нақты ақпарат пен тапсырмаларды меңгереді;

2) бақылау, салыстыру және ойлау дағдыларын меңгеру;

3) өз ойын, көзқарасын айта білуі керек.

Осының барлығы бастауыш білім беру педагогикасының мазмұнын құрайды.

Бұл ғылымның тағы екі заманауи бағыты бар, ол – инновация және интеграция. Инновация – инновацияларды, жаңа идеяларды, жаңа тәсілдер мен жаңа технологияларды енгізуді қамтитын бастауыш білім беру педагогикасының негізгі бағыттарының бірі.

Интеграция бастауыш білім беру педагогикасының маңызды бағыттарының бірі болып табылады, онда осы пәнге ғылым, педагогика және әлеуметтік жетістіктер енгізіледі, пәннің өзара қарым-қатынасы мен ынтымақтастығы ұйымдастырылады.

Өйткені, «Бастауыш білім беру педагогикасы» ғылымы бастауыш білім беруде жүзеге асырылатын тәрбие мен оқытудың негіздерін, ондағы жанашылдық пен кіріктіру процестерін зерттеп, тәжірибеге енгізіп, болашақ мұғалімдерді осы ғылымға дайындайды. Кәсіби маман дайындайды.

«Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымының мақсаты мен міндеттері. Бұл пәннің негізгі мақсаты – мемлекеттік білім беру стандарттары мен мемлекеттік талаптар негізінде бастауыш білім беруді қажетті деңгейде ұйымдастыру негіздері бойынша кәсіби білім, білік, біліктілік және құзыреттілікпен қамтамасыз ету. Осы мақсатты жүзеге асыруда «Бастауыш оқыту педагогикасы» пәні модульдік негізде келесі міндеттерді зерттеп, болашақ мұғалімдерді оқытады және жүзеге асыру міндеттерін орындайды:

1-модуль: бастауыш білім беру педагогикасының теориялық мәселелері;

2-модуль: бастауыш білім беру дидактикасы;

3-модуль: бастауыш білім берудегі білім беру теориясы;

4-модуль: бастауыш білім берудегі инновациялар;

5-модуль: бастауыш білім берудегі интеграция.

Өз кезегінде бұл модульдер ішкі тақырыптарға, тапсырмаларға, өздік оқу формаларына және зертханалық жұмыстарға бөлінеді. Осыған орай бұл пәннің іргетасы ауқымды болып, 5111700-«Бастауыш білім беру» бағыты бойынша болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлаудың кәсіби және міндетті пәндерінің бірі болып саналады.

2019-2020 оқу жылынан бастап жоғары педагогикалық білім беру үдерісіне енгізілген бұл жаңа пән өткен жылдар ішінде белгілі тәжірибе мен жетістіктерге қол жеткізді. Ғылымның тиімділігіне оның мақсаты мен міндеттерін дұрыс жүзеге асыру нәтижесінде қол жеткізілгенін атап өткен жөн.

«Бастауыш оқыту педагогикасы» пәнінің басқа пәндермен байланысы. «Бастауыш білім беру педагогикасы» пәні «Жалпы педагогика», «Педагогиканың теориясы мен тарихы», «Педагогикалық шеберлік», «Педагогикалық технологиялар»,

«Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» және «Білім берудегі нормативтік құқықтық құжаттармен» бір-бірімен тығыз байланысты. Сондай-ақ бұл пән «Психология», «Антропология» және «Физиология» пәндерімен тығыз байланысты және олардың әдістемелік және теориялық негіздерін пайдаланады.

Жалпы, бұл ғылымның аталған ғылымдармен келесі аспектілері бойынша ажырамас байланысы бар екенін айта кеткен жөн:

- бастауыш білім берудің теориялық негіздерін;
- бастауыш білім беру дидактикасы;
- бастауыш білім беруде тәрбиені жүзеге асыру факторлары;
- бастауыш білім беруге заманауи инновацияларды енгізу;
- бастауыш білім берудегі интеграция;
- бастауыш білім берудің психологиялық ерекшеліктері;
- бастауыш білім беру тиімділігінің көрсеткіштері.

Бұл мәселелер бойынша ғылымның ұқсас ғылымдармен өзара тәуелділік және байланыс ерекшеліктері бар.

Ал, «Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымының өзіндік объектісі, пәні, зерттеу әдістері мен әдістері бар. Осыған байланысты бұл пән педагогикалық пәндер ішінде өзіндік ерекшеліктерімен ерекшеленеді.

Сонымен, «Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымының концепциясы осы жаңа ғылымның негіздері туралы түсінік беретін өзіндік сипаттамаларға ие (1-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. «Бастауыш оқыту педагогикасы» ұғымы нені білдіреді?
2. «Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымының мақсаты мен міндеттері қандай?
3. «Бастауыш оқыту педагогикасы» пәнінің басқа пәндермен байланысы дегенді қалай түсінесіз?
4. «Бастауыш білім беру педагогикасы» қандай компоненттерден тұрады?

Тапсырмалар: педагогикалық тәжірибе

1. «Бастауыш білім беру педагогикасы» ұғымының мазмұнын анықтауды меңгеру.
  2. «Бастауыш оқыту педагогикасы» пәнінің мақсаты мен міндеттерін қорытындылау.
  3. «Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымы .....
  - .. ..
- байланысты пәндер (жазу байланысты пәндердің атаулары).

2-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасының әдістемесі

Жоспар:

1. Бастауыш оқыту педагогикасының әдістемесінің негіздері
2. Бастауыш оқыту педагогикасының әдістемесі
3. Бастауыш білім беру педагогикасының қазіргі заманғы бағыттары

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, педагогика, әдістеме, әдіс, білім, оқу, кәсіп, мұғалім, шеберлік, біліктілік.

***

Бастауыш оқыту педагогикасының әдістемесінің негіздері. «Бастауыш білім берудің педагогикасы, инновациясы және интеграциясы» пәні өзінің әдістемелік негіздеріне негізделген.

«Әдістеме» ұғымы латын, ал термин ретінде: 1) зерттеу әдістерінің жиынтығы; 2) ғылымда қолданылатын әдістердің жиынтығы; 3) дамуға қызмет ететін ғылыми білім мен ілімді

түсінуді білдіреді.²Осыған байланысты мына әдістеменің негізгі тармақтары болып табылады:

- бастауыш білім беруге қатысты нормативтік құқықтық құжаттар;
- бастауыш білім берудің теориясы мен практикасы;
- Бастауыш білім берудің шығыс және батыс педагогикалық тәжірибелері;
- бастауыш білім бойынша ғылыми зерттеулер.

Бұл әдістемелік негіздерді болашақ мұғалімдер меңгеруі керек.

- *бастауыш білім беруге қатысты нормативтік құқықтық құжаттар*. Өзбекстан Республикасындағы бастауыш білімге қатысты нормативтік құқықтық құжаттар мыналар:

а) Өзбекстан Республикасының Конституциясында белгіленген білім алуға және кәсіпке қатысты құқықтар;

б) Өзбекстан Республикасының «Білім туралы» жаңа Заңы (23 қыркүйек 2020 ж.);

в) бірыңғай «Ұлттық оқу бағдарламасы»;

ж) бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттары мен мемлекеттік талаптар;

г) Бастауыш білімге қатысты Өзбекстан Республикасы Президентінің жарлықтары, шешімдері және Министрлер Кабинетінің қаулылары мен бұйрықтары.

- *бастауыш білім берудің теориясы мен практикасы*; Өзбекстандағы бастауыш білім берудің теориясы мен тәжірибесі мыналарға негізделген:

а) бастауыш білім беруде білім беру, тәрбиелеу және оқыту негіздері;

б) бастауыш білім берудегі ұлттық тәжірибе;

в) алдыңғы қатарлы елдердің бастауыш білім беру дәстүрлері;

ж) бастауыш білім беру әдістері, құралдары мен технологиялары.

Болашақ мұғалімдерден бастауыш білім берудің осы теориясы мен практикасының негіздерін меңгеру талап етіледі.

-*Бастауыш оқытудың шығыс және батыс педагогикалық тәжірибелері* Бұл мәселе бойынша Шығыс және Батыс педагогикалық тәжірибелері өзінше бар. Оның пікірінше, Шығыс пен Батыс педагогикасының тәжірибелері мынадай үндестікке ие:

---

²Педагогиканың түсіндірме сөздігі. Ж.Хасанбоев және т.б. – Т.: «Ғылым және техника» 2009. 313-бет

- а) 6-7 жастағы оқушыларға тегін бастауыш білім беру;
- ә) бастауыш сынып оқушыларын білім әлеміне баулу;
- в) бастауыш сынып оқушыларын заман мен қоғам талабына сай тәрбиелеу;
- ж) бастауыш сынып оқушыларын қосымша білім алуға дайындау.

Қазіргі уақытта Шығыс бастауыш білім беру тәжірибесінің келесі ерекшеліктері бар:

- Тәлімгер-шәкірт дәстүріне сүйену;
- бастауыш сынып оқушыларын ұжымдық оқыту (мұғалімдер, жаттықтырушылар, психологтар, мектеп ұжымы және ата-аналардың қатысуымен);
- бастауыш сынып оқушыларын Өзбекстан жағдайында Президенттік және мамандандырылған оқу орындарында оқуға дайындау;
- бастауыш сынып оқушыларын отбасылық және ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу.

Батыстың бастауыш білім беру тәжірибесі келесі сипаттамаларға ие:

- балаға жеке көзқарас;
- баланың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру;
- баланы өз бетінше ойлауға және әрекет етуге үйрету;
- баланы бастапқы кезеңде өз мамандығының негіздерімен таныстыру.

Біздің ойымызша, жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ мұғалімдер бастауыш білім берудің шығыс және батыс тәжірибесін меңгеруі керек.

- *бастауыш білім бойынша ғылыми зерттеулер*. Өзбекстанда бастауыш білім туралы зерттеулер 20 ғасырдан бастап жүргізіліп келеді. Бұл тұрғыда Абдурауф Фитрат, Мунаввар Қори және Абдулла Авлонидің ғылыми әзірлемелері, жүздеген өзбек ғалымдарының ғылыми зерттеулері бар. Бұл ғылыми зерттеулерде келесі мәселелер жүйелі түрде зерттеледі:

- а) бастауыш оқытудың негіздері, функционалдық міндеттері, әдістері мен технологиялары;
- б) бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын кәсіби талаптарды және олардың жеке әдістері мен технологияларын кеңінен насихаттау;

в) бастауыш білім беруге заманауи ақпараттық технологияларды қолдану;

ж) бастауыш білім берудің тиімділігін бақылау негіздері.

Жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ мұғалімдерге бастауыш білім беру бойынша ғылыми зерттеулердің осы бағыттарын меңгеру ұсынылады.

Бастауыш оқыту педагогикасының әдістемесі. «Бастауыш білім беру педагогикасының» нақты әдістері бар, олар жалпы педагогикалық әдістер негізінде келесі топтарға бөлінеді:

1. Оқыту әдістері:

- оқыту;
- оқыту;
- Түсіну;
- оқыту;
- білім беру;
- сауатты ету.

2. Тәрбие әдістері:

- қалыптастыру;
- оқыту;
- теңшеу;
- бағдарлау;
- дағдылану.

3. Инновациялық әдістер:

- жаңалықтарды зерделеу;
- бастауыш білім беру үдерісіне инновацияларды енгізу;
- білім беру және оқыту процесіне жаңа көзқарас;
- бастауыш білім беру және тәрбиелеу үдерісі туралы жаңалықтар жасау.

4. Интегративті әдістер:

- бастауыш білім берудегі интегралды байланыс;
- бастауыш білім берудегі ынтымақтастық;
- бастауыш білімге бірдей қызығушылық;
- бастауыш білім берудегі тиімділік.

5. Зерттеу әдістері:

- зерттеу;
- талдау;
- мониторинг;
- мониторинг;

- бақылау;
- салыстыру және типология.

б. Бағалау әдістері:

- меңгеруді бағалау;
- тәрбиені бағалау;
- сауаттылық деңгейін бағалау;
- білім беру ортасын бағалау;
- мақтау.

Бұл әдістер «Бастауыш білім беру педагогикасы» ғылымының негізін құрайды және бұл ғылымның осы әдістерге негізделген өзіндік ерекшеліктері бар.

Жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері осы әдіс-тәсілдерді терең меңгеріп, іс жүзінде қолдану дағдыларын меңгеруі тиіс. Осы себепті болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне бұл әдістерді практикалық іс-әрекеттерінде (кәсіби практика мен бітірушілік кәсіптік жұмыс тәжірибесі процесінде) қолдану арқылы меңгергені жөн.

Бастауыш білім беру педагогикасының қазіргі заманғы бағыттары. «Тенденция» ұғымы латын тілінен шыққан және дәстүр, жетілдіру, үлгі дегенді білдіреді. Осыған байланысты қазіргі бастауыш білім берудің ерекше және маңызды тенденциялары төмендегідей:

- 1) бастауыш білім беруге жаңа және заманауи технологияларды енгізу;
- 2) бастауыш білім берудің мәдени жағдайын нығайту;
- 3) бастауыш білім беруге байланысты халықтардың озық тәжірибелерін енгізу.

Бастауыш оқытуға жаңа және заманауи технологияларды енгізуде компьютер мен интернет желісінің мүмкіндіктерін ұтымды пайдалану мәселесіне басты назар аударылады. Сонымен қатар, технологиялық білім берудің іргетасы нығая түсуде, сонымен қатар технологиялық білім даму мен қалыптасу сатысында тұрған бастауыш сынып оқушыларының адамдық, физикалық және эстетикалық сезімдерін технократиялық түрде қалыптастырмауы керек.

Бастауыш білім берудің мәдени жағдайын нығайту барысында 7-11 жастағы оқушыларды халықтың ұлттық және отбасылық құндылықтары негізінде тәрбиелеуге, олардың адамгершілік және

белсенділік дағдыларын қалыптастыруға басты назар аударылады. жалпы адамзаттық құндылықтар туралы. Мысалы, Өзбекстанда халықтық дәстүр, адамгершілік, отансүйгіштік, отансүйгіштік, отбасылық, толеранттылық, демократия, бауырмалдық сияқты ұлттық құндылықтар жалпы адамзаттық құндылықтар болып табылады. Сондықтан бастауыш білім берудің мәдени контекстін нығайтуда ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың үндестігіне негізделу қажет.

Бүкіл әлемде ұлттардың озық тәжірибелерін бастауыш білім беруге қолдану үрдісі жалғасуда. Оның айтуынша, кейбір ұлттардың бастауыш білім берудегі жетістіктерін басқа ұлттар да қабылдап жатыр. Мысалы, Ресей Федерациясының бастауыш біліміндегі популизм контексі, Финляндия Корольдігінің бастауыш біліміндегі жеке білім беру контексі, Өзбекстанның бастауыш біліміндегі зайырлылық контексі халықаралық тәжірибе ретінде танылған.

Өйткені, бастауыш білім беру педагогикасының мазмұны келесідей қабылданады (2-сурет):

Сонымен, бастауыш білім беру педагогикасының мазмұнының өзіндік ерекшеліктері бар, оны болашақ мұғалімдер жоғары педагогикалық білім беру процесінде меңгеруі тиіс.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Әдістеме дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш оқыту педагогикасы әдістемесінің негіздері дегенді қалай түсінесіз?
3. Бастауыш оқыту педагогикасының негізгі әдістері қандай?
4. Бастауыш білім беру педагогикасының қазіргі тенденциялары қандай?

Тапсырмалар: педагогикалық тәжірибе

Төмендегі сұрақтарға жауап жазыңыз:

1. Сіз басқалар үшін жанқиярлық таныта аласыз ба?
2. Сіз өз сезіміңізді бірінші орынға қоясыз ба?
3. Сіз уақытты өткізесіз бе?
4. Сіз басқаларға байланып қаласыз ба?
5. Педагогика қандай мамандық?
6. Сіз өзіңізді реалистпін деп санайсыз ба?
7. Досыңызға көмектесіңіз бе?
8. Сіз әріптестеріңізді бәсекелес деп санайсыз ба?
9. Сіз сұлулықты тез қабылдайсыз ба?
10. Сізге өнер ұнайды ма?

3-тақырып: Тұлға дамуының жалпы заңдылықтары және оның диагностикасы туралы түсінік

Жоспар:

1. Тұлға дамуының жалпы заңдылықтары
2. Тұлға дамуына әсер ететін факторлар
3. Бастауыш білім берудегі тұлғаны дамыту диагностикасының негіздері

***

Негізгі ұғымдар: тұлға, даму, заңдылық, тәрбие, оқыту, мазмұн, құрал, фактор, орта, тәсіл, білім, дағды, біліктілік.

***

Тұлға дамуының жалпы заңдылықтары. Өзбекстанның білім беру жүйесінде тұлғаны дамыту басты міндеттердің бірі болып табылады және ол бастауыш білім беруден басталады. Осы тұрғыдан алғанда тұлға дамуының жалпы принциптері жеке тұлғаны тәрбиелеу мен оқыту арқылы әлеуметтік тұлғаға айналдыру негіздерін білдіреді.

Бастауыш білім беру кезеңінде оқушылардың жеке тұлғасы жалпы заңдылықтар негізінде қалыптаса бастайды. Осыған байланысты негізгі құқықтық жүйе мыналардан тұрады:

- 1) ақыл-ойды дамыту;
- 2) эстетикалық сезімдерін дамыту;
- 3) физикалық даму;
- 4) әртүрлі стесстерге төзімділікті дамыту;
- 5) өзіне деген сенімділікті дамыту;
- 6) дербестік дағдыларын дамыту;
- 7) тұлғалық белсенділікті дамыту;
- 8) қоршаған ортаға және қоршаған ортаға деген көзқарасын дамыту.

Осы заңдылықтардың негізінде білім беру мен оқыту процесінде оқушылардың тұлғасы дәйекті түрде қалыптасады. Ол үшін болашақ мұғалімдер жоғары педагогикалық білім беру процесінде студенттердің тұлғалық даму заңдылықтарын жан-жақты меңгеруі қажет. Оның айтуынша, мыналарға назар аударған жөн:

- адамның ақыл-ойын дамытуда білім мен адам тәжірибесіне сүйенеді;
- адамның сезімін қалыптастыру кезінде оның психикалық тәжірибелері мен қиялдары реттеледі;
- адамның физикалық дамуында «Антропология» ғылымының жетістіктеріне сүйене отырып, адам ағзасы тәрбиеленеді;
- адамның әртүрлі күйзелістерге шыдау қабілетін дамытуда оның топта көбірек болуына және өз мүмкіндіктерін ойша бағалау қабілетін қалыптастыруға негізделген;
- адамның өзіне деген сенімін дамытуда оның ой-өрісі, дүниетанымы тәрбиеленеді;
- адамның айналаға және қоршаған ортаға парасатты қатынасын дамытуда педагогикалық реттеу, ойлау, әрекет ету дағдыларын қалыптастыру «Этика» ғылымының заңдылықтарына негізделеді.

Осылайша педагогика, физиология, психология, әлеуметтану және этика ғылымдарының ортақ негіздеріне негізделген заңдар тұлғаны дамытуда маңызды орын алады. Жеке тұлғаның әлеуметтенуіне басты назар аударылады. Бұл әрбір жеке тұлғаның жалпы заңдылықтарға негізделген дамуы нәтижесінде өзі өмір сүріп жатқан қоғамның өмірлік сұраныстары мен қажеттіліктеріне бейімделетінін білдіреді. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларын жалпы заңдылықтарға сүйене отырып дамыту барысында мыналарға назар аудару қажет:

- 1) Педагогикалық және гуманитарлық ғылымдардың заңдылықтары негізінде 7-11 жастағы оқушыларды әлеуметтендіру;
- 2) осы жастағы оқушылардың физикалық және психикалық дамуы;
- 3) осы жастағы оқушыларды білім мен өмірдің келесі сатыларына әлеуметтік тұрғыдан дайындау.

Бұл жағдайда, бұл жалпы ережелерге негізделген бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтенуі. Осыған байланысты әлеуметтенудің маңыздылығы оқушылардың жеке тұлғасын жалпы заңдылықтарға негізделген дамытумен анықталады.

Сонымен бірге тұлға дамуының жалпы заңдылықтарына негізделген әлеуметтенудің тағы бір кезеңі бар. Оның ойынша, әлеуметтенген оқушының тұлғасында жеке қасиеттер де болуы керек. Демек, оқушы тұлғасы әлеуметтенген кезде қоғамның жалпы талаптарына бейімделеді, ал әлеуметтен даралыққа ауысқанда оқушы тұлғасында дербес қасиеттер пайда болады. Демек, бастауыш сынып оқушыларына жалпы даму заңдылықтарына негізделген білім беру екі парадигмаға ие болады:

- 1) оқушы тұлғасын әлеуметтендіру;
- 2) әлеуметтенген оқушы тұлғасында даралық қасиеттерді қалыптастыру.

Бұл тәсіл негізінде оқушы тұлғасы және бұл жағдайда жалпы заңдылықтар негізінде оқушы тұлғасы дамиды.

Тұлға дамуына әсер ететін факторлар. Жалпы заңдылықтар негізінде дамыған адамға әсер ететін факторлар маңызды рөл атқарады. Ол үшін адамның әлеуметтенуіне әсер ететін маңызды факторларға назар аудару қажет. Педагог ғалымдардың пікірінше, мұндай факторлардың ең маңыздысы:

- қоршаған орта;
- тұқым қуалаушылық;

- білім беру;
- жеке белсенділік.³

Бұл жағдайда орта дегеніміз оқушы тұлғасы өсіп-өнетін әлеуметтік кеңістікті білдіреді. Өзбекстан жағдайында бұл кеңістік отбасынан, көршілестіктен және білім ошағынан тұрады. Сондықтан да осы ғарыш кеңістігінің ортасын оқу-тәрбиелік сипатта ету мақсатында кейінгі жылдары мынадай жұмыстар атқарылуда:

а) отбасын сауықтыру және ондағы оқу-тәрбие процесін ғылыми негізде ұйымдастыру (ата-аналар университетін құру, отбасында кітап оқуды арттыру, отбасын оқу-әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету және т.б.);

б) көршіліктің жеке тұлғаның дамуына ықпалын арттыру (отбасылық тәрбиеге ауданның қолдауын күшейту, төңірегіндегі жастарға қолайлы білім беру және мәдени жағдай жасау, отбасыларды заманауи мобильді және компьютерлік технологиялармен қамтамасыз ету және т.б.);

в) білім беру мекемелерінің (балабақшалар, мектептер, академиялық лицейлер, колледждер, техникумдар, институттар, университеттер) жұмысын демократияландыру және ашықтығы (білім беру ұйымдарында адам құқықтарының басымдылығы, балалардың құқықтарын сақтау, жас таланттарды дамыту және т.б.).

Өзбекстан жағдайында жеке тұлғаның дамуына әсер ететін мұндай экологиялық механизмдер өздерінің сабақтастығы мен ынтымақтастығы арқасында практикалық мәнге ие болады. Сондықтан біздің елімізде жас ерекшеліктеріне қарай қоршаған ортаның әсерінен оқушылардың жеке тұлғасын кезең-кезеңімен дамыту күтілетін практикалық нәтижелерді беруде.

Тұқым қуалаушылық - тұлға дамуының маңызды факторларының бірі болып табылады. 20-ғасырдың екінші жартысына дейін Өзбекстан педагогика ғылымында бұрынғы кеңестік педагогиканың ықпалы нәтижесінде тұлғаның дамуындағы тұқым қуалаушылық мәселесі теріске шығарылды. Шындығында тұқым қуалаушылық ұғымы гректің «генотип» сөзінен шыққан,

---

³Қараңыз: Стефановская Т.А. Педагогика: Ғылым және өнер. - М.: «Педагогика». 1998 жыл.

шығу тегі, пішіні және үлгісі дегенді білдіреді. Педагогикалық термин ретінде тұқым қуалаушылық деп ата-анадан балаға берілетін генетикалық белгілердің жиынтығын айтады.⁴ Ол бойынша баланың дене құрылысы, сезімдері мен ақыл-ой мүмкіндіктері ата-анадан мұра болып саналады.

- а) әр баланың физиологиялық ерекшелігі;
- б) әр баланың психикалық және эмоционалдық мүмкіндіктері әртүрлі;
- в) кейбір балалардың тұлғасында туа біткен дарындылықтың басымдылығы.

Осылайша, тұқым қуалаушылық фактор оқушы тұлғасының дамуында физиологиялық және социологиялық қызмет атқарады. Педагогикалық тұрғыдан баланың жеке тұлғасын дамытуда оның физиологиялық, психологиялық және спецификалық ерекшеліктеріне көңіл бөлінеді.

Тұлғаның дамуында тәрбие факторы шешуші рөл атқарады. Сондықтан бұл фактордың келесі аспектілеріне назар аудару қажет:

- а) оқушы тұлғасының интеллектуалдық, эстетикалық және психологиялық дамуы;
- б) оқушының әлеуметтік тәрбиесі;
- в) оқушы тұлғасын өмірге дайындау.

Осы қағидалар бойынша тұлғаны дамытуда тәрбие факторы басты рөл атқарады. Бұл фактордың «Бастауыш білім берудің педагогикасы, инновациясы және интеграциясы» пәнін оқыту үдерісінде жан-жақты қарастырылатынын айта кеткен жөн.

Тұлғаның дамуына әсер ететін маңызды факторлардың бірі тұлғаның белсенділігі болып табылады. Осы факторға сәйкес адам өзінің физикалық және психикалық мүмкіндіктерін өз жұмысында көрсетеді. Сондықтан тұлғаның дамуындағы бұл фактордың маңыздылығы мыналармен анықталады:

- а) оқушының өзіндік дарындылығы, дарындылығы мен қабілетінің көрінуі;
- б) оқушы тұлғасын жүйелі және біртіндеп жетілдіру;
- в) оқушының жеке іс-әрекетінің тиімділігі.

---

⁴Психология. Сөздік. Композитор Л.А.Карпенко. - М.: «Полииздат».1990-77-78 жж.

Бұл көрсеткіштер оқушы тұлғасының белсенділігінде көрінеді және оның дамуына маңызды әсер етеді.

Өйткені, қоршаған орта, тұқымқуалаушылық, тәрбие және тұлғалық белсенділік факторлары тұлғаның дамуындағы маңыздылығымен назар аудартады. Осы себепті бұл факторлардың тұлғалық дамуға әсерін дәйекті түрде бақылап, талдау жасаған дұрыс.

Бастауыш білім берудегі тұлға дамуының диагностикасының негіздері. Жалпы заңдылықтар мен әлеуметтік факторлар негізінде дамыған тұлға әрбір қоғамның қажеттілігі. Осыған байланысты оқушылардың тұлғалық даму деңгейін диагностикалаудың маңызы зор.

Бағалау – оқушының психикалық, физикалық және рухани жетілгендігін анықтау. Осыған байланысты адамның дамуының диагностикасы мыналарға негізделеді:

1. Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру. Ол мыналарға назар аударады:

- студент қанша жаста;
- оқушы бойының жасына сәйкестігі;
- оқушы салмағының оның жасына сәйкестігі;
- оқушының физикалық дамуының жас ерекшелігіне сәйкестігі.

2. Оқушылардың психикалық дамуын есепке алу. Төмендегілер маңызды:

- оқушының білім деңгейі;
- оқушының түсіну деңгейі;
- оқушының ойлау деңгейі;
- оқушының қызығушылық деңгейі.

3. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін есепке алу. Ол мыналарға назар аударады:

- оқушының адамгершілік қасиеті;
- оқушының басқаларға деген көзқарасы дамығанын;
- студенттің бастамасы;
- студенттердің қатысуы.

4. Оқушылардың өзін-өзі көрсетуін ескеру. Төмендегілер маңызды:

- оқушының әлеуметтенуі;
- оқушының жеке ерекшеліктері;
- студенттің өз мүмкіндіктерін көрсете білуі;
- оқушының басқаларға алған әсерінің деңгейі.

Осы критерийлер негізінде оқушы тұлғасының дамуы диагностикаланады. Қазіргі уақытта педагог ғалымдар тұлғаның дамуын диагностикалау кезінде көп жағдайда мынадай жалпы талаптарға негізделеді:

- 1) жеке жауапкершілік;
- 2) адамның шыдамдылығы;
- 3) жеке даму;
- 4) адамның позитивті ойлауы.⁵

Осы педагогикалық талаптарға сәйкес адамның жалпы даму деңгейі диагностикаланады (3-сурет):

Сонымен, адамның дамуында жалпы заңдылықтар мен факторлар маңызды рөл атқарады, осы принциптер бойынша адам дамып, оның даму деңгейі диагностикаланады.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Тұлға дамуының жалпы заңдылықтары дегенді қалай түсінесіз?
2. Тұлғаның дамуына әсер ететін негізгі факторлар қандай?
3. Бастауыш білім беруде тұлғаның дамуын қалай анықтауға болады?

---

⁵Бордовская Н., Реан А. Педагогика. - СПб.: Петр. 2001.- 176 б.

4. Оқушылардың жеке басын диагностикалау негіздері дегенді қалай түсінесіз?

Тапсырмалар: педагогикалық тәжірибе

Төмендегі мәтінді оқып, сұрақтарға жауап беріп, тапсырманы орындаңыз:

Сыныпқа жаңа оқушы келді. Оның қырағылығы мен сырлылығы мектеп оқушыларының көңілінен шықты. Кішкентай қыз үзілісте сыртқа шыққанда, студенттер сөмкесін жасырып, не болатынын шыдамсыз күтті. Бәрі басқаша болды: келген оқушы қыз ашуланбай, сөмкесін кім алып кеткенін ақырын сұрады.

1. Мұндай жағдайға студенттерді кінәлауға бола ма?
2. Мұндай жағдайда әрбір студент өзін қалай ұстайды?
3. Осы жағдайды бағалаңыз.

4-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасының тарихы

Жоспар:

1. Өзбекстандағы бастауыш білім беру педагогикасының тарихы
2. Дүние жүзі халықтарының бастауыш білім беру педагогикасының тарихы
3. Бастауыш білім беру педагогикасының тарихын зерттеудің маңызы

***

Негізгі ұғымдар: педагогика, бастауыш, білім, тарих, жағы, кезеңдері, дамулары, ойлары, білім, шеберлік, біліктілік.

***

Өзбекстандағы бастауыш білім беру педагогикасының тарихы. Өзбекстан педагогикасының дамуында «Бастауыш білім беру педагогикасы» ғасырлар бойы дамып келеді. Бұл пәннің тарихи дамуын келесі кезеңдерге бөлуге болады:

- 1) ең көне кезең (VII ғасырға дейін);
- 2) ортағасырлық кезең (IX-XIX ғғ.);
- 3) жаңа дәуір (XX-XXI ғасырлар).

Ең көне кезең Бастауыш білім беру педагогикасының қайнар көздері – халық ауыз әдебиеті, «Авеста» еңбегі және археологиялық олжалар. Бұл кезеңде бастауыш білім отбасында және синагога

мектептерінде берілді. Ол жазуға, оқуға және кәсіптік оқытуға бағытталған.

Ұстаз ойшылдар жасаған бастауыш білім беру педагогикасының ортағасырлық қайнар көздері көп. Мысалы, Имам Бұхаридің «Әл-Адаб», Хақим Термизидің «Марифат», Ахмед Ясауидің «Хикметтері», Әлішер Науаидың «Махбуб-ул Қулуб», Хожаназар Хувайдоның «Рохати дил», Шермұхаммад Мунистің «Білім» атты шығармаларынан бастаңыз. Ұйым және ішкі тәрбиені оқыту әдістемесі талданады. Бұл кезеңде ұлдар бастауыш білімді мешіт жанындағы мектептерде, ал қыздар Отиной мұғалімдері ұйымдастырған мектептерде оқыды. Бұл кезеңде бастауыш білімнен бастап ислам дінінің негіздері оқытылып, ой-өрісін, сөйлеу тілін дамыту үшін ақындардың өлеңдері жатқа оқытылды. Мысалға,

Бастауыш білім беру педагогикасының жаңа дәуірінде бастауыш білім беру ғылыми-педагогикалық заңдылықтар негізінде жүзеге асырылды. Осының нәтижесінде Өзбекстанның бастауыш білімінде зайырлылық қағидасы үстемдік етіп, бұл жүйе халықаралық стандарттарға бейімделді. Бұл кезеңнің қайнар көздері бастауыш білім беру мәселелеріне арналған ғылыми зерттеулер мен оқулықтар болып табылады. 1930 жылдарға қарай Өзбекстандағы мектеп жасындағы балалардың барлығы бастауыш біліммен қамтылды.

Өзбекстанның «Бастауыш білім беру педагогикасы» тарихында мынадай тәжірибелер бар:

- оқытудың ең жеңіл және қолайлы әдістеріне иелік ету;
- әрбір баланы сауатты ету;
- әрбір баланың оқуға деген қызығушылығын арттыру;
- білім беру технологияларының ең заманауи түрлерін енгізу;
- кәсіптік бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау.

1998 жылы қазіргі Өзбекстанның бастауыш білім беруі ЮНЕСКО тарапынан білім берудің ең озық және тиімді түрлерінің бірі ретінде танылды. Бұл тәжірибелер бүгінде жаһандық деңгейде насихатталуы керек.

Дүние жүзі халықтарының бастауыш білім беру педагогикасының тарихы. Қазіргі әлем халықтарының бастауыш білім беру педагогикасының тарихында белгілі бір ұқсастықтар

бар. Батыс және Шығыс халықтарының бастауыш білімінде мынадай ортақ белгілер бар:

- әрбір баланы сауатты ету;
- әрбір баланы қосымша білім алуға дайындау;
- бастауыш білім беруді ғылыми негізде ұйымдастыру;
- бастауыш білім беретін арнайы маман мұғалімдерді даярлау.

Қазіргі уақытта әлем халықтарының бастауыш білімінде мынадай ерекшеліктер байқалады:

- қоғамның қажеттіліктеріне қарай білім беру пәндерін анықтау;
- Шығыс елдерінде 8 жасқа дейінгі бастауыш білім беруді жүзеге асыру;
- Батыс елдерінің бастауыш білім берудегі мұғалімдердің жеке көзқарасының басымдығы;
- бастауыш білім беру мәселелерін стандартты түрде шешу.

Дүние жүзі халықтарының бастауыш білім беру педагогикасының тарихында мыналар маңызды орын алды:

- а) ғибадатханалардың жанында бастауыш мектептер құру;
- б) жеке меншік бастауыш мектептерді дамыту;
- в) демеушілік негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыру;
- ж) әрбір баланы мүмкіндігінше бастауыш біліммен қамту.

Мысалы, ежелгі Ресейде бастауыш білім беретін корольдік мектептер, ағай мектептері, шеберлік мектептері болды. Нәтижесінде Ресейдегі барлық мектеп жасындағы балалар бастауыш біліммен қамтылған.

Еуропа елдерінің ішінде неміс бастауыш білім беру педагогикасы өте бай тәжірибелерімен ерекшеленеді. Бұл елдің бастауыш білімінен бала санасына асқақтық сезімі сіңеді.

Француздық бастауыш білім беру педагогикасында джентльмен мен ханым құндылықтары негізінде оқушылардың дамуына көңіл бөлінеді. Нәтижесінде француз халқы Еуропа елдерінің ең мәдениетті тұрғындары болып танылды.

Дүние жүзі халықтарының бастауыш білім беру тәжірибесін бүгінде барлық халықтар мойындап отыр. Мұның себебі:

- бастауыш білім беруге үлкен көлемдегі қаржы ресурстарын бөлу;
- бастауыш білім беруде ең заманауи технологиялық жетістіктерді енгізу;
- бастауыш білім беруді мемлекеттік бақылау;
- бастауыш білімнің зайырлы сипатқа ие екендігі.

Ал, Африка құрлығындағы балалар кедейшіліктің кесірінен бастауыш білімнен айырылған. 2000 жылдан бері бұл мәселе ЮНЕСКО-ның бақылауында болды. Оның айтуынша, Африка құрлығындағы балалардың бастауыш білім алуына әлемнің кез келген елі ЮНЕСКО-ға қаржы бөледі. Бұл келесі 20 жылда Африка елдерінде бастауыш мектепті қабылдаудың 20 пайызға артуына әкелді.

Бастауыш білім беру педагогикасының тарихын зерттеудің маңызы. «Бастауыш білім беру педагогикасының» тарихын зерттеу бірнеше тұрғыдан маңызды. Негізгі аспектілері келесідей:

1. Бастауыш білім берудің тарихи тәжірибесін зерттеу:

- бастауыш білім беруді ұйымдастыру;
- бастауыш білім беруге оқушыларды іріктеу;
- бастауыш білім берудің оқу пәндерін қалыптастыру;
- бастауыш білім беру ұйымының ортасы мен факторлары.

2. Бастауыш оқытудың теориялық тәжірибелерін меңгеру:

- бастауыш білім беру негіздері;
- бастауыш білім беру әдістемесі;
- бастауыш білім беру әдістері;
- бастауыш білім беру технологиялары.

3. Бастауыш білім берудің дидактикалық негіздерін зерттеу:

- бастауыш білім берудегі оқыту формалары;
- бастауыш білім беруде оқыту әдістемесі;
- бастауыш білім берудегі оқыту тәжірибесі;
- бастауыш білім берудегі оқыту формалары.

4. Бастауыш білім берудегі оқу тәжірибесін меңгеру:

- оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу;
- оқушылардың әлеуметтік бағыттылығы;
- оқушыларды ынталандыру;
- оқушылардың даму деңгейін бақылау.

Назар аударатын болсақ, «Бастауыш білім беру педагогикасы» тарихын зерттеудің маңыздылығы теориялық және әдістемелік тұрғыдан маңызды. Сол себепті болашақ бастауыш сынып мұғалімдері бұл пәннің тарихын терең меңгеруі қажет.

Сонымен, бастауыш білім беру педагогикасының тарихының өзіндік ерекшеліктері бар, оны оқып-үйрену және меңгеру маңызды (4-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Өзбекстандағы бастауыш білім беру педагогикасының тарихы туралы не білесіз?
2. Дүние жүзі халықтарының бастауыш білім беру педагогикасы тарихының ерекшеліктері қандай?
3. Бастауыш білім беру педагогикасының тарихын зерттеудің маңызы қандай?
4. Өзбекстандағы бастауыш білім беру педагогикасының тарихы туралы қандай маңызды мәліметтерді білесіз?

Тапсырмалар: педагогикалық тәжірибе

Бастауыш білім беру педагогикасының тарихында ең көне философ Демокриттің (б.з.д. 480-307 ж.) көзқарастары барлық елдерде қабылданған. Ол әр бала туа біткен қабілетпен туады деп есептейді. Бастауыш білім берудің міндеті – балалардың туа біткен қабілеттерін дамыту үшін ақыл-ой тәрбиесі. Бұл жерде баланың ой-өрісі дамып, ақыл-ой жаттығулары орындалып, ой-өрісі қалыптасады.

Демокриттің ойынша, бастауыш сынып оқушыларына мынадай үш ізгі қасиеттерді беру керек: 1) жақсы ойлау; 2) жақсы сөйлеу; 3) жақсы жұмыс жағдайында болу.

Демокрит: «Ешкім жақсы доссыз жақсы өмір сүре алмайды», - дейді.

Тапсырма: Демокриттің бастауыш білім туралы осы көзқарастарын дәптеріңе жазып ал.

5-тақырып: Бастауыш білім берудегі педагогикалық процесс

Жоспар:

1. Бастауыш оқыту мен оқу процесін ұйымдастыру
2. Бастауыш білім берудің қазіргі тенденциялары
3. Бастауыш білім берудегі педагогикалық қайшылықтар және оларды жою

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, тәжірибе, тәрбие, педагогика, конфликтология, білім, дағды, құзыреттілік, бағдарлама.

***

Бастауыш оқыту мен оқу процесін ұйымдастыру. Өзбекстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 9-бабында мыналар белгіленген:

- жалпы орта білім беру ұйымының бірінші сыныбына балалар жеті жасқа толған жылы қабылданады;
- бастауыш білім беру оқушылардың жалпы орта білім беруді жалғастыру үшін қажетті сауаттылық, білім, білік және дағды негіздерін қалыптастыруға бағытталған.

Бұл құқықтық база бастауыш білім беруді ұйымдастыруда не нәрсеге көңіл бөлу керектігін анықтайды. Осыған байланысты мыналарды ескеріңіз:

1. Сауаттылық. Бастауыш білім беруді ұйымдастырудағы бұл тапсырманың мәні 7-11 жастағы оқушылардың оқуға деген сезімін дамытып, оларды әлеуметтендіру болып табылады. Оқушылардың оқуға деген табиғи құштарлығы бар, бастауыш сынып мұғалімінің міндеті – осы сезімді дамытып, оқушылардың инстинктін әлеуметтендіру. Бастауыш сынып мұғалімінің сауат ашу мәселесін шешуде табысқа жетуіне де осы екі міндет себепші болады.

2. Білім беру. Бастауыш білім беруді ұйымдастыруда 7-11 жас аралығындағы оқушыларды тез және қолайлы деңгейде біліммен қамтамасыз ету қажет. Оның пікірінше, оқу пәндері мен оқу

материалдарының пәндері қызықты, түсінікті және түсінікті белгілерге ие болуы керек. Сонымен қатар, студенттерге жеке көзқараспен қарап, олардың психикалық және рухани ерекшеліктерін ескеру қажет.

3. *Біліктілік.* Бұл тапсырманың мазмұны 7-11 жастағы оқушыларға оқу, жазу, шығармашылық ойлау, өз бетінше ойлау дағдыларын беру керек. Осы себепті бастауыш сыныптағы пәндер бір-бірін біріктіретін және бірін-бірі толықтыратын сипатта болады. Қазіргі уақытта бастауыш білім беру сатысында бұл үшін қолайлы мүмкіндіктер бар.

4. *Тренинг.* Оның айтуынша, 7-11 жастағы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін дамытып, парасатты мінез-құлыққа дағдыландыру керек. Ол үшін бастауыш білім беру үдерісінде өткізілетін әрбір іс-шара мақсатты, тәрбиелік бағытты болуы керек. Ол үшін бастауыш сынып оқушыларын сынып жетекшілері мен мұғалімдері жүйелі түрде зерттеп отыруы керек.

Бастауыш білім беруді ұйымдастыруда оқытудың ең озық әдістеріне, құралдары мен технологияларына сүйену ұсынылады. Осыған орай, біздің пікірімізше, әрбір бастауыш сынып мұғалімінің өзіндік жеке оқыту стилі болғаны орынды.

Бүгінгі таңда білім берудің бірегей әдістері, құралдары мен технологиялары қалыптасты. Сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдері әлемдік білім беру құралдары мен ұлттық педагогикамыздың тәжірибесіне сүйенгені орынды. Өйткені тәрбие ұрпақ бойына жинақтаған білім мен ұлттық құндылықтарды жас ұрпаққа жеткізу процесі болып табылады және бірнеше міндеттерді атқарады. Осы орайда бастауыш білім беру педагогикалық процесс ретінде мынадай міндеттерді атқаратынын айта кеткен жөн:

- 1) бастауыш білім беру – оқушыларды ғылым мен мәдениет әлемімен таныстыратын ең орынды үдерістердің бірі;
- 2) бастауыш білім 7-11 жастағы балалардың бастапқы кезеңде әлеуметтену процесі.;
- 3) бастауыш білім – бастауыш сынып оқушыларында жалпыадамзаттық және рухани дағдыларды қалыптастыратын білім беру сатысы;
- 4) бастауыш білім оқушыларды әлеуметтік-мәдени іс-әрекетке бағыттайды;

5) бастауыш білім жеке адамға алғаш рет әлеуметтік білім беретін маңызды жүйе;

б) бастауыш білім беру нәтижесінде оқушылар одан әрі білім алу дағдыларына ие болады.

Бастауыш білім беруді ұйымдастыруда осы факторларға назар аудару қажет. Осыған байланысты жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері бастауыш білім беруді ұйымдастыру бойынша терең теориялық білім мен кәсіби дағдыларды меңгеруі тиіс.

Өзбекстанның бастауыш білім жүйесінде білімнің маңызы зор. Басқаша айтқанда, бастауыш білім берудегі тәрбие мен оқыту процесі бір-бірінен ажырамас категориялар болып табылады. Осы себепті 7-11 жастағы оқушыларды оқытуда келесі принциптер жиынтығы қолданылады:

- 1) білім берудің педагогикалық негіздері;
- 2) тәрбиенің психологиялық негіздері;
- 3) тәрбиенің социологиялық негіздері.

Бастауыш білім беруде оқытудың педагогикалық негіздері:

- оқушылардың интеллектуалдық сезімін дамытып, интеллектуалдық тұрғыдан тәрбиелеу;
- оқушылардың дене дамуы және олардың дене тәрбиесі;
- оқушылардың сезімін дамытып, эстетикалық тәрбие беру.

Бастауыш білім берудегі тәрбиенің психологиялық негіздері мыналар:

- оқушылардың психикалық және рухани қабылдауын дамыту және оларға рухани тәрбие беру;
- оқушылардың ой-өрісін дамытып, олардың сенсорлық тәрбиесін жүзеге асыру;
- оқушылардың есте сақтау қабілетін қалыптастыру және оларды түзету.

Бастауыш білім берудегі білім берудің социологиялық негіздері мыналар:

- оқушылардың бойындағы қасиеттерді қалыптастыру және адамгершілікке тәрбиелеу;
- оқушыларды әлеуметтендіру және оларды әлеуметтік тәрбиелеу;
- оқушыларды өмірге бағыттап, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Бастауыш білім беруде тәрбиенің осы педагогикалық, психологиялық, социологиялық негіздеріне көңіл бөлінсе, 7-11 жастағы балаларды интеллектуалдық-адамгершілік, физикалық, эстетикалық, рухани, әлеуметтік жағынан тәрбиелеп, тұлғалық кемшіліктерін түзетіп, көмекке мұқтаж оқушыларға көмек көрсетуге болады. үшін сенсорлық тәрбиені жүзеге асырады Сонымен бірге, бұл жерде педагогикалық білім, педагогикалық психология және педагогикалық әлеуметтану негіздеріне негізделетінін ұмытпау керек. Сондықтан бүгінгі таңда елімізде педагогикалық психология мен педагогикалық әлеуметтанудың мүмкіндіктері қолданылып жатқанын айта кеткен жөн.

Бастауыш білім беруде білім беруді процесс ретінде қабылдау қажет. Бұл процеске табиғи орта, қоғам, құндылықтар және отбасы сияқты жүйелер әсер етеді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі осы әсерлердің жетекші және реттеушісі қызметін атқарады.

Педагог ғалымдардың пікірінше, бастауыш білім беруде тәрбиелік фактордың екі аспектісі маңызды, олар мыналар:

1. Тәрбиенің объективті факторлары:

- генетикалық мұра және адам денсаулығы;
- отбасының әлеуметтік және мәдени тиістілігі;
- студенттің әлеуметтік өмірбаяны;
- қоғамның мәдени және әлеуметтік деңгейі;
- ел сұранысы мен заман талабы.

2. Субъективті тәрбие факторлары.

- психологиялық ерекшеліктері, дүниетанымының бірегейлігі, құндылық бағдары, оқушының ішкі қызығушылықтары мен қажеттіліктері;
- оқушылардың қарым-қатынасының ерекшеліктері;
- бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу процесін ұйымдастыру ерекшеліктері.⁶

Бастауыш білім беруде оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда осы факторларды ескеру қажет. Бастауыш сынып оқушыларының дұрыс білім алуы келесі критерийлер бойынша бағаланады:

- а) оқушылардың бойында ізгі мінез-құлық қалыптастыру;
- ә) оқушылардың мінез-құлқы мен көзқарасында шыншылдықтың пайда болуы;

---

⁶ Қараңыз. Миронов В. Век образования.-М.: «Педагогика».1990 ж.

в) оқушылардың әсемдікке ұмтылу қабілетін дамыту.

Бұл ізгілік, шыншылдық, сұлулық өлшемдері бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудегі маңызды педагогикалық категориялар болып табылады.

Бұл жағдайда бастауыш білім беруде оқытудың келесі қолайлы әдістерін қолдану орынды:

- сендіру;
- үлгі көрсету;
- алдына қою;
- бағдарлау;
- дағдылану;
- ынталандыру.

Бұл әдістерде баланың даралығын құрметтеу және әр оқушыға жеке көзқарас маңызды басымдық болып табылатынын атап өткен жөн. Осы орайда, бастауыш сыныптарда ұйымдастырылған оқу-тәрбие үрдісіндегі жазалау әдісі күткен нәтижені бермей отырғанын айта кеткен жөн.

Бастауыш білім беруде жүзеге асырылатын оқу үрдісінде келесі технологияларды қолдану ұсынылады:

- мультимедиялық технологиялар;
- компьютерлік технологиялар;
- инновациялық педагогикалық білім беру технологиялары.

Бұл технологиялар жылдамдықпен, қызығушылықпен және тартымды ерекшеліктерімен ерекшеленеді. Сондай-ақ бұл технологиялар күтпеген күрделі табиғи жағдайлар кезінде қашықтықтан оқыту түрін қолдануда өте пайдалы.

Жалпы, бүгінгі таңда бастауыш білім беруде білім беру дегеніміз мынаны білдіреді, соған сәйкес оқушыларға:

- әлеуметтік тәжірибелер мен мәдени жетістіктерді беру;
- оларға тәрбиелік ықпал ету;
- олардың қызметі мен өмір салтын ұйымдастыру;
- олардың тәрбиешімен қарым-қатынасын орнату;
- қиын жағдайда оларға көмектесу.

Бұл ерекшеліктерді келесідей бейнелеуге болады (5-сурет):

Бастауыш білім берудің қазіргі тенденциялары. Заманауи бастауыш білім беру жүйесі ерекше түрде дамып келеді. Бұл үшін мыналар маңызды:

- бастауыш білім беру пәндерін оңтайландыру;

- бастауыш білім беруді кәсіптік деңгейде жүзеге асыру;
- мектеп жасындағы барлық балаларды бастауыш біліммен қамту;
- бастауыш білім беруде соңғы педагогикалық жетістіктерді енгізу;
- бастауыш білімді кәсіби педагогтармен қамтамасыз ету.

Қазіргі кезде бастауыш білім беру педагогикасында мынадай мәселелер бар:

- а) әр баланың дарындылығын күтілетін деңгейде жүзеге асыра алмау;
- б) педагог ғалымдардың пікірінше, мектеп жасындағы балалардың психикалық дамуы алдағы 20 жылда 5%-ға өсті және бұл жағдай бастауыш білім беру бағдарламалары мен оқулықтарын жедел жаңартуды талап етеді;
- в) бастауыш білім беруді технологияландыруда бірыңғай стандарттардың болмауы.

Өзбекстан жағдайында бұл проблемаларды жеңілдету мақсатында үздіксіз «Ұлттық оқу бағдарламасы» әзірленіп, 2021-2022 оқу жылынан бастап қолданысқа енгізіледі. Бұл оқу бағдарламасында Өзбекстан мен әлем халықтарының бастауыш білімге қатысты тәжірибесі біріктірілген.

Бастауыш білім берудегі педагогикалық қайшылықтар және оларды жою. Бастауыш білім берудегі педагогикалық процестің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі білім беру мен тәрбиелеу процесінде туындайтын мәселелерді шешу болып табылады. Бүгінгі таңда педагогикамызда зерттеліп жатқан осындай мәселелердің бірі – студенттер арасындағы педагогикалық қайшылықтарды анықтау және оларды жою.

Педагогикалық конфликт конфликтология теориясының құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл мәселені педагогика ғылымдарының кандидаты М.Т.Ахмедова арнайы зерттеп, «Педагогикалық конфликтология» атты монографиясында ерекше сараланған.

Біздің оқу құралымызда оның анықтамасы келесідей: педагогикалық конфликт – тәрбие мен оқыту процесінде тәрбиеге қатысушылардың арасында болатын қайшылықтардың жиынтығы.

Жоғарыда айтылғандай, «жанжал» сөзінің «жанжал», «жанжал», «келіспеу», «соқтығыс», «келіспеу», «өзара түсіністік» сияқты мағыналары бар. Бірақ, педагогикалық тұрғыдан алғанда, олардың арасында конфликттің мағынасы қолайлы. Өйткені

конфликт ұғымы осы құбылыстың салыстырмалы және өтпелі сипаты арқылы көрінеді. Осыған байланысты педагогикалық конфликтологияның оқушы тұлғасына бағытталған ерекшелігі конфликт түрінде көрінеді. Бұл түсіндіріледі:

- 1) «Қақтығыс» сөзі конфликт терминінің мәдени мағынасы болып табылады және салыстырмалы түрде жағымды сипатқа ие;
- 2) қақтығыс уақытша құбылыс;
- 3) қақтығыс кезінде зорлық-зомбылық немесе күш қолдану үрдісі бар;
- 4) Қақтығыс шешілетін болады.

Осы педагогикалық талдауларға сүйене отырып, біз «педагогикалық конфликт» түсінігін білім беру мен тәрбиелеу процесінде туындайтын және жою факторлары бар конфликттердің жиынтығы деген мағынада қолданамыз. Ол үшін педагогикалық қақтығыстар құбылысын конфликтологияның жалпы құбылысы аясында қарастырып, оның көріністері, формалары мен түрлері туралы оларды жою технологиясын зерттеу қажет.

Педагогикалық қақтығыстардың саяси, экономикалық және әлеуметтік қақтығыстармен салыстырғанда өзіндік ерекшеліктері бар. Мұнда біз осы мүмкіндіктердің ең маңыздыларын атап өтеміз.

1. *Тәрбиелік сипаты.* Педагогикалық қақтығыстар ең алдымен тәрбиелік-тәрбиелік сипатта болады және олар оқу-тәрбие үдерісі барысында оқу, тәрбиелеу және дағдыландыру шындығында туындайды. Демек, педагогикалық конфликттер тәрбие мен оқытудың шындығында туындайтын қақтығыстар болып табылады.

2. *Табиғатта уақытша болу.* Педагогикалық конфликттер терминдік (уақыттық) сипатқа ие, олар шығу тегі мен салдары жағынан салыстырмалы түрде өтпелі қақтығыстар болып табылады. Өйткені олардың пайда болуына ішкі және сыртқы факторлар, уақыт пен кеңістік әсер етеді. Осыған байланысты педагогикалық қақтығыстар белгілі бір түрде, формада және түрлерде пайда болады, олар уақыт пен кеңістіктің әсерінен азаюы немесе көбеюі мүмкін.

3. *Жеке тұлғалар арасындағы аударым.* Педагогикалық конфликттер – бұл тәрбиеге қатысушылар – оқушы мен мұғалім (жаттықтырушы), оқушы мен оқушы, оқушы мен ата-ана, оқушы мен мектеп ұжымы арасындағы қақтығыстар. Осы тұрғыдан

алғанда бұл құбылыстың нақты объектілері бар және оның ауқымы мен салдары жеке тұлғаларға байланысты.

4. *Элиминация факторының болуы.* Педагогикалық қақтығыстар тәрбиелік, ұзақ мерзімді және жеке адамдар арасындағы сипаттамаларға ие және жою факторы бар. Педагогикалық конфликттердің зорлық-зомбылық, күш қолдану немесе қорқыту белгілері болмағандықтан, керісінше оқу, үйрену, ассимиляция және бейімделу сипаттары болады.

Өйткені, педагогикалық конфликттердің саяси, экономикалық және әлеуметтік конфликттерден ерекше белгілеріне байланысты ерекшеленеді. Келесі оқыту үдерісіне байланысты педагогикалық қайшылықтарды да ескеру қажет.

Тәрбие үрдісіндегі конфликт - бұл мұғалім мен оқушы арасындағы белгілі бір мәселелерді шешуде тараптардың бір-бірімен келісімге келе алмауынан туындайтын жағдай.

Оқу-тәрбие үрдісіндегі қайшылықтар кез келген адамның көңіл-күйіне кері әсерін тигізіп, оның оқуға деген қабілетін, ынтасын төмендетеді, топтағы «психикалық климатты» нашарлатып, оқушылардың қанағаттанбауын арттырады. Сондықтан да бұл мәселелер үнемі шешіліп отырады. Көңіл бөлу – оқу топтарын басқаруды және студенттердің тұрақтылығын қамтамасыз ететін жағдайлардың бірі.

Педагогикалық-психологиялық зерттеулер көрсеткендей, «рухани ахуал» жақсы және тәртіпті болған жерде оқу жоғары ғана емес, сонымен қатар педагогикалық қайшылықтар да әлдеқайда аз болады және студенттердің алған білімінен үлкен қанағат алатыны байқалады.

Тәрбие барысында әртүрлі себептерге байланысты жанжалды жағдайлар туындауы мүмкін. Олардың ішінде:

- білім беруді ұйымдастырудағы кемшіліктер;
- ынталандырудың жақсармауы;
- нашар білім беру жағдайлары;
- білім туралы заңдарды бұзу;
- мұғалім деңгейінің төмендігі;
- өзара қарым-қатынас мәдениетінің қанағаттанбауын көрсетуге болады.

Педагогикалық конфликттің үш түрі бар: Мұғалім мен оқушы арасындағы конфликт, оқушыға қарама-қайшы тапсырмалар

беріледі, ал мұғалімнің талаптары сәйкес келмей, оқушы мұндай жағдайда не істерін білмей қалады. Мысалы, оқу орнында мұғалім оқушыға тапсырма берді, ал мұғалім тапсырманы орындауды талап етті делік. Кейінірек мұғалім оқушының бұл тапсырмаларды орындауға көп уақыт жұмсап, соның салдарынан қалған тапсырмаларды орындауға дайын болмағанына шағымдansa, мұндай талап бұрынғы талапқа қайшы келеді. Нәтижесінде оқушы не істерін білмей қалады.

Көп жағдайда мұғалім мен топ арасындағы қақтығыс олардың сол немесе басқа мәселеге деген көзқарастарының сәйкес келмеуі, мұғалімдер топтары арасында тапсырмаларды бөлу және топтар мен мұғалім арасындағы тәрбиелік жағдайларға байланысты туындауы мүмкін. қанағаттанбау. Үздік студентке екі үміткер ұсынылғанда да осындай даулар туындайды. Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы кикілжің өмірде жиі кездесетін жанжал. Мұндай қақтығыстар оқу процесінде болуы мүмкін, мысалы:

- кейбір оқушылардың тапсырманы орындамауы;
- тұрақты жұмысқа келмеу;
- олар сабақта тәртіпті сақтамай мұғалімнің жүйкесіне тиеді;
- мұғалімнің бір оқушыны екіншісінен артықшылығы және т.б.

Жас мұғалім мен топ арасындағы кикілжің де мұғалім мен топ арасындағы келіспеушіліктен туындайды. Білім беру процесінде әрбір мұғалім мен оқушының өзара әрекеті екі құрылымдық шеңберде жүзеге асады: ресми (немесе ресми) және бейресми (немесе бейресми) шеңберде.

Мұғалімдердің де, оқушылардың да өзара қарым-қатынастары әрқашан бір-біріне әсер етеді және осы процесте конфликттік жағдайлар туындайды. Абстракцияға байланысты педагогикалық конфликттер ашық немесе жабық болуы мүмкін.

Ашық даулар әдетте мұғалім мен оқушының тікелей көз алдында болады. Олар соқтығыс болғанға дейін аяқталады. Мұндай қақтығыстар басшылықтың бақылауында болғандықтан, олар оқу процесіне аз қауіп төндіреді және басқаруға оңай.

Жабық даулар мұндай дауларды белгіленген уақытта бірте-бірте жарылып кететін минаға ұқсатуға болады. Егер конфликт әлі «аяқталған» болмаса немесе олар басқалардың көзінен жасырын болса, басқаша айтқанда, егер конфликт мұғалім мен оқушының «ішінде» болса, оны ақырында қауіпті және басқару өте қиын

екенін біліңіз. Жабық даулар көбінесе сөз байласу, айдап салу, қулық, сыбайластық түріндегі даму нәтижесінде туындайды. Олар бүлік пен бұзақылыққа бағытталған, ал өтірік, ойдан шығару, жала жабу студенттер үшін негізгі қару болып табылады.

Табиғатына қарай педагогикалық конфликттер объективті немесе субъективті қақтығыстар болып бөлінеді. *Объективті даулар* білім беруді дамыту процесінде туындайтын нақты кемшіліктер мен проблемаларға байланысты дауларды қамтиды. *Субъективті дауларға* осы немесе басқа шындық туралы оқытушылар мен студенттердің жеке пікірлеріндегі айырмашылықтар нәтижесінде туындайтын конфликттерді қамтиды. Осылайша, кез келген білікті ұстаз ұжымдағы кикілжіндерден аулақ болуға тырысуы керек. Қарым-қатынас тек жақсылыққа бағытталуы керек.

Оқытушылар мен басқалар арасындағы қақтығыстар конфликттік, ал оқыту процесіндегі конфликттер конфликттік сипатта болатынын айта кеткен жөн. Бұл жағдайда қарама-қайшылықтар мен даулар жиынтығы педагогикалық қайшылықтардың факторларын жеңеді. Сондықтан біздің көзқарасымызда педагогикалық конфликттер жан-жақты реңкке ие болады.

Сонымен, педагогикалық конфликттік оқиғаның мазмұны келесідей қабылданады (5-сурет):

Сонымен, бастауыш білім берудегі педагогикалық процестің өзіндік ерекшеліктері бар және ол «Жалпы педагогика» ғылымының бір бөлігі ретінде қабылданады. Бұл мәселеге болашақ бастауыш сынып мұғалімдері назар аударуы керек.

Өз бетіңше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру және тәрбие процесі дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім берудегі қазіргі тенденциялар қандай?
3. Педагогикалық қақтығыстар туралы білесіз бе?
4. Бастауыш білім берудегі педагогикалық конфликт дегеніміз не?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Бастауыш білім беруде кездесетін педагогикалық конфликт түрлерін «Бүйірлік дәптеріңізге» қорытындылаңыз.

Бастауыш сынып оқушыларында кездесетін педагогикалық конфликттердің түрлерін зерттеп, талдау. Оқыған педагогикалық қайшылықтарды шешу жолдарын іздеңіз.

6-тақырып: Бастауыш сынып мұғаліміне қойылатын біліктілік талаптары

Жоспар:

1. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің бейнесі
2. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығы және олардың бағыттылығы
3. Бастауыш сынып мұғалімдерінің практикалық іс-әрекетке кәсіби дайындығын арттыру

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, болашақ, сынып, мұғалім, бейне, белсенділік, бағдар, қалыптастыру, дағдыландыру, дағдыландыру.

***

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің бейнесі. Өзбекстандағы жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде ұлттық тәжірибе талаптары мен әлемдік стандартқа сай болашақ бастауыш

сынып мұғалімдері даярлануда. Осы орайда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджін қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Педагог ғалымдардың пікірінше, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің келбетінде мыналар маңызды:

- теориялық білім;
- кәсіби дағдылар;
- кәсіби біліктілік;
- кәсіби құзыреттілік.

Осы қағидалар негізінде жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бейнесі қалыптасады. Ол үшін келесі механизмге сүйенеді:

- педагогикалық және бейіндік пәндерді оқыту процесінде студенттердің теориялық білімдері қалыптасады және олардың кәсіби дағдылары мен біліктілігі қалыптасады;
- міндетті және факультативтік пәндерді оқыту процесінде студенттердің теориялық білімдерін, кәсіптік дағдылары мен біліктіліктерін практикада қолдану құзыреттілігі (қабілеті) қалыптасады;
- кәсіптік-педагогикалық іс-тәжірибе үдерісі арқылы студенттердің білім, білік, дағды, құзыреттілігі шыңдалады.

Осылайша, осы тетіктер негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің бейнесін қалыптастыруға болады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бейнесінде келесі талаптарды сақтау маңызды:

- әлеуметтік белсенділік;
- моральдық жетілу;
- кәсіби үлгі.

Осы талаптар негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бейнесі қалыптасады.

Сонымен қатар, жоғары білім беру үдерісіндегі реформалар мен даму үрдісі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджіне жаңа талаптар қойып отыр. Жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде жаңа талаптар ескеріліп, оларды жүзеге асыруға көңіл бөлінуде. Мысалы, Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетинин 2020-жыл 31-декабрь күнги №824 «Жоғары оқыу орынларында оқыу процесин шөлкемлестириу менен байланыслы системаны жетилистириу шаралары хаққында»ғы қарары бойынша

2020-2021 ж. оқу жылынан бастап жоғары оқу орындары оқытудың кредиттік-модульдік жүйесіне біртіндеп көшуде. Осыған байланысты болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби имиджіне мынадай жаңа біліктілік талаптары қойылады:

- оқытудың кредиттік-модульдік жүйесін білу;
- кредиттік-модульдік жүйе бойынша оқыту әдістері мен технологияларын білу;
- кредиттік-модульдік жүйе бойынша оқытуды дидактикалық қамтамасыз етуді дайындай алу;
- кредиттік-модульдік жүйені игергендерді несиелік талаптар негізінде бағалай білу.

Осы талаптар негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бейнесін қалыптастыру жұмыстары 2021-2022 оқу жылынан бастап қолға алынғанын айта кеткен жөн.

Осылайша қазіргі және жаңа біліктілік талаптары негізінде жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бейнесі қалыптасады.

Бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын талаптар.Өзбекстанда бастауыш білім беруді одан әрі дамыту процесі жүріп жатыр. Бұл үдерісте болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бейнесі (имиджі) маңызды рөл атқарады.

Шетелдік педагог ғалым Н.В.Кузьмина бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджін төмендегілердің негізінде қалыптастыруды ұсынады:

- 1)кәсіби білімі болуы;
- 2)дизайнер болу;
- 3)сындарлы болу;
- 4)кеңесші болу;
- 5)ұйымдастырушы болу.⁷

Бұл құрамдас бөліктердің мағынасы мынадай: болашақ бастауыш сынып мұғалімі кәсіби және теориялық білімді меңгеріп, өз бетінше пікір білдіріп, үнемі өз бетімен жұмыс істеуі керек; оның дизайны әр сабақты өзінше өткізуімен анықталады; сындарлылық оның оқушылармен тіл табыса білуінен және балаша мінезінен көрінеді; консультация – білім алушылармен және

---

⁷ Бордовская Н., Реан А. Педагогика. Учебник для ВУЗов. - СПб.: «Петр» 2001. S 142-143.

олардың мүдделі тараптарымен өзара әрекеттесу; ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияларды тәжірибеде қолдана білуімен анықталады.

Біздің тарапымыз бойынша, болашақ бастауыш сынып мұғалімінде:

- ата-ана тәрбиесі;
- өз мамандығын сүйю;
- педагогикалық белсенділік таныту;
- үнемі өз бетінше жұмыс істеу.

Осыны негізге ала отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін жоғары педагогикалық білім беру үдерісіне дайындау орынды. Осыған байланысты халықаралық педагогикалық тәжірибеде қабылданған келесі тұжырымдамалық бағыттарға назар аудару қажет:

- а) болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне кәсіби, психологиялық-педагогикалық білім беру;
- б) болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін педагогикалық шеберлікпен қаруландыру;
- в) бастауыш сынып мұғалімдерін заманауи технологиялық мүмкіндіктерді пайдалануға үйрету;
- ж) балалармен жұмыс істеу психологиясын қалыптастыру.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін осы тәсіл негізінде дайындау күтілетін нәтижені беретіні сөзсіз. Сонымен қатар, әрбір ұстаз еңбек жолында өзінің кәсіби имиджін жетілдіретінін ұмытуға болмайды.

Біздің йондаШув бойынша бүгінгі бастауыш сынып мұғалімдері заманауи йондаШувтан хабардар болуы керек. Осыған байланысты болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық, психологиялық, эстетикалық дағдылары болуы керек. Осыған байланысты келесі педагогикалық дағдыларды меңгерген жөн:

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдері алдына педагогикалық міндет қоя білуі, оқу-тәрбие жұмысын тиімді ұйымдастыра білуі;
- мүмкіндігінше әр оқушымен жеке жұмыс істеу тәсілі болуы қажет;
- оқу материалдарымен жұмыс істеу дағдыларын меңгеру болашақ мұғалімдер үшін маңызды.

Өзбекстанда қалыптасып келе жатқан Үшінші қайта өрлеу дәуірінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау маңызды міндет болып табылады. Ол үшін мыналарға назар аударған жөн:

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін педагогикалық заңдылықтармен және технологиялармен терең таныстыру;
- жаңа ұрпақтың интеллектуалдық және рухани әлеуеті жоғары болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау, білім беру ұйымдарының түлектерінің заманауи мамандық иелері болуы үшін қажетті дағдылар мен білімді қалыптастыру;
- бүгінгі таңдағы жаһандық бәсекелестікке төтеп бере алатын ұлттық білім беру жүйесін құру, оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарды заман талабына сай жетілдіріп, олардың жаңа буынын қалыптастыру, оқу бағдарламалары мен стандарттарын оңтайландыру;
- оқу орындарының жетекші қызметкерлерінің, педагог-тренерлердің, профессорлар мен ғылыми сала өкілдерінің қоғамымыздағы орны мен мәртебесін арттыру, олардың қажырлы еңбегін лайықты бағалау және қызметінің тиімділігіне қарай материалдық ынталандыру;
- педагогикалық кадрлардың кәсіби шеберлігі мен тиімділігін жүйелі түрде арттыру үшін қажетті жағдайлар жасау, «өмір бойы білім алу» қағидасы негізінде біліктілікті арттыру жүйесін жетілдіру;
- ғылыми зерттеулер мен білім беру қызметтерін көрсетуде жеке сектордың рөлін кеңейту, өңірлерде үкіметтік емес білім беру ұйымдарын құру арқылы бәсекелестік орта құру, білім беру саласындағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті дамыту;
- заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып, білім беруді басқаруды және кешенді талдауды автоматтандыру жүйесін құру, электронды ресурстар мен қашықтықтан білім беруді одан әрі дамыту, студенттер арасында ІТ саласындағы кәсіптерді танымал ету;
- ғылымды экономиканың негізгі қозғаушы күшіне айналдыру, ғылыми зерттеулердің аясын кеңейту, дарынды жас ғалымдардың инновациялық қызметін ынталандыру, жұмыс істеп тұрған ғылыми ұйымдардың әлеуетін одан әрі нығайту және дамыту.

Ўзбекистан Республикасы Президентиниң 2020-жыл 6-ноябрьдеги ПФ-6108-санлы Пәрманында берилген ўазыйпалар тийкарында болашағы бастауыш сынып мұғаллимлерин кәсиби тәрбиялаў орынды.

Педагог ғалымдардың пікірінше, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері келесі функционалдық компоненттерді білуі керек:

- 1) оқу материалдарын дайындау және көрсету;
- 2) оқушылардың оқу мен білімге деген қызығушылығын тудыра білу;
- 3) оқушылардың кемшіліктерін жоюға қабілетті;
- 4) оқушыларды үнемі қадағалап отырады.⁸

Осы жағын негізге ала отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсиби даярлауда маңызы зор.

Тәжірибелі педагог ғалымдардың бірі А.К.Марковоның айтуынша, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің қызметі төрт бағыттан тұрады:

- 1) кәсиби психологиялық-педагогикалық білімді меңгеру;
- 2) кәсиби педагогикалық біліктілікті алу;
- 3) кәсиби психологиялық дағдыларды меңгеру;
- 4) жеке қасиеттердің болуы.

Біздің ойымызша, бұл ұсыныстар теориялық және практикалық тұрғыдан негізделген. Сондықтан жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ мұғалімдердің кәсиби, психологиялық және эстетикалық дайындығына көңіл бөлген орынды.

Заманауи даму барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсиби даярлауда үлгілеу мәселесіне мән беру кезек күттірмейтін мәселе. Оның пікірінше, жоғары педагогикалық білім беру үдерісі бірегей үлгілік келбетке ие болуы керек. Қазіргі модельдеудің төрт аспектісі бар:

- үлгі – оқу материалдарын жүйелі түрде көрсету;
- үлгілік проблемаларды уақтылы анықтау және жою;
- үлгі оқушыны әрқашан объект ретінде білу;
- модель оқу процесіне жаңа ақпаратты дер кезінде енгізеді.

Осыған байланысты болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсиби дайындығын үлгі ету орынды.

---

⁸ Қараңыз. Гессе С.И. Негізгі педагогика. - М., 1995 ж

Жаңадан редакцияланған Өзбекстан Республикасының «Білім туралы» Заңының (23.09.20) 5-тарауында педагогтардың құқықтық мәртебесі айқындалған. Осы құқықтық мәртебеге сәйкес болашақ бастауыш сынып мұғалімдері келесі негіздер бойынша жұмыс істеуге бағытталуы керек:

- терең кәсіби дайындық пен рухани-адамгершілік қасиеттерге ие болу;
- білім алушылардың құқықтарын сақтау;
- кепілдік берілген еңбек жағдайларын пайдалану;
- білім беру бағдарламаларын құру кезінде авторлық бағдарламаларды әзірлеуді білу;
- заманауи педагогикалық формаларды, оқыту мен тәрбиелеу құралдарын еркін таңдау;
- инновацияларды әзірлеу және енгізу;
- денсаулық сақтау мекемелерінде тегін медициналық тексеру;
- білім алушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға қатысу.

Жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне осы құқықтарды негізге ала отырып жұмыс істеуге бағыт-бағдар беру керек.

Сонымен бірге, осы Заң мұғалімдердің мынадай міндеттерін де айқындайды:

- білім беру үдерісіне қатысушылардың ар-намысын, қадір-қасиетін және кәсіби беделін құрметтеу;
- сапалы оқу сабақтарын өткізу;
- ақпараттық-коммуникациялық технологиялардан оқыту мен тәрбиелеудің озық және инновациялық нысандары мен әдістерін пайдалану;
- кәметке толмағандармен ата-аналарымен бірге тәрбие жұмысын жүргізу;
- өз біліктілігін үнемі жетілдіріп отыру;
- уақтылы медициналық тексеруден өту.

Бұл міндеттер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби бағыттылығына негіз болады.

Біздің ойымызша, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері кәсіби іс-әрекетке келесі тетіктерге сүйене отырып бағыт-бағдар беруі керек:

- a) бейіндік пәндерді оқыту процесінде;

- б) арнайы курстар арқылы;
- в) өз бетінше білім алу арқылы;
- ж) тәлімгер-шәкірт дәстүрі арқылы.

Осы тетіктерді ұстану болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби іс-әрекетке бағдарлану процесін нақты ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, тәуелсіз оқу құралын алайық. Пандемия сияқты күрделі жағдайлар жоғары педагогикалық білім беру процесі кез келген жағдайда өз бетінше білім алуға әрқашан дайын болуы керектігін көрсетті.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің практикалық іс-әрекетке кәсіби дайындығын арттыру. Бүгінгі таңда еліміздің жалпы орта білім беру ұйымдарының бастауыш сыныптарында кәсіби ұстаздар еңбек етуде. Осыған орай, олар жаңадан редакцияланған Өзбекстан Республикасының «Білім туралы» Заңының (23.09.20) 5-тарауында айқындалған педагогтардың құқықтарын, мәртебесі мен міндеттерін қатаң сақтау арқылы өз қызметтерінің тиімділігіне қол жеткізуде.

Сонымен қатар, олардың практикалық іс-әрекетте бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығына қойылатын талаптарды білу және орындау қажет. Осыған орай, практикалық қызметтегі бастауыш сынып Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетінің 2006 жылғы 16 ақпандағы № 25 қаулысымен бекітіліп, бүгінгі күнге дейін күшіне енеді. Мұғалімдерге қойылатын біліктілік талаптары белгіленген.

Бұл біліктіліктер келесідей:

1. Жалпы талаптар. Практикалық іс-әрекеттегі бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын жалпы талаптар келесі төрт құрамдас бөліктен тұрады:

- а) оқыту дағдылары бойынша;
- б) білім беру дағдылары бойынша;
- в) жеке қасиеттер бойынша;
- ж) білімді бақылау және объективті бағалау бойынша.

Педагогикалық шеберлік туралымынадай талаптар қойылады:

- кәсіби құзыреттілік пен эрудицияға (сезімге) ие болу;
- психологиялық-педагогикалық дайындықтың болуы;
- оқушыларды өз бетінше ойлауға және жаңа білім алуға үйрету қабілеті;
- оқу әдебиетінің формалары мен түрлерін білу;

- жаңа педагогикалық және ақпараттық технологияларды білу, ғаламдық интернет желісін пайдалану;
- біліктілігін арттыру жолдарын білу;
- ғылыми-педагогикалық шығармашылық әдістемесін білу;
- педагогика ғылымының негізгі бағыттарын білу;
- пәнаралық байланысты қолдануды білу;
- шешендік өнердің негіздерін білу.

Дағдыларды тәрбиелеу Қойылатын талаптар:

- оқыту мен тәрбие процесінің байланысын білу;
- оқушыларды үйлесімді қалыптастыруды білу;
- білім беру әдістері мен технологияларын білу;
- оқушылардың бойында адамгершілік, әлеуметтік және эстетикалық қасиеттерді қалыптастыру жолдарын білу.

Жеке қасиеттер

Қойылатын талаптар:

- талапшылдық;
- шыншылдық;
- адалдық;
- мейірімділік;
- сыпайылық.

Білімді меңгеруді объективті бағалауға және бақылауға қойылатын талаптар:

- білімді меңгеруді бағалау принциптерін білу;
- білімді меңгеруді бағалаудың әдістері мен механизмдерін білу;
- стандартталған тест әзірлеуді білу;
- Шеберлікті объективті бағалауды қатаң сақтау.

Тәжірибелік іс-әрекетте бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын маңызды жалпы талаптар бар екенін атап өткен жөн.

2. Кәсіби талаптар. Аталған құжатта бастауыш сынып мұғалімдеріне практикалық қызметте мынадай кәсіби талаптар қойылған:

- жоғары педагогикалық білімі болуы;
- мемлекеттік білім беру стандарттарын және оқытылатын оқу бағдарламаларының талаптарын білу;
- жалпы орта білім туралы нормативтік құқықтық құжаттарды білу;
- оқу кабинеттерін, зертханаларды және үйірме кабинеттерін жабдықтауды білу;

- оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру және сапасын қамтамасыз ету принциптерін ұстану;
- оқу пәндерінің мазмұнын сақтау және оларды оқытудағы жүйелілік;
- студенттердің жалпы және жастық психологиясын білу;
- оқытудың интерактивті (инновациялық, интегративті – З.У.) әдістерін білу;
- ұлттық идея негізінде студенттерге рухани-адамгершілік тәрбие берудің әдістемесін білу;
- бастауыш сынып оқушыларының мамандықтар туралы түсініктерін қалыптастыру жолдарын білу;
- оқушылармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынаста этика және эстетика нормаларын сақтау;
- сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру және өткізу әдістемесін білу;
- белгіленген санитарлық-гигиеналық нормаларды білу.

Тәжірибелік іс-әрекетте бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын маңызды кәсіби талаптар бар екенін атап өткен жөн.

Бастауыш сынып мұғалімдері практикалық іс-әрекетте осы жалпы және кәсіптік талаптарды сақтай отырып, өз іс-әрекетінің тиімділігіне қол жеткізіп, көрсетілген санаттарды алатынын атап өткен жөн. Олардың осы талаптарға сәйкестігі Біліктілікті арттыру жүйесінде бақыланады және күшейтіледі.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері осы жалпы және кәсіптік талаптарды жоғары педагогикалық білім беру процесінде меңгереді.

Сонымен, бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын біліктілік талаптарын мемлекет белгілейді, оларды меңгеру және орындау бастауыш сынып мұғалімінің кәсібилігін қамтамасыз етеді (6-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби бейнесіне қандай талаптар қойылады?
2. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлауда және оларды практикалық іс-әрекетке бағыттауда мұндай біліктілік талаптары неге негізделген?
3. Бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын талаптарды білесіз бе?

4. Бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығын тәжірибеде жетілдіру туралы не білесіз?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Болашақ және практикалық бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын біліктілік талаптарын жаттау және меңгеру.

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби бейнесіне қойылатын талаптарды есте сақтаңыз және сізде қандай аспектілер бар екенін анықтаңыз.

Мұғалім бейнесі туралы педагогикалық әдебиеттермен танысыңыз.

МОДУЛЬ 2. БАСТАУЫШ ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАСЫ

7-тақырып: «Бастауыш оқыту дидактикасының» мазмұны.

Жоспар:

1. Дидактика туралы түсінік
2. Бастауыш оқыту дидактикасының ерекшеліктері
3. Бастауыш оқыту дидактикасының тиімділігі.

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, дидактика, ұғым, ерекшелік, білім, дағды, әсер, күзіреттілік, тәсіл, оқыту, әдіс.

***

Дидактика туралы түсінік. Дидактика – педагогиканың маңызды құрамдас бөлігі. «Дидактика» сөзі латын тілінен шыққан және оқытудың теориясы мен принциптерін зерттейтін ғылымды білдіреді. Дидактиканың негізгі категориялары:

- 1) оқыту;
- 2) оқыту;
- 3) оқу.

Дидактиканың оқыту категориясы білім беруді ғылыми және жүйелі заңдылықтар негізінде ұйымдастыруды білдіреді. Бұл категория педагогиканың негізі болып табылады. Дидактиканың тәрбиелік категориясы мынаны білдіреді:

- білім беру;
- деректерді беру;
- оқушылардың оқу әрекетін ұйымдастыру;
- оқу барысында туындайтын мәселелерді шешу;
- оқушылардың шығармашылығы мен дербестігін қалыптастыру;
- оқушылардың оқуын бағалау.

Білім категориясы мұғалімнің (педагогтың) іс-әрекетінің нәтижесінде жүзеге асады. Дидактиканың зерттеу категориясы:

- білім алушылардың мемлекеттік білім стандартына сәйкес білім, білік және біліктіліктерін меңгеру;
- оқушылардың берілген тапсырмаларды орындауы;
- оқушылардың ой-өрісін, дүниетанымын, өз бетінше ойлауын қалыптастыру.

Оқу категориясы білім алушылардың белсенділігі арқылы жүзеге асады.

Дидактиканың негізгі міндеті – оқу әрекетін жүзеге асыру. Оқу іс-әрекетіне мыналар жатады:

- білім жиынтығын беру және меңгеру;
- әртүрлі құралдар мен әдістер негізінде оқу қызметін ұйымдастыру;
- оқушылардың сауаттылығын арттыру;
- оқушылардың танымдық тәжірибесін арттыру.

Оқу іс-әрекетіндегі дидактиканың тиімділігі ішкі және сыртқы критерийлермен анықталады. Бұл жағдайда ішкі критерий – білімді табысты меңгеру, ал сыртқы критерий – білім берудің жалпы тиімділігімен анықталады. Осы өлшемдер негізінде білім беру қызметі реттеледі және білім беру қызметі сапа және тиімділік деңгейлері бойынша бағаланады.

Дидактиканың теориясы мен практикасы бойынша бірнеше зерттеулер жүргізілді. Осы орайда чех педагогы Ян Амос Коменскийдің (XVII ғ.) «Ұлы дидактика» еңбегінің маңызы ерекше. Бұл жұмыста дидактиканың негізгі қағидалары ретінде мыналар негізделеді:

- а) бала күтімі;
- ә) патриоттық;
- в) гуманитарлық;
- ж) төзімділік.

Дидактиканың бұл принциптері қазіргі білім беру мен оқыту процесінде қабылданып, педагогикалық заңдылықтар ретінде қарастырылады. Соның нәтижесінде әлемдік білім жүйесінде гуманизм идеалды идея ретінде қабылданады. Оның айтуынша, білім мен тәрбие беруде адамның жасы, жынысы, нәсілі, ұлты, әлеуметтік жағдайы ескерілмейді. Осыған байланысты кейінгі 4 ғасырда педагогика ғылымы гуманитарлық өнер ретінде танылды.

Өзбекстан жағдайында оқу-тәрбие жұмыстары дидактиканың заңдылықтары мен принциптерін қатаң сақтай отырып ұйымдастырылады. Осы себепті еліміздің білім беру жүйесі дамыған дамушы елдердің қатарына енді.

Бастауыш оқыту дидактикасының ерекшеліктері.

Өзбекстан педагогика ғылымдарының құрылымында бастауыш білім беру дидактикасының өзіндік ерекшеліктері бар. Негізгі ерекшеліктері келесідей:

- 7-11 жастағы оқушыларды білім әлеміне баулу;

- осы жастағы оқушыларды қоғамның сұранысы мен сұранысына сай тәрбиелеу;
- бастауыш білім беруде ең заманауи және қолайлы оқу пәндерін қолдану.

Сондай-ақ бастауыш оқыту дидактикасында оқыту мен оқушылардың білімді меңгеруіне басты назар аударылады. Сондықтан 2020-2021 оқу жылынан бастап бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттары қайта қаралып, оқу пәндері оңтайландырылды. Мысалы, өзбек педагогикасының тарихында тұңғыш рет «Білім» оқу пәні құрылып, оқу-тәрбие үрдісіне қолданылды. Бастауыш сыныптарда бұл пән ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың үндестігі негізінде оқушылардың сана-сезімін, дүниетанымын, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған.

Бастауыш білім беру дидактикасында оқытудың сапасы мен тиімділігіне жету басты мақсат болып табылады. Осыған байланысты меңгеру процесі келесі деңгейлер бойынша бағаланады:

- 1) субъектілерді (құбылыстарды, шындықты, фактілерді) оқушылардың дифференциациялауы және меңгеруі;
- 2) ғылым материалдарын түсіну және олардың негізінде оқушылардың білімін байыту.

Өзбекстандағы бастауыш білім беру дидактикасында мұғалімдердің жеке оқыту әдістері маңызды орын алады. Оның айтуынша, қазіргі таңда Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде бірнеше жаратылыстану пәнінің мұғалімдері тәрбие жұмыстарымен айналысады. Бұл мұғалімдердің әрқайсысының өзіндік оқыту стилі бар. Сонымен қатар мемлекеттік бастауыш білім беру стандартына сәйкес мұғалімдердің оқытудың әртүрлі әдістері педагогикалық заңдылықтар негізінде жалпыланады. Бұл ретте келесі заңдар негізгі рөл атқарады:

- түсіндіру және оқыту әдістеріне негізделген тақырыптарды қамту;
- әрбір студенттің пәндерді меңгеруі;
- оқушылардың жасына, физикалық және психикалық мүмкіндіктеріне сәйкес оқу құралдарын таңдау;
- оқушыларды өз бетінше білім алуға бағыттау.

Өзбекстан Республикасының Президенті Шавакат Мирзиёевтің бастамасымен қоғамда кітап оқудың құндылығы қалпына

келтірілді. Нәтижесінде бастауыш білім беру дидактикасы жаңартылды. Оның айтуынша, бастауыш сынып оқушыларының кітап оқып, талқылауы бастауыш білім беру дидактикасының құрамдас бөлігі болды. Бүгінгі таңда педагог ғалымдардың алдында бастауыш сынып оқушыларына оқуға қажетті әдебиеттер жинағын құрастыру және оқудың дидактикалық мәселелерін шешу міндеті тұр. Сондықтан жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері бастауыш сынып дидактикасының негіздерін және көмекші дидактикалық әдебиеттердің ерекшеліктерін нақты білуі керек.

Бастауыш білім беру дидактикасы қарапайымнан күрделіге қарай оқыту принципіне негізделген. Бұл жерде оқушылардың білім-білік дағдыларын кезең-кезеңімен дамытуға басты назар аударылады.

Заманауи технологияның дамуы нәтижесінде бастауыш білім беруде қашықтықтан оқыту, компьютерлік технология бойынша оқыту т.б. Сондықтан мұндай технологиялық білім беру түрлерінің дидактикасын дамыту қажет. Осыған байланысты біздің көзқарасымыз мынадай: компьютер сияқты техникалық мүмкіндіктер бастауыш білім беруде мақсат емес, құрал болуы керек. Осылайша 7-11 жас аралығындағы оқушыларда техникалық құралдарды ұтымды пайдалана білу дағдысы қалыптасады.

Бастауыш оқыту дидактикасының тиімділігі. Өзбекстан жағдайында бастауыш білім беру дидактикасының тиімділігі мыналармен анықталады:

- а) жоғары талаптарға негізделген оқу процесін ұйымдастыру;
- б) бастауыш білімді кәсіби мұғалімдермен қамтамасыз ету;
- в) бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттарын мүлтіксіз орындау.

Бастауыш білім беру дидактикасының тиімділігі осы критерийлер бойынша жүзеге асады. Соңғы кезде бастауыш білім беруде техникалық құралдар мен заманауи технологиялардың кеңінен қолданылуына байланысты бастауыш білім берудің тиімділігі осы үдеріспен бағаланады. Дегенмен, бастауыш білім беру дидактикасының тиімділігі ең алдымен мұғалімдердің іс-эрекетімен бағалануы керек. Өйткені мұғалімнің негізгі мақсаты – пәндерді қажетті деңгейде оқыту, түсіндіру, бағалау. Осыған байланысты техникалық құралдар мен заманауи технологиялар

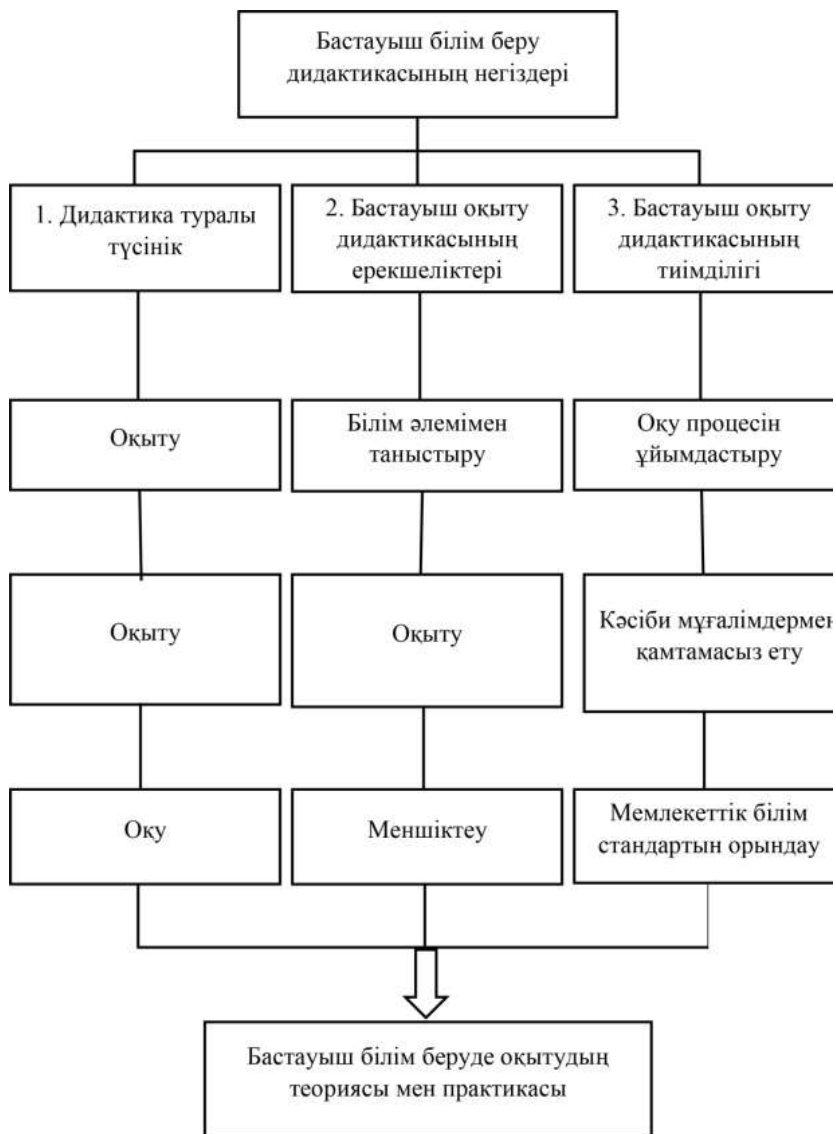
бастауыш білім беру дидактикасының тиімділігіне қол жеткізудің қосалқы негізі болып табылады.

Жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне бастауыш білім беру дидактикасының тиімділігіне жету дағдыларын меңгеру қажет. Ол үшін студенттер:

- бастауыш білім беру дидактикасы бойынша білімді меңгеру;
- бастауыш білім беру дидактикасы бойынша қосымша әдебиеттерді оқу;
- «Бастауыш білім» журналы мен «Марифат» газеттерімен жүйелі түрде танысу;
- Бастауыш оқытудың дидактикасы бойынша мұғалімдерден кеңес алу.

Өзбекстан жағдайында жалпы дидактикалық мәселелер жақсы зерттелген. Қазіргі кезде бастауыш білім беру дидактикасы бойынша ғылыми әзірлемелер аз. Сондықтан жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде студенттердің бастауыш білім беру дидактикасының мәселелері бойынша ғылыми ізденістерін күшейту кезек күттірмейтін мәселе.

Бастауыш білім беру дидактикасының жалпы тиімділігі 4-сынып бітірушілерінің білім деңгейімен анықталады. Өзбекстан Республикасының Президенті Шавкат Мирзиёевтің бастамасымен бастауыш мектеп түлектерін жалпы, президенттік және мамандандырылған мектептерге дайындау міндеті қойылды. Осы тұрғыда бастауыш білім беру дидактикасының жалпы тиімділігіне бастауыш мектеп түлектерінің осы оқу орындарының қайсысын көбірек оқитынына байланысты бағалау жүргізілді. Бұл жаңалық бастауыш білім беру дидактикасының тиімділігінің негізгі критерийлерінің бірі ретінде қарастырылады (7-сурет):

Сонымен, «Бастауыш білім беру дидактикасының» мазмұнының өзіндік ерекшеліктері бар және педагогика ғылымдарының құрылымында маңызды орын алады.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Дидактика ұғымы дегенді қалай түсінесіңдер?
2. Бастауыш білім беру дидактикасының ерекшеліктері қандай?
3. Бастауыш оқыту дидактикасының тиімділігіне қалай қол жеткізуге болады?
4. Бастауыш оқыту дидактикасының өзіндік ерекшеліктерін білесіз бе?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: Атақты педагог Маркус Фабиус Квинтилианның (шамамен 35 – шамамен 95) мына ойларын дәптеріңе жазып ал.

«Бала дүниеге келгенде ата-ананың басты міндеті – үміт. Өйткені әрбір ата-ана баласының білімді болғанын қалайды... Осы орайда ата-ананың басты міндеті – баласын тәрбиелеу. Бастауыш білім беруде балаларды жазуға үйрету керек, ол ойын әдісіне негізделуі керек. Соның нәтижесінде баланың қуатты қаруы, есте сақтау қабілеті қалыптасады».

8-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту процесі

Жоспар:

1. Бастауыш білім берудегі оқыту процесінің мазмұны
2. Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту түрлері
3. Бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи көзқарас

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, педагогика, оқыту, заңдылық, түр, әдіс, білім, тәсіл, меңгеру, үйрену, дағды, біліктілік.

***

Бастауыш білім берудегі оқыту процесінің мазмұны. «Бастауыш оқыту педагогикасы» оқушыларды бастауыш сыныптарда оқыту үдерісін мазмұнды ұйымдастыру негіздерімен қаруландырады. Бастауыш білім беруді ұйымдастыру, оның мақсаты, мазмұны мен міндеттері туралы кәсіптік білім, білік және біліктілікті беруге басты назар аударылады.

Бастауыш оқыту үдерісінің мазмұнында мынадай үш мәселе маңызды:

- оқыту;
- оқу;
- иелену.

Оқыту – бұл адамға қажетті білім беру процесі, оның көмегімен адам болашақта әртүрлі деңгейдегі арнайы білімге ие болады. Бастауыш білім беруде оқыту белгілі бір заңдылықтарға бағынады және жалпы педагогикалық әдістемеге сәйкес бұл заңдылықтар оқыту процесінің тиімділігін анықтайды. Бастауыш білім беруде оқыту жекелеген құрамдас бөліктердің, яғни оның мақсаты, мазмұны, формасы, әдістері, әдістері мен технологиялары арасындағы ішкі байланыстардан тұрады.

Оқу - өзінің мазмұны жағынан мақсатқа, міндеттерге, принциптерге, өлшемдерге және іс-әрекеттерге байланысты, олардың көмегімен оқушылар мемлекеттік білім беру стандарты негізінде анықталған белгілі бір білімді меңгереді. Осы тұрғыдан алғанда оқу – бастауыш сынып оқушыларының болмыс, болмыс, оқиғалар туралы білім, білік, дағдыларының жиынтығы. Бастауыш білім беруде оқу процесі уәжді кейіпкерлерге негізделеді.

Шеберлік – бұл ақпараттың мазмұны, оны түсіну және оқу арқылы пайдалану туралы білім, білік және дағдыларды қалыптастыру процесі. Бастауыш білім беруде меңгеру деңгейлері келесідей болады:

- үйретілген білім мен дағдыны дұрыс қайталау;
- білімнің мәнін түсіну және есте сақтау;
- алған білімдерін пайдалана білуге дағдыландыру.

Назар аударсаңыз, бастауыш білім берудегі оқыту үрдісінің мазмұнының өзіндік ерекшеліктері бар. Бұнда мұғалімдер оқыту міндетін, ал оқушылар оқу мен меңгеру міндетін орындайды.

Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту түрлері. Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың түрлері педагогикалық тәжірибеге негізделген. Мұнда біз сіздердің назарларыңызды оқытудың ең маңызды түрлеріне аударамыз.

1. Догматикалық оқыту. Оқытудың бұл түрі нақты анықталған принциптерге негізделген. Мысалы, бастауыш сынып оқушылары оқуды, жазуды, сурет салуды, санауды білуі керек.

2. Дамыта оқыту. Оқытудың бұл түрі оқушылардың ерікті біліміне негізделген. Бұл жерде оқушылардың қызығушылығына қарай

ақпарат кеңейтіліп немесе қысқартылып отырады. Негізгі мақсат – оқушыларды ойлауға үйрету.

3. Жаттығуы. Оқытудың бұл түрінде білім мен дағды түсіндіріліп, соның негізінде студенттер практикалық іс-әрекетке дайындалады. Бұл жағдайда мұғалім оқу материалын еркін таңдайды, яғни мұғалім оқулықтан айырмашылығы оқу материалын дайындай алады.

4. Проблемалық оқыту. Оқытудың бұл түрінде алдымен мәселе қойылады, содан кейін оның шешімі оқушылардың қатысуымен анықталады. Бұл түрі оқушылардың белсенділік, бастамашылық, дербестік, ойлау, шығармашылық дағдыларын қалыптастырады.

5. Бағдарламалық оқыту. Оқытудың бұл түрі компьютерлік технологияларға негізделген. Бұл жағдайда мұғалім мен оқушы компьютер арқылы байланысады. Бұл түрі студенттерге ақпаратты өз қалауы бойынша беруге, тапсырмаларға түзетулер енгізуге және оқу процесін виртуалды түрде басқаруға мүмкіндік береді.

6. Модульдік оқыту. Оқытудың бұл түрінде мұғалім мен оқушы ақпаратты модуль түрінде алады. Оқу пәндерінің пәндері белгілі бір ретпен қамтылып, студенттер үлгіленген ақпаратты алады. Сондықтан модульдік оқытуда компьютерлік бағдарламаға тараулар, тақырыптар мен тармақтар енгізіледі.

Пандемия жағдайында 2019-2020 оқу жылынан бастап оқу үдерісінде оқытудың модульдік түрі мен оның қашықтан оқыту нысаны қайта қолданыла бастады. Бұл жағдай модульдік оқыту түрі дидактикалық тұрғыдан жетілдірілетінін көрсетті. Мұндай ғылыми зерттеулерді осы мәселеге бағыттау керек.

Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың түрлерін мұғалім ерікті түрде таңдайды. Сонымен бірге оқытудың мақсаты мен міндеттеріне толық жету, оның тиімділігін қамтамасыз ету талаптары бар. Осы себепті болашақ бастауыш сынып мұғалімдері жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде оқытудың барлық түрлерін меңгеруі қажет.

Бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи көзқарас. Қазіргі оқу үрдісінде бастауыш білім беру негіздеріне заманауи тәсілдер бар. Бұл жағдайда келесі сұрақтар негізгі болып табылады:

- оқыту үрдісінде дәстүрлі емес іс-әрекеттерді жүзеге асыру;
- оқыту үдерісіне инновациялық қызметті енгізу;
- оқыту үдерісіне кешенді оқытуды енгізу.

Осындай заманауи тәсілдер бастауыш білім берудің сапасы мен тиімділігіне жетуге жетелейді. Сондықтан бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи тәсілдерді қолдану үшін мыналарды басшылыққа алу қажет:

- Заманауи жағы бастауыш білім беруді оқыту үрдісіне қалай жаңашылдық әкелетінін анықтау;
- Бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи әдістерді кезең-кезеңімен енгізу;
- жоғары педагогикалық оқу орындары жүйесі арқылы оқытудың заманауи әдістерін оқып-үйрену және педагогтарды қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру.

Жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде студенттерге бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи тәсілдер бойынша теориялық білім, кәсіптік дағды, тәжірибелік дағды беру орынды.

Сонымен, бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту процесі жалпы педагогика негіздерінің нақты жүйесіне негізделген (8-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш білім берудегі оқыту процесінің мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың негізгі түрлері қандай?
3. Бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи көзқарас Сұрақтар туралы не білесіз?
4. Бастауыш білім беруді оқыту үдерісіне заманауи тәсілдерді енгізу үшін нені ұстану керек?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

«Бүйірлік дәптеріңізге» бастауыш сыныптағы оқыту үрдісінің мазмұнын көрсетіңіз.

Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың негізгі түрлерін жаттау.

Бастауыш білім беруді оқыту үрдісіне заманауи көзқарас. Сабақтың негізгі формаларын есте сақтаңыз.

9-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасында оқыту негіздері

Жоспар:

1. Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту заңдылықтары
2. Бастауыш білім беру педагогикасын оқыту әдістемесі
3. Бастауыш білім беру педагогикасында оқыту технологиялары

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, педагогика, оқыту, заңдылық, түр, әдіс, білім, тәсіл, меңгеру, үйрену, дағды, біліктілік.

***

Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту заңдылықтары. Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту заңдылықтары жалпы педагогикалық заңдылықтарға негізделеді. Педагог ғалымдардың пікірінше, оқыту заңдылықтары ішкі және

сыртқы заңдылықтарға бөлінеді.⁹ Заңдылық оқу процесінің ұйымдастырушылық, органикалық, үздіксіз және мақсаттарының өзара тәуелділігін білдіреді.

Бастауыш білім беру педагогикасының ішкі заңдылығы мыналардан тұрады:

- білім мен практикалық дағды арасындағы есептерді шешу, білім, білік және дағды негізінде оқушылардың ой-өрісін дамыту;
- мұғалім мен оқушының ынтымақтастығы және соның негізінде оқытудың тиімділігіне жету;
- оқушы әрекетінің және оның негізінде оқытудың тиімділігін қамтамасыз ету;
- оқушылардың білмеуден білуге қарай өсетін мазмұны.

Назар аударсаңыз, оқытудың ішкі заңдылықтары педагогикалық процеске тікелей байланысты.

Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың сыртқы заңдылықтары төмендегідей:

- оқытудың мақсаты, мазмұны мен әдістерінің әлеуметтік бағыттылығы;
- оқушыны дамыту;
- оқыту әрқашан бір нәрсені меңгеруге бағытталғанын;
- оқушыларды қоршаған ортаға тарту.

Бұл сыртқы заңдылықтар оқытудың тиімділігіне бағытталғандығымен сипатталады.

Бастауыш сынып мұғалімі оқу мен тәрбие процесінде осы педагогикалық заңдылықтарды қатаң сақтауы қажет. Олай болмаған жағдайда оқытудың мақсаты мен міндеттеріне қол жеткізу мүмкін емес. Оқушылардың білім алуына, дағдыларын меңгеруіне, білім алуына басты назар аудару керек. Осыған байланысты бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту заңдылықтарының негіздері мыналар болып табылады:

- білім беруге қатысты нормативтік-құқықтық құжаттар;
- мемлекеттік білім стандарттары;
- педагогикалық ғылыми зерттеулердің қорытындылары;
- озық мұғалімдердің тәжірибелері.

---

⁹ Қараңыз: Окон В. Введение в общую дидактику. - М.: «Педагогика». 1990 жыл.

Бүкіл әлемде бастауыш білім беру педагогикасын оқытудың заңдылықтары бала құқықтарының басымдылығы, табиғилық және әлеуметтілік принциптеріне негізделген. Осыған байланысты бастауыш білім беру педагогикасында оқыту ережелерін анықтау үшін келесі принциптер қолданылады:

- деректерді беруде қатаңдықты сақтау;
- білім беру мен оқытудағы жүйелілік;
- білім алушылардың дербестігі мен белсенділігін қалыптастыру;
- теория мен практиканың үйлесімділігі;
- оқытудың әртүрлі мүмкіндіктерін пайдалану;
- ұлтшылдық.

Бұл принциптер оқыту заңдылықтарының негізін құрайды.

Бастауыш білім беру педагогикасын оқыту әдістемесі.

Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың әртүрлі әдістері қолданылады. Бұл әдістерді мұнда жүйелі түрде көрсетуге болады.

Әдістердің бірінші тобы. Бұл әдістер ақпарат пен білімді ауызша беруге негізделген. Оның негізгі түрлері:

- әңгіме;
- әңгіме айту;
- Түсіндішір;
- дәріс;
- мәтінмен жұмыс.

Мұғалім осы әдістердің бірін өз еркімен таңдап, нәтижеге назар аударады.

Әдістердің екінші тобы. Оқытудың бұл топтық әдістері практикалық бағыттылықпен сипатталады. Оның негізгі түрлері:

- жаттығу;
- практикалық оқыту;
- зертханалық тәжірибелер.

Бұл әдістер оқушылардың алған білімдерін практикада қолдана білу қабілетін қалыптастырады.

Үшінші топ әдістері. Бұл топтық оқыту әдістері бақылау мен бағалауға негізделген. Олардың негізгі түрлері:

- өзіндік жұмыс;
- бақылау жұмысы;
- тест тапсырмалары;
- жобаны қорғау;
- емтихандар.

Бұл оқыту әдістері мұғалім мен студенттер арасындағы ынтымақтастықта тандалады. Мұның басты мақсаты – оқушылардың меңгеру деңгейін анықтау және бағалау. Бүгінде Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде 5 балдық бағалау жүйесі қайта енгізілді.

Алдағы уақытта жалпы орта білім беру жүйесіне кредиттік-модульдік оқыту жүйесін енгізу жоспарлануда. Олай болса бастауыш білім беру жүйесінде кредиттік бағалау жүйесі енгізіледі, бұл мәселені кейінірек назарларыңызға ұсынамыз.

Бастауыш білім беру педагогикасында оқыту әдістемесі сұранысқа сай жетілдіріліп жатқанын айта кеткен жөн.

Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту технологиялары. Қазіргі білім беру жүйесінде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану және енгізу маңызды. Осыған байланысты педагогикалық технологиялар түсінігіне ЮНЕСКО келесідей анықтама береді: «Педагогикалық технологиялар – бұл адам әлеуетінің және техникалық құралдардың барлық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, оқыту мен оқу әдістерін жасау, қолдану және біріктіру. , білімді меңгерудің қолайлы процесі. «.¹⁰ Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың педагогикалық және технологиялық аспектілерін біріктіруге негізделген педагогикалық технологиялар басым бағыт ретінде қолданылады.

Қазіргі бастауыш білім беру педагогикасында келесі оңтайлы оқыту технологияларын қолдану күтілетін нәтиже береді:

- дәстүрлі оқыту технологиясы;
- қашықтықтан оқыту технологиясы;
- инновациялық және интеграцияланған оқыту технологиясы.

Дәстүрлі оқыту технологиясы Ол көптеген жылдар бойы тәжірибеден өтіп, сынақтан өткен дәрістер мен практикалық жаттығулар жүйесіне негізделген. Бұл жүйе бүгінгі күні де өзінің теориялық және практикалық маңызын жойған жоқ.

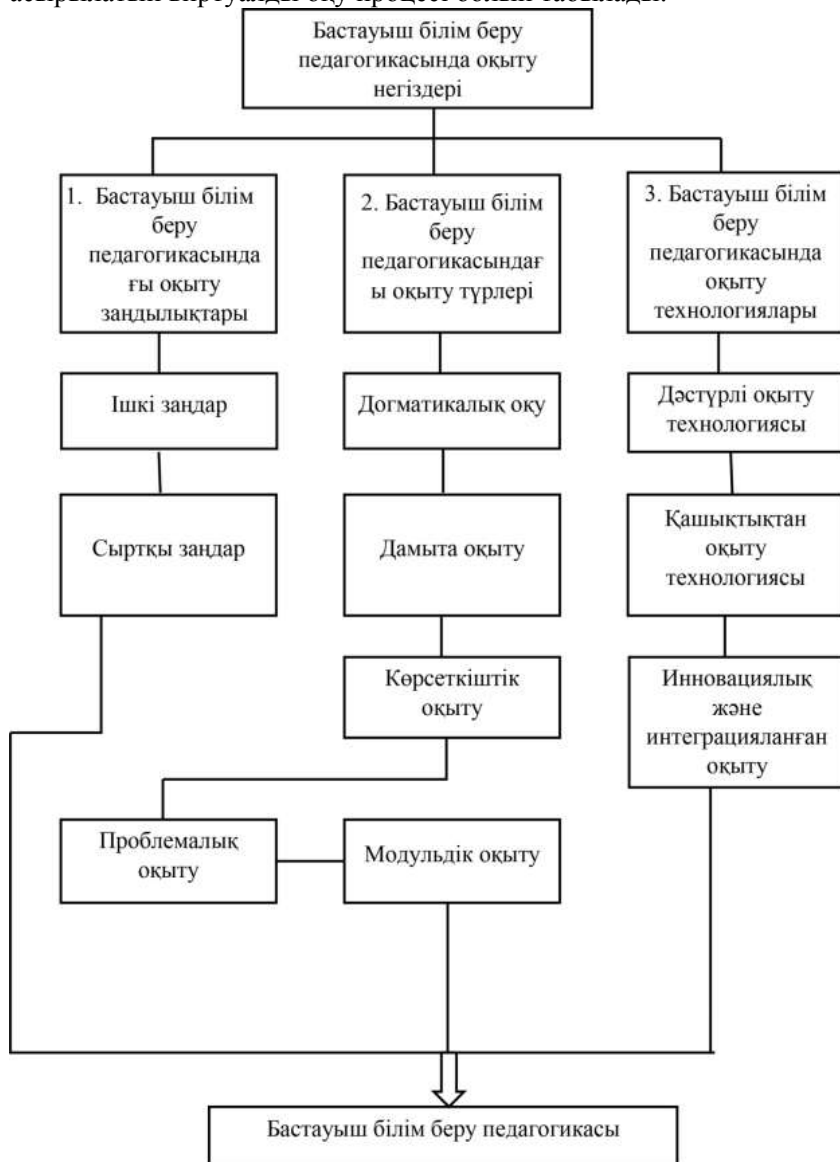
Қашықтықтан оқыту технологиясы оқыту әртүрлі техникалық құралдарды қолдану арқылы жүзеге асырылатын, ал оқыту

---

¹⁰ Педагогиканың түсіндірме сөздігі. Ж.Хасанбоев және т.б. - Т., 2009 ж. 402-бет.

теориялық және практикалық тапсырмалар түрінде жүзеге асырылатын виртуалды оқу процесі болып табылады.

Инновациялық және интеграцияланған оқыту технологиясы Ол бастауыш білім беру педагогикасына жаңашылдық енгізуге және білім мен тәжірибенің үндестігін енгізуге негізделген. Бұл технология оқушыны белсендіруге бағытталған.

Бастауыш білім беру педагогикасында атап көрсетілген оқыту технологияларының негізі бес принципке негізделген. Олар мыналардан тұрады:

бірінші принцип: пәннен, модульден немесе нақты пәннен күтілетін негізгі мақсатты тұжырымдау;

екінші принцип: әр сабақты модуль бойынша оқыту;

үшінші принцип: пән мәтіні мен тапсырмаларды модульдерде көрсету;

төртінші принцип: модуль негізінде сабақ іс-әрекетін жүзеге асыру;

бесінші принцип: оқытуда қол жеткізілген нәтижелерді талдау.

Бұл принциптер бастауыш білім беру педагогикасына заманауи оқыту технологияларын енгізудің негізі болып табылады. Сонымен, бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту негіздерінің өзіндік ерекшеліктері бар. Ескертпе (9-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту принциптері дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беру педагогикасында оқытудың қандай түрлері бар?
3. Бастауыш білім беру педагогикасын оқыту әдістемесінің қандай түрлерін білесіз?
4. Бастауыш білім беру педагогикасында қандай оқыту технологияларының маңызы зор?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: Ұлы педагог Иоанн Амос Коменскийдің (1592-1670) бастауыш білім беру дидактикасына қатысты мынадай көзқарастарын біліңіз.

Коменский: «Тәрбиенің мақсаты үш: 1) сенім мен ізгілікті қалыптастыру; 2) жақсы мінез-құлықты қалыптастыру; 3) тіл үйрету».

Педагог ғалымның пікірінше, бастауыш білім беруде оқушылардың сөйлеуі, адамгершілігі, ұғымдары дұрыс қалыптасуы

керек. Бұл ретте балаларды: саналы ойлауға, пайдалы іс-әрекет жасауға, дұрыс сөйлеуге тәрбиелеу керек.

10-тақырып: Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі

Жоспар:

1. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі туралы ескертулер
2. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі
3. Бастауыш оқытуды ұйымдастырудағы жеке әдістер

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, ұйымдастыру, жетістік, әдіс, жағы, сабақ, мұғалім, оқушы, білім, шеберлік, педагогика, тәжірибе.

***

Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі туралы ескертпелер. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесіне қатысты сұрақтар көп. Әдіс дегеніміз сабақты ұйымдастырудың жүйелі әдістері мен оқыту формалары. Осыған байланысты шетелдік педагог ғалымдар бастауыш білім беруді ұйымдастыруға қатысты өзіндік ерекше пікірлерін білдірді. Мұнда біз осы әдістердің негізгісіне назар аударамыз.

1. Эмоционалдық жағынан. Шувтың пікірінше, оқытуда оқушыларды қызықтыратын, олардың эмоциясын оятатын әдістерді қолдану керек. Бұл жағдайда оқушылар оқу материалдарын қызығушылықпен және ынтамен қабылдайды. Сондай-ақ сабақтар көрнекі құралдарға бай болып, оқушыларда реакция тудыруы керек. Осыған байланысты тәрбие құралдарының да эстетикалық талаптарға сай болуы талап етіледі.

Бастауыш білім беруді ұйымдастырудың эмоционалдық аспектісі дүние жүзінің көптеген елдерінде қабылданған. Атап айтқанда, Өзбекстандағы бастауыш білім беру эмоционалдық жағына негізделген сабақтарды ұйымдастыруға бағытталған.

2. SideShuv тақырыбын талқылаңыз. Мұнда Шувтың пікірінше, оқу материалдары оқушылардың талқылауы мен рефлексиясына бағытталған. Сонымен қатар оқу іс-әрекеті мұғалімнің қатысуымен талқылау арқылы жүзеге асырылады және онда оқушылардың белсенділігі жасалады.

Бастауыш оқытуды талқылау негізінде ұйымдастыру мұғалімінен арнайы дайындықты және оқушылардың жасына, дене және психикалық ерекшеліктеріне сәйкес оқу материалдарын дайындауды талап етеді. Өзбекстан жағдайында бастауыш сыныптың тәжірибелі мұғалімдері бастауыш білім беруді талқылау негізінде ұйымдастырады.

3. Технологиялық жағынан. Сонымен қатар, Шувтың айтуынша, бастауыш білім беру заманауи техникалық мүмкіндіктерді пайдалана отырып ұйымдастырылған. Қазіргі таңда компьютерлік технология негізінде оқыту күннен-күнге кеңейіп келеді. Бұл жағдайда «мұғалім-компьютер-оқушы» жүйесі қолданылады.

Бастауыш білім беруді технология негізінде ұйымдастыруда мұғалім оқу материалдарын модульдер негізінде компьютерлік бағдарламаға орналастырады. Осы бағдарлама негізінде студенттер пәндерді аудиторияда немесе қашықтықтан оқиды. Бұл жерде мұғалім мен студенттер виртуалды қарым-қатынасқа түседі. 2019-2020 оқу жылында пандемия жағдайларына байланысты Өзбекстанда бастауыш білім беруді технология негізінде ұйымдастыру бірегей тәжірибе болды.

Бүгінгі таңда бастауыш білім беруді ұйымдастырудың осы үш аспектілері танылады. Жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері осы сұрақтарды терең меңгеруі қажет. Өйткені алдағы іс-шараларда бұл сұрақтар мұғалімге практикалық негіз болады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне бастауыш білім беруді ұйымдастырудың түрлі аспектілерін ұстануы орынды. Біздің әрбір бастауыш сынып мұғалімінің бастауыш білім беруді ұйымдастыруға жеке болуының күтілетін әсері бар.

Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі. Бастауыш оқытуды ұйымдастырудың нақты педагогикалық әдістері бар. Біз сіздің назарыңызды осындай әдістердің ең маңыздысына аударамыз.

1. Оқытудың репродуктивті (продуктивті) әдісі. Оқытудың репродуктивті әдісінде кең білім беру көзделеді. Оның айтуынша, мұғалім әр тақырып бойынша көп мағлұмат береді және оны оқушылар бойына сіңіру керек. Бұл оқыту әдісінің жағымды қасиеті бар, өйткені ол бастауыш сынып оқушыларына көбірек білім береді.

Оқытудың репродуктивті әдісінің де жағымсыз жағы бар, соған сәйкес оқушылар берілген ақпаратты күткен көлемде қабылдамауы мүмкін. Сондай-ақ, бұл әдісте оқушылардың өз бетінше ойлауы шектеледі, өйткені оқушылар берілген көп ақпаратты қабылдауға тырысады.

Біздің ойымызша, мұғалімнің оқытудың репродуктивті әдісін қолданған дұрыс. Өйткені мұнымен оқушыларға нақты тақырыптар бойынша терең білім беруге болады.

2. *Оқытудың шығармашылық әдісі.* Оқытудың шығармашылық әдісі оқушыларды белсендіруді, оларды шығармашылыққа, ойлауға бағыттауды көздейді. Бұл жерде мұғалім бағыт беруші, ал оқушы білім берудің шығармашылық қатысушысына айналады. Бұл әдіс күтілетін нәтиже береді, әсіресе бастауыш сыныптарда. Өйткені 7-11 жас аралығындағы оқушылар бірдеңе жасауға, жасауға, салуға қатты қызығады. Осы себепті бастауыш сынып мұғалімдерінің көпшілігі бастауыш сыныптарда шығармашылықпен оқыту әдістерін қолдануға тырысады.

Оқытудың шығармашылық әдісін қолданғанда мұғалім мыналарды ұстануы керек:

- қызықты, талқылауға және ой қозғауға қолайлы оқу материалдарын дайындау;
- жаңа білім беретін оқу материалдарын дайындау және әртүрлі нұсқалардағы мәселелердің шешімін табуға нұсқау беру;
- студенттердің идеялары мен бастамаларын қолдау.

Оқытудың шығармашылық әдісін мұғалімдердің көпшілігі қолайлы деп санайды. Өйткені бұл әдістер оқушыны жан-жақты белсендіруге мүмкіндік береді.

3. *Оқытудың құнды әдісі.* Бұл оқыту әдісінде оқушылардың рухани-эстетикалық дамуына басты назар аударылады. Осы себепті мұғалім оқушылардың рухани түсінігін, сезімін, қызығушылықтарын дамытуға бағытталған оқу материалдарын дайындайды.

Орыстың өнертанушы-педагогы А.Сухомлинскийдің пікірінше, оқытудың құнды әдістемесінде оқушылар мыналарды меңгеруі керек:

- адамзат қол жеткізген ғылыми-техникалық жетістіктерді игеру;
- адам әрекетінің негіздерін оқу;
- өнердің жетістіктерін меңгеру;

- дарындылығын танытуға үйрету.

Осы тұрғыдан алғанда бастауыш сыныптарда оқытудың шығармашылық әдісін ұтымды пайдалану күтілетін нәтиже береді. Бұл әдіс Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде кеңінен қолданылғанын айта кеткен жөн.

Бастауыш оқытуды ұйымдастырудағы жеке әдістер. Қазіргі бастауыш білім беруді ұйымдастыруда тәжірибелі де білікті мұғалімдердің жеке әдіс-тәсілдерін қолданудың маңызы зор.

Бақылаулар мен зерттеулер көрсеткендей, елімізде жұмыс істейтін бастауыш сынып мұғалімдерінің көпшілігінің оқытудың өзіндік әдістері бар. Мұндай жеке әдістер келесі жалпы сипаттамаларға ие:

1. Шығармашылық. Тәжірибелі де білікті бастауыш сынып мұғалімдері оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға шығармашылықпен қарайды. Мұндай шығармашылық келесіде көрінеді:

- әр тақырыпты жаңадан өту;
- оқулық мәтіндерін шығармашылық талдау арқылы түсіндіру;
- әрбір тренингке түпнұсқалық демонстрациялық жабдықты дайындау;
- мектеп жағдайын ұтымды пайдалану.

Нәтижесінде бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке оқыту стилінде шығармашылық бірінші орынға шығады.

2. Жеке орындау. Тиісінше, тәжірибелі және өз ісіне берілген бастауыш сынып мұғалімдері әр оқушымен жеке айналысады. Мұндай қатысу мынада көрінеді:

- озық студенттерді одан әрі белсендіру;
- меңгеруде артта қалған оқушыларды белсендіру;
- Күрделі адамгершілігі бар оқушылармен арнайы жұмыс жасау;
- студенттерге үй тапсырмасын орындауға әдістемелік ұсыныстар беру.

Соның нәтижесінде тәжірибелі де білікті бастауыш сынып мұғалімдерін тәрбиелеуді жүзеге асыруда жеке жұмыс тәжірибесі қалыптасты.

3. Тиімділік. Тиісінше, тәжірибелі де білікті бастауыш сынып мұғалімдері сабақта, оқу іс-әрекетінде күтілетін нәтижелерге қол жеткізеді. Мұндай әсерлер мынада көрінеді:

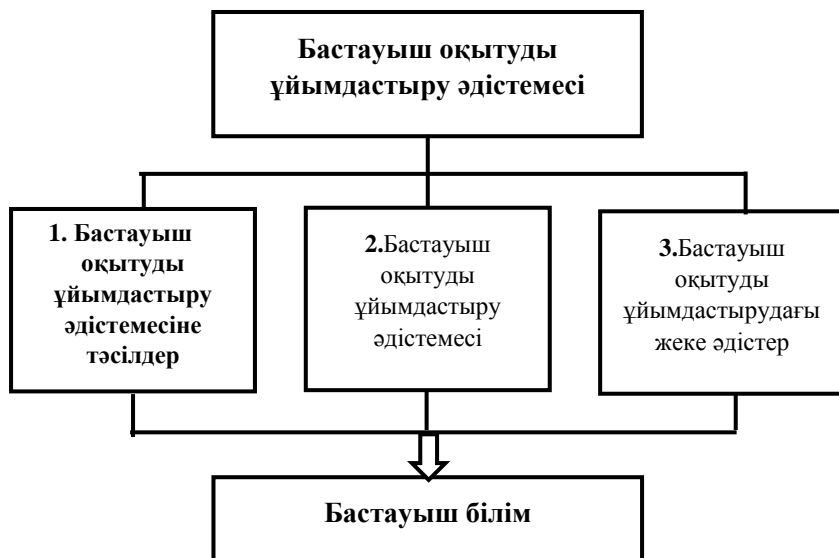
- сыныптағы оқушылардың басым бөлігі үздік және белсенді оқушылар екенін;

- оқушылардың оқуға деген құлшынысы мен бастамашылдығы байқалады;
- студенттер арасында педагогикалық қайшылықтардың болмауы;
- осы сыныптардың мектептегі іс-шараларға қатысуы негіз ретінде.

Нәтижесінде тәжірибелі және білікті бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру әдісіне тиімділік компоненті енгізілді.

Бүгінгі жоғары педагогикалық білім беру барысында тәжірибелі де білікті бастауыш сынып мұғалімдерін жекелей оқыту әдістемесін зерттеу өзекті болып отыр.

Сонымен, бастауыш білім беруді ұйымдастырудың заманауи әдістерінің өзіндік ерекшеліктері бар. Ескертпе (10-сурет):

Өз бетіңше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі туралы «Шұңқырлар» дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесін білесіз бе?
3. Бастауыш оқытуды ұйымдастыруда қандай жеке әдістердің маңызы зор?

4. Бастауыш оқытуды ұйымдастырудағы жеке әдістердің ерекшеліктері қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: Төменде атақты ағылшын педагог-философы Джон Локктың (1632-1704) бастауыш білім берудегі білім беру туралы көзқарастарымен танысыңыз.

Джон Локк: «Сау дене – сау ақыл» дейді. Мен солай деп ойлаймын. Сондықтан білім беру процесінде оқушыларды келесі аспектілерде дені сау етіп тәрбиелеу керек: дене саулығы (бұл талап мыналар негізінде жүзеге асырылады: баланың денесін жылы ұстау, таза ауамен қамтамасыз ету, тиісті киім кию, беру, дұрыс тамақтану, оны уақытында ұйықтату. Назар аударсаңыз, Джон Локк өз идеясын бастауыш білімнен көреді.

11-тақырып: Сабақ бастауыш білім берудің негізгі формасы ретінде

Жоспар:

1. Сабақтың сипаттамасы мен тарихы
2. Сабақ бастауыш білім берудің негізгі формасы ретінде
3. Бастауыш сыныптағы сабақтың қазіргі түрлері

***

Негізгі ұғымдар: бастауыш, білім, сабақ, оқыту, тарих, ерекшелік, пішін, қазіргі заман, білім, дағды, дағды, түсіну, меңгеру.

***

Сабақтың сипаттамасы мен тарихы. Білім беру жүйесінде, оның ішінде бастауыш білім беруде сабақ жүйесі оқытудың негізгі белгілерін қамтитын кешен болып табылады.¹¹

Сабақтың келесі ерекшеліктері бар:

- нақты мақсаты мен толық мазмұны бар процесс;
- оқытушының жетекшілігімен оқушылар тобымен өткізіледі;
- тәрбие жұмысының негізгі ұйымдастыру формасы және орталық бөлігі болып табылады;

---

¹¹ Педагогиканың түсіндірме сөздігі. Ж.Хасанбоев және т.б. - Т., 2009 ж. 112-бет.

- оқушыларды білім, білік және дағдымен қаруландырады;
- оның аудиториялық және практикалық тәжірибе формалары бар;
- нәтижеге жету үшін мұғалім мен оқушылардың тең белсенділігіне сүйенеді.

Сабақтың бұл сипаттамалары ғасырлар бойы оқу тәжірибесінде қалыптасып, тәжірибелік сынақтардан өтті.

Шығыс пен Батыс педагогикасының тарихында сабақты оқытудың нақты тарихы туралы мәліметтер бар. Мысалы, Шығыс педагогикалық мұраларында сабақ жүйесінің шығу тегі әке мен бала арасындағы қарым-қатынас формасына байланысты. Оның айтуынша, балалар неке, өмір туралы білмегендерін әкесінен сұрау арқылы білген. Отбасындағы бұл процесс кейіннен тәрбие жүйесіндегі мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасқа көшті. Соның нәтижесінде ұстаз білім беретін басты тұлғаға, ал оқушы білім алатын тұлғаға айналды. Осылайша оқыту процесінің формасы, ұзақтығы және жүйелері қалыптасты.

Сондай-ақ шығыс педагогикалық дереккөздері сабақ терминінің мынадай мағынасына баса назар аударады:

Д- сабаққа қатысу, яғни білім алушылардың қатысуы;

А- қайғы-қасірет, яғни тәрбие процесінде жұмсалған еңбек;

Р- математика, яғни сабақ процесін есептеу;

С- талпыныс, яғни оқушылардың жоспарлы қозғалысы.

Егер бағдарланған болса, сабақ тұжырымдамасы күтілетін нәтижелерді беретін нақты жоспарға, жүйеге және мағынаға сүйенеді. Бұл жерде біз оқыту үрдісінің ғасырлар бойы ақыл-ой, рухани және рухани жұмыс болғандығына тап боламыз.

Сабақ бастауыш білім берудің негізгі формасы ретінде. Бастауыш оқытуды ұйымдастырудың көптеген формалары мен әдістері бар. Сонымен қатар ғасырлар бойы сынып-сабақ әдісі өзінің ыңғайлылығымен, қолайлылығымен және көңілділігімен оқытудың негізгі түрі болып табылады.

Бастауыш оқыту дидактикасында сабақ негізгі нысан ретінде мынадай сипаттамаларға ие:

- а) оқытудың (білім беру, дамыту және оқыту) жиынтығы ретінде әрекет етеді;
- б) сабақта мынадай қатаң дидактикалық жүйе бар:
  - сабақтың басталуы және тапсырманың анық қойылуы;

- үй тапсырмасы арқылы оқушылардың білім, білік дағдыларын бекіту;
  - жаңа оқу материалдарын түсіндіру;
  - қайталау арқылы алған білімдерін бекіту;
  - сабақ барысында оқушылардың алған білімдерін бақылау және бағалау;
  - әр сабақтың аяқталу ерекшелігі болады;
  - әрине үй тапсырмасын беру.
- в) сабақ мазмұны мемлекеттік білім стандарттарына, әрбір оқу пәні бойынша белгіленген оқу жоспары мен бағдарламаларына сәйкес болуы;
- ж) әрбір сабақ оқыту жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады;
- г) әрбір сабақта мұғалімнің таңдау әдістері мен құралдарын таңдау мүмкіндігі бар.

Сабақ осы ерекшеліктерімен оқытудың маңызды түрі болып табылады және ол қазіргі кезде әлем елдерінде бастауыш білім беруде кеңінен қолданылады. Өйткені сабақ барысында логикалық жүйелілік пен тәртіп бар.

Бастауыш оқыту педагогикасында сабақтың бірнеше түрі ажыратылады. Негізгі түрлері:

1. Біріктірілген сабақ. Сабақтың бұл түрі кең тараған және ол келесі бөліктерге бөлінеді: ұйымдастыру бөлімі (1-2 минут); үй тапсырмасының орындалғанын тексеру (10-12 минут); жаңа тақырыпты меңгеру (15-20 минут); меңгергендерін бекіту (10-15 минут); сабақты аяқтау (5 минут); үй тапсырмасын беру (2-3 минут).

2. Жаңа оқу материалын меңгерту сабағы. Бұл сабақ түрінде жаңа оқу материалдары игеріледі, оның аясында стандартты емес сабақтарды да ұйымдастыруға болады. Мысалы, проблемалық сабақ, зерттеу сабағы, конференция сабағы солардың қатарында. Мұндай стандартты емес сабақтар студенттерге жаңа оқу материалын күтілетін деңгейде меңгеруге мүмкіндік береді.

3. Бекіту сабағы. Сабақтың бұл түрінде оқушылардың алған білімдері мен дағдыларын бекітуге басты назар аударылады. Мұны практикалық семинарлар, экскурсиялар, өз бетінше тапсырмалар және зертханалық жұмыстар түрінде орындауға болады. Бұл сабақ түрі әсіресе бастауыш сынып оқушыларына өте қолайлы.

4. *Жалпылау сабағы.* Сабақтың бұл түрінде оқу пәндерінің пәндері белгілі бір блоктар негізінде қорытындыланады және қорытындыланады. Бұл сабақ түрі арқылы оқушыларға жаңа ақпарат, тапсырмалар, жаттығулар ұсынылады. Осының нәтижесінде оқушылардың шығармашылық шеберлігі қалыптасады. Біздің ойымызша, бастауыш сыныптарда жалпылау сабақтарын қолдану орынды.

5. *Бақылау сабағы.* Сабақтың бұл түрінде оқушылардың алған білімі, дағдысы, біліктілігі түзетіліп, нәтижесінде оқушылардың оқуы бақыланады. Сабақтың бұл түрі әр оқушыны бақылауға мүмкіндік береді, ол жазбаша немесе ауызша сауалнама, диктант, мәлімдеме және өз бетімен жазу түрінде ұйымдастырылады. Сабақтың бұл түрі әрбір оқу пәнінің тақырыбы немесе бөлімі аяқталғаннан кейін өткізіледі. Осы сабақ түрінің нәтижелері бойынша келесі сабақ түрлері таңдалады.

Бастауыш білім беруді ұйымдастыруда ең танымал сабақ түрлерін пайдалану ұсынылады. Сонымен қатар, бастауыш білім беруде қолдануға болатын қоғамдық сабақтардың келесі түрлері бар екенін атап өткен жөн:

- жарыс сабағы;
- кеңес беру сабағы;
- өзара ынтымақтастық сабағы;
- оқу пәндері, ойын сабақтары және т.б

Сондай-ақ бұл стандартты емес сабақ түрлерін қолжетімділікке қарай пайдалану ұсынылады.

Бастауыш білім берудегі заманауи сабақ түрлері. Қазіргі бастауыш білім беруде бірнеше заманауи сабақ түрлері қалыптасты. Дегенмен, дәстүрлі оқыту жүйесінің негіздері сақталды. Бүгінгі таңда бастауыш сыныптарда сабақтың келесі заманауи түрлері байқалады:

- компьютер сияқты технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістермен сабақтар жүргізілетін технологиялық сабақ;
- дамыған елдер басқа елдің бастауыш сынып оқушыларына қашықтан сабақ жүргізетін эксперименттік сабақ;
- бастауыш білім беру пәні бойынша жаңа білімді тексеру сабағы өткізілетін эвристикалық сабақ.

Бастауыш сыныптағы мұндай заманауи сабақ түрлері сабақ жүйесін жаңартуға, оның сапасын арттыруға, бастауыш білім берудің тиімділігін арттыруға бағытталған.

Бүгінгі таңда Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде сабақтың заманауи түрлерін қалыптастырып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы өткізу үрдісі жүріп жатыр. Мәселен, 2020-2021 оқу жылынан бастап бастауыш сыныптарға енгізілген жаңа «Білім» пәнінің сабақтары оқушылардың бойында қасиеттерді іс жүзінде қалыптастыруға бағытталған. Мұнда білім беру ғылымының негіздерінің қысқаша теориялық тұжырымдамалары беріліп, студенттерге білім берудің практикалық аспектілеріне басты назар аударылады.

Сонымен, бастауыш білім берудің негізгі формасы ретінде сабақтың маңызы зор. Назар аударыңыз (11-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Сабақтың ерекшеліктері дегенді қалай түсінесіңдер?
2. Сабақтың тарихы туралы не білесіңдер?
3. Сабақ – бастауыш білім беру формасы қандай?
4. Бастауыш сыныпта қандай заманауи сабақ түрлерін білесіз?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе.

Сабақтың ерекшеліктерін «Бүйірлік дәптеріңе» қорытындылау.

Сабақтың тарихын еске түсіру.

Бастауыш білім беруде оқытудың заманауи түрлері бойынша зерттеулер жүргізу.

12-тақырып: Оқушылардың игерген білімінің нәтижесін тексеру және бағалау

Жоспар:

1. Оқушылардың алған білімдерін тексеру негіздері
2. Оқушылардың алған білімдерін тексеру механизмдері
3. Оқушылардың алған білімін бағалау әдістемесі.

***

Негізгі ұғымдар: білім, оқыту, тәрбиелеу, оқушылар, меңгеру, емтихан, шеңбер, механизм, бағалау, деңгей, дағды, біліктілік.

***

Оқушылардың алған білімдерін тексеру негіздері.

Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде оқушыларға білім беру, олардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру және өз бетінше ойлауын дамыту басты міндеттер болып табылады. Бұл жерде білім ұғымы адамзат қол жеткізген жалпы ғылыми, практикалық және техникалық жетістіктерді оқушылардың жас, физикалық және ақыл-ой мүмкіндіктері шегінде меңгеруін білдіреді. Сондай-ақ ислам дінінде білім мәселесі иман ұғымының негізін құрап, Құран Кәрімнің алғашқы аяты «Икрағ», яғни оқу, білім алу және болу мағынасында түскен. оның дистрибьюторы. Қазіргі педагог ғалымдар бұл ұғымды адамды білімді етудің негізі ретінде бағалайды.

Бастауыш сынып оқушыларының алған білімдерін тексеру – олардың түсінігін, білім деңгейін, дүниетанымын анықтау. Мұндай сараптаманың негізі мыналар болып табылады:

- бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттары;
- бастауыш білімге қойылатын мемлекеттік талаптар;
- оқу жоспарында белгіленген нұсқаулар;
- оқу бағдарламаларының мазмұны.

Осы қағидалар негізінде бастауыш сынып оқушыларының алған білім деңгейі тексеріліп, осы тексеру нәтижесінде жетістіктері анықталып, кемшіліктері анықталады. Сондықтан қазіргі бастауыш білім беру жүйесінде тоқсан сайынғы емтихандар басымдыққа ие.

Бүгінгі таңда бастауыш сынып оқушыларының игерген білім деңгейін тексеру барысында педагогикалық ғылыми зерттеулерде жасалған әдістемелік негіздер де негізге алынады. Ол бойынша бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейі екі жолмен тексеріледі:

- 1) әр оқушының алған білім деңгейі;
- 2) әр сынып оқушыларының меңгерген білім деңгейі.

Бұл емтихан формалары қазіргі бастауыш білім беруде кеңінен қолданылады. Бұл жерде оқушылардың психикалық деңгейін дамытуға басты назар аударылады. Осы себепті қазіргі бастауыш білім беру жүйесінде оқушылардың психикалық қвитанты жасалған. Бұл формула халықаралық деңгейде төмендегідей қабылданған.

- а) IQ- жасына байланысты психикалық даму деңгейі (ЖҚД);
- б) IQ – жас бойынша интеллект деңгейі (IQI).

Бұл формула келесідей көрінеді:

$$\frac{IQ}{\text{ҰДА}} * 100\% = IQ$$

Бұл формула бойынша бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалдық даму деңгейі (IQ) олардың жасына сәйкес интеллект деңгейіне (ҰДА) бөлінеді және нәтиже саналы түрде 100 пайызға көбейтіледі. Нәтижесінде әр оқушының білім деңгейі немесе әр сыныптың интеллектуалдық даму деңгейі анықталады. Көп жағдайда бұл формула ғылыми-педагогикалық мамандардың көмегімен тәжірибеде қолданылады және ол студенттердің білім деңгейін анықтау және оны объективті бағалау үшін қолданылады.

Бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін тексеру кезінде жоғарыда айтылған қағидаларды қатаң сақтау қажет. Мұндағы басты мақсат – оқушылардың білетін-білмейтінін анықтау емес, олардың білім деңгейін дамыту. Сол себепті болашақ

бастауыш сынып мұғалімдері жоғары педагогикалық білім беру процесінде оқушылардың білім деңгейін және оның көрсетілген формуласын тексерудің негіздерін жан-жақты меңгеруі қажет.

Оқушылардың алған білімдерін тексеру механизмдері. Өзбекстанда бастауыш білім беру үдерісінде оқушылардың алған білімдерін тексерудің бірнеше механизмдері бар. Біріншіден, бұл механизмде 5 балдық жүйедегі бағалау негізгі негіз болып табылады. Сондай-ақ, бұл механизмдердің негізгі формалары:

- 1) сынақтар негізінде;
- 2) диктант негізінде;
- 3) мәлімдеме негізінде;
- 4) эссе негізінде;
- 5) өзіндік жұмыс негізінде.

Бастауыш сынып оқушыларының алған білімдерін тексерудің бұл механизмдері танымал және ыңғайлы. Бұл ретте әлем елдерінің бастауыш білім беру жүйесінде оқушылардың білімі интеллект сынағы арқылы бағаланатынын айта кеткен жөн.

«Тест» ұғымы ағылшын тілінде игерілген білім жүйесін және психикалық даму деңгейін тексеру дегенді білдіреді. Осыған байланысты соңғы кезде бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін тексеру механизмі ретінде педагог-психологтар әзірлеген Интеллект тесті қолданылууда. Мұндай сынақ келесі сипаттамаларға ие:

- әр тақырып бойынша таңдаулы сұрақтар дайындалады;
- әр сұраққа бірнеше таңдаулы жауаптар беріледі;
- жауап нұсқаларының бірі дұрыс;
- кейбір сұрақтардың жауаптары ашық қалдырылып, оқушылардың жазған жауаптарының дұрыс немесе бұрыс екені анықталады;
- сұрақтар оқулықта берілген оқу материалына негізделуі керек.

Бұл тест құралы бастауыш сынып оқушыларының меңгерген білім деңгейін анықтап, олардың психикалық дамуын бағалайды. Сондықтан бұл сынақтың үш түрі бар екенін атап өткен жөн:

- 1) әрекет сынағы (сұхбат);
- 2) жазбаша тест;
- 3) ауызша тест.

Интеллект тестінің бұл түрлерін қолдану бастауыш сынып мұғалімдерінің өз еркінде.

Қазіргі бастауыш білім беру жүйесінде оқушылардың алған білімін тексеру үшін дәстүрлі емес тетіктер қолданылады. Бұл механизм мыналардан тұрады:

- а) мұғалімдер топ болып бір оқу пәні бойынша оқушылардың білім деңгейін тексеру;
- б) оқушылардың білім деңгейін тексеруге ата-аналардың немесе мамандардың қатысуы;
- в) мұғалімдер басқа сынып оқушыларының білім деңгейін тексереді;
- ж) студенттердің білім деңгейін тексеру үшін ашық емтихан формасын қолдану.

Бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін тексеру тетіктерін мұғалім өзі таңдайды. Басты мақсат – нақты әрі бейтарап тергеу жүргізу.

Оқушылардың алған білімін бағалау әдістемесі. Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде оқушылардың алған білімдерін бағалау әдістемесінің өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл әдістеменің негіздері:

- студенттердің оқу пәндері бойынша берілген мәтіндер мен ақпаратты меңгеру деңгейі;
- оқушылардың білім деңгейі;
- оқушылардың ойлау деңгейі;
- оқушылардың пәндерді меңгеруге қатынасы.

Осы әдістеме негізінде қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін бағалау жүргізілуде. Бұл ретте оқушылардың алған білім деңгейін бағалауда әртүрлі әдістемелік негіздерді қолдану орынды болады. Мұндай әдістердің ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- а) оқушыларға шығармашылық тапсырмалар беру және олардың жасаған жұмыстарының ғылымилығын бағалау;
- б) оқу пәндерінің нақты пәндері бойынша студенттік семинарлар өткізу;
- в) оқушылардың қызығушылығы мен оқуға деген құштарлығына қарай бағалау;
- ж) студенттердің білім деңгейін сырттан шақырылған мұғалімдердің бағалауы.

Сонымен, оқушылардың меңгерген білімінің нәтижесін тексеру мен бағалаудың өзіндік ерекшеліктері бар. Ескертпе (12-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Оқушылардың алған білімдерін тексерудің негіздері қандай?
2. Оқушылардың алған білімдерін тексерудің қандай механизмдері бар?
3. Оқушылардың алған білімін бағалау әдістемесі қандай болады?
4. Оқушылардың алған білімдерін тексерудің негізгі тетіктерін білесіз бе?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: атақты француз философ-педагогы Жан-Жак Руссоның (1712-1778) келесі педагогикалық көзқарастарын меңгеру.

Руссоның ойынша, студенттердің психологиялық ерекшеліктерін төңкеріс жасау керек. Ол үшін оқу-тәрбие жүйесі оқушылардың мінез-құлқын тәрбиелеуге бағытталуы керек. Педагогтың пікірінше, оқушылардың білім деңгейін тексеру барысында өз бетінше ойланып, әр мәселеге қызығушылық танытып, алған білімдерін қаншалықты меңгергеніне көз жүгіртіп отыруы орынды.

МОДУЛЬ 3. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТӘРБИЕ ТЕОРИЯСЫ

13-тақырып: Тәрбие процесінің мазмұны, принциптері мен әдістері

Жоспар:

1. Тәрбие процесінің мазмұны
2. Тәрбие процесінің принциптері
3. Тәрбие процесінің әдістері.

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, білім, процесс, мазмұн, принцип, әдіс, тәсіл, тәрбие, білім, дағды, тәжірибе.

***

Тәрбие процесінің мазмұны. Адамды тәрбиелеудің басты мақсаты – оны оқытып, тәрбиелеу. Осыған байланысты білім беру мәселесі педагогика ғылымының маңызды бөліктерінің бірі болып табылады.

Тәрбие процесінің мазмұны адамның әлеуметтік тұлға ретінде қалыптасуымен анықталады. Бұл мәселе ғасырлар бойы Педагогиканың объектісі ретінде жылтыратылып, ғылыми-әдістемелік және практикалық тәжірибеден өтті. Бұл тұрғыда оның тәрбиесі жеке тұлғаны әлеуметтендіру негізінде жүзеге асады. Тәрбие процесінің мазмұны екі сипаттамаға ие:

- 1) тәрбиенің негізін құрайтын әлеуметтік контекст әмбебап сипатқа ие болады;
- 2) әрбір қоғамның қажеттіліктері білім мазмұнынан көрініс табады.

Мұндай қасиет ғасырлар бойы әрбір жеке адамның, ұлттың, халықтың, қоғамның өмірінде тәрбиенің маңыздылығы ретінде көрініп келеді.

Өзбекстанның қазіргі жағдайында үздіксіз рухани білім беру тұжырымдамасы негізінде оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асыруды көздеп отыр. Осыған орай Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы «Үздіксіз рухани білім беру тұжырымдамасын және оны жүзеге асыру шараларын бекіту туралы» №1059 қаулысы қабылданды. Осы тұжырымдама негізінде Рухани тәрбие концепциясы негізінде педагогика ғылымында тұлғаның ақыл-ой, дене, рухани-рухани, еңбек және эстетикалық

тәрбиесін жүзеге асыру айқындалды. Бұл құбылыс оқу-тәрбие процесінде үздіксіз жүзеге асырылады және педагогика саласындағы жаңа көзқарас болып табылады. Осыған байланысты Өзбекстанның оқу-тәрбие процесінде жүзеге асырылатын білім беру мазмұнының негізгі сипаттамалары мыналар болып табылады: **бірінші кезең**- отбасында жүзеге асырылады және келесі екі кезеңге бағытталған:

1)жүктілік кезеңі (жүкті әйелдер рухани қорғалады, өйткені баланың рухани әлемі жүктілік кезеңінде дамיתындығы белгілі);

2)бала туылғаннан бастап 3 жасқа дейінгі кезең (бұл жағдайда бала 3 жасқа дейін әртүрлі психикалық күйзелістерден, қауіптерден, аурулардан қорғалған);

екінші кезең- мектепке дейінгі тәрбие (3-6,5 жасқа дейін) кезеңі (бұл кезеңде бұл жастағы балаларда рухани ұғымдар, адамгершілік қасиеттер, қоршаған адамдармен қарым-қатынас, бір сөзбен айтқанда, рухани тәрбиеге дайындалатын бала қалыптасады) ;

үшінші кезең- жалпы орта білім беру кезеңі, бұл кезең де келесі екі кезең негізінде жүзеге асырылады:

1)бастауыш мектеп кезеңі (7-11 жастағы балалардың рухани тәрбиесі) – (бастауыш сынып оқушыларының рухани әлемі, рухани тәжірибелері мен адамгершілік қасиеттері қалыптасады);

2)орта және жоғары сыныптар кезеңі (7-17 жастағылардың рухани тәрбиесі) – (осы жастағы оқушылардың рухани санасы, дүниетанымы мен адамгершілік мінез-құлқы толық қалыптасады);

төртінші кезең –Ол орта арнаулы, кәсіптік және жоғары оқу орындарында, сонымен қатар өндірісте белсенді және жұмысқа орналаспаған жастар арасында жүргізіледі.Бұл кезең де келесі екі кезеңге бөлінеді:

1)орта арнаулы, кәсіптік және жоғары біліммен қамтылмаған және өндірістік белсенділікпен айналысатын және жұмыспен қамтылмаған жастардың (17-30 жас) рухани тәрбиесі, рухани дүниетанымы, сана-сезімі мен қасиеттері іс-шаралар арқылы түзетіледі;

2)орта арнаулы, кәсіптік және жоғары оқу орындарының оқушыларын (15-24 жас) рухани тәрбиелеу (оқушылар мен студенттердің рухани санасы, көзқарастары, көзқарастары мен мінез-құлқы мақсатты түрде жетілдіріледі).

Айта кету керек, Өзбекстанда жүзеге асырылып жатқан Үздіксіз рухани білім беру тұжырымдамасы адамды бала туу кезеңінен бастап 30 жаска дейін білім мен іс-әрекет арқылы жан-жақты тәрбиелеуді көздейді. Демек, бұл жағы қазіргі қоғамымыздың білім беру процесінің негізі болып табылады.

Тәрбие процесінің принциптері. Педагогикалық білім беру процесінде нақты ұстанымдар жасалып, олар адамзаттың әлеуметтік тәжірибесінен өткендіктен маңызды болып саналады. Бұл жағдайда қағидалар оқушыны басшылыққа алатын негізгі мақсаттар мен бағыттарды білдіреді. Педагог ғалымдар тәрбие процесінде мынадай негізгі қағидаларды қатаң сақтауды атап көрсетеді:

1. Идеализм. Бұл қағидаға сәйкес, тәрбие процесінде білімді адам ең биік, асыл да пайдалы мұрат-мақсаттар мен идеялар негізінде тәрбиеленуі керек. Осыған орай Батыс философтары Платон, Аристотель, Цицерон, Әбу Наср Фараби, Имам Бұхари, Әлішер Науаи сынды шығыс философтары идеалды идеялар мен мақсаттарды адамды дұрыс тәрбиелеудің негізі деп есептеді. Мысалы, Платонның идеясы бойынша әрбір адам Ізгілік мұраты бойынша тәрбиеленуі керек немесе Әбу Наср Фараби көзқарасы бойынша әрбір адам Ізгілік мұраты бойынша тәрбиеленуі керек. Осыған орай, ізгілік, адамгершілік, кемелдік педагогикалық тәрбие процесінде тұлғалық тәрбиенің идеалды идеялары ретінде ғасырлар бойы өмір сүрсе, зұлымдық, өзімшілдік, кемелсіздік идеалдылыққа қарама-қарсы ұғым ретінде қабылданды.

2. Реализм. Оқу-тәрбие процесінің бұл принципі негізгі негіздердің бірі болып табылады. Оның ойынша, білімді адамға нақты білім мен тәжірибе, оның санасында практикалық, моральдық шындықтар мен құндылықтар практикалық өмір мен іс-әрекетте берілуі керек. Осыған байланысты нақты білім, тәжірибе, ақиқат пен құндылық оқу-тәрбие процесінің шындық принципінің негізін құрайды. Бұл адамның тәрбие процесінде қоғамдық қалыптасып қана қоймай, өмірге, іс-әрекетке дайындалғанын білдіреді.

Заманауи технологиялық даму барысында білім берудегі реализм принципіне күмәнданатындар бар, соған сәйкес реализмге негізделу ғана адамның жүрегі мен санасын шындайды деген пікір қалыптасқан. Сондықтан ХХІ ғасыр педагогикасында идеалдылық принциптерін шындық ұстанымдарына сіңіру процесі жүріп жатыр.

Мысалы, реализмде Құдайға сену дәлелсіз деп есептелсе, идеализмде Құдайға сену тәрбиенің ең жоғарғы идеалы ретінде қабылданады. Осы көзқарастың нәтижесінде бүгінгі оқу-тәрбие үрдісінің ақиқаттық ұстанымында Сенім ұғымы, идеалдылық ұстанымы қабылданды.

3. Прагматизм принципі. Тәрбие процесінің бұл принципі сенімділік пен шынайы мүмкіндіктерге негізделген. Ол бойынша білімді адамды бүгінгі және болашақ іс-әрекетке бейімдеу арқылы кәметке жеткізеді. Онда білім алып жатқан адам өмірлік мәселелердің шешімін өз бетінше таба алатын тұлға ретінде тәрбиеленіп, кез келген күрделі жағдайларға, жағдайларға, уақыттарға дайын тұлға ретінде тәрбиеленеді. Осы тұрғыдан алғанда оқу-тәрбие процесінің прагматизм принципі қазіргі педагогикадағы келешегі зор қағидалардың бірі болып табылады.

Өйткені оқу-тәрбие процесінің осы үш қағидасы басты мақсат пен құрал болып табылады. Қазіргі уақытта еліміздің Үздіксіз рухани білім беру тұжырымдамасында (2019 жылғы 31 желтоқсан) оқу-тәрбие процесінің маңызды қағидаттары ретінде төмендегілер айқындалған:

- 1) үздіксіздік;
- 2) градуализм;
- 3) ғылымилық;
- 4) көпшілдік.

Бұл ретте сабақтастық принципі – адамға 30 жасқа дейін дәйекті білім беру, кезеңділік принципі – білім беру процесіндегі адамның жасына, физикалық және психикалық ерекшеліктеріне негізделеді, ғылымилық принципі. педагогикалық тәжірибеге сүйену, ал әлеуметтену принципі – адамды қоғам сұранысына сай тәрбиелеу.

Тәрбие процесінің әдістері. Тәрбие процесінде педагогикалық тәжірибенің бірегей әдістері қолданылады. Бұл әдістердің ең негізгілері:

- 1) сендіру;
- 2) кеңес;
- 3) шақыру;
- 4) реакция.

Оқу-тәрбие процесінің сендіру әдісі адамды өзіне, басқаларға, қоршаған ортаға сеніммен қарауға итермелейді. Оның ойынша,

адам нағыз қасиеттермен, мінез-құлық дағдыларымен қаруланған. Осыған орай, білім алып жатқан адам өзіне, айналасындағыларға сенімді болып өсуі және әрине бақытты болуы керек. Бұл жағдайда тәрбиеші сендіру тапсырмасын орындайды.

*Кеңес беру әдісі*ол тәрбие процесінде білім алатын адамға педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсетуге негізделген. Өйткені адам тәрбие процесінде әртүрлі күрделі жағдайларға, жағдайларға, қарым-қатынастарға тап болады. Содан кейін мұғалім оған мәселенің шешімін және ең орынды жолын көрсетеді.

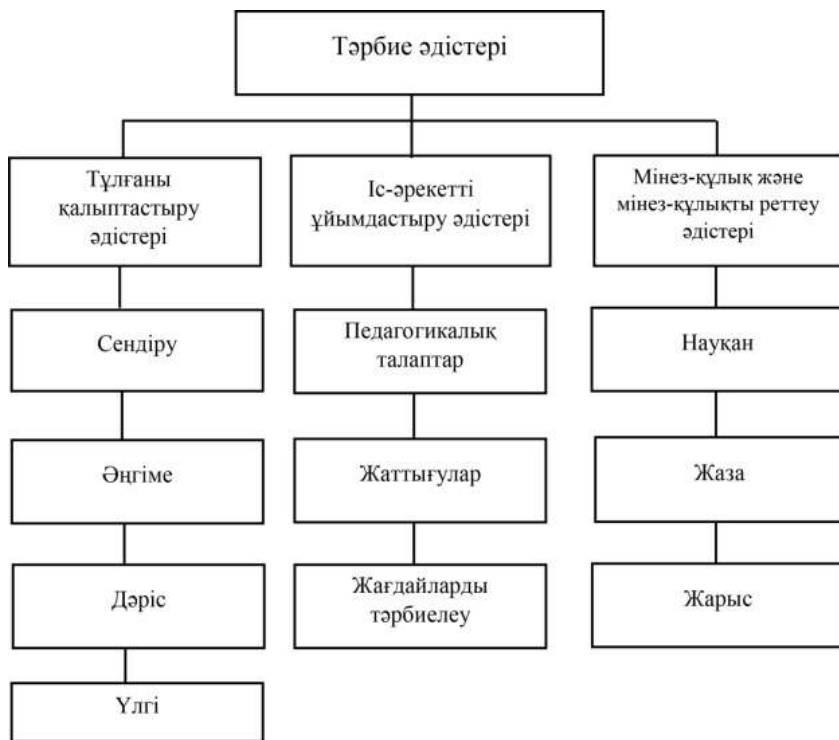
Оқу процесінің шақыру әдісі оқушыны идеалды идеяларға, қасиеттерге және көзқарастарға ынталандыруды білдіреді. Қазіргі білім беру үрдісінде оқушыны ізгілік, адамгершілік, имандылық сияқты идеалды мақсаттарға жүйелі түрде баулудың маңызы зор.

Қарым-қатынас әдісі адамның білім беру процесінде қалыптасқан көзқарастарын, қасиеттерін, мінез-құлқын бақылауды білдіреді. Бұл әдіс бойынша білімді адам белгілі бір жаста өзінің білім деңгейін көрсетуі керек. Білім деңгейі талапқа сай болса, оқу процесі жалғасады, талапқа сай болмаса, білім негіздері түзетіледі.

Орыс ғалымы Ю.Бабанскийдің тәрбие әдістерін былайша жіктегені көпшілік мойындаған.¹² (13-сурет):

---

¹²Умарова М. Теория және тарих педагогы. - Т.: «Шолпон». 2018. - 202 б

Өз бетіңше оқуға арналған сұрақтар:

1. Тәрбие процесінің мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Тәрбие процесінің принциптері қандай?
3. Тәрбие процесінің негізгі әдістері қандай.
4. «Үздіксіз рухани тәрбие тұжырымдамасында» қамтылған оқу-тәрбие үрдісінің принциптерін білесіз бе?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: атақты швед педагогы Иоганн Генрих Песталотцының (1746-1827) келесі педагогикалық көзқарастарын білу.

Песталотци бірінші болып жалпыға бірдей бастауыш білім беру қажеттілігін ғылыми негіздеді. Бастауыш сыныптарда оқушылардың сөйлеу, есептеу, өлшеу дағдыларын қалыптастыру қажеттілігін педагогикалық тұрғыдан негіздеген ол.

Песталотцидің пікірінше, оқушылардың оқуға деген қызығушылығы отбасы мүшелерінің жайлылығына және мұғалімдердің балаларға деген сүйіспеншілігіне байланысты. Педагогтарды оқыту мен тәрбиелеу процесінде психологиялық аспектілерге жіті көңіл бөлуге шақырды.

14-тақырып: Білім беру бастауыш білім берудегі процесс ретінде

Жоспар:

1. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің мазмұны
2. Бастауыш оқытудағы тәрбие құралдары
3. Бастауыш білім берудегі тәрбие түрлері

***

Негізгі ұғымдар: білім, оқыту, бастапқы, процесс, мазмұн, құрал, түрі, білім, дағды, дағды, біліктілік, тәжірибе, теория, тәжірибе.

***

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің мазмұны. Оқу процесі үздіксіз және органикалық болып табылады. Бұл жағдайда процесс үздіксіз жүргізілетін педагогикалық іс-әрекеттерге жатады. Осы тұрғыдан алғанда бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесі ең маңызды және көп факторлы құбылыс болып табылады. Өйткені 7-11 жастағы оқушыларды жан-жақты тәрбиелеу – Педагогиканың басты міндеті. Осы ретте бастауыш білім беруде жүзеге асырылатын оқу-тәрбие үдерісіне төмендегілердің бірінші кезекте әсер ететінін атап өткен жөн:

- а) қоршаған ортаға әсері;
- б) өмірлік қажеттіліктердің әсері;
- в) қоғамның маңызды құндылықтарының ықпалы;
- ж) отбасының ықпалы;
- г) қоғамдық ықпал;
- д) балалар топтарының ықпалы;
- немесе) өнердің әсері;
- к) бұқаралық ақпарат құралдарының әсері.

Бастауыш сынып оқушыларының білім беру процесіне осындай ауқымды әсер етулер оң және теріс сипатқа ие болады. Сондықтан

бастауыш сынып мұғалімдері мен жаттықтырушылары осы факторлардың оң әсерін қадағалап, олардың кері әсерін азайтуға міндетті. Мысалы, бастауыш сынып оқушыларына қоршаған ортаның әсері іс жүзінде жағымды, бірақ оқушылардың қоршаған ортаны дұрыс түсінбеуінің нәтижесінде оның әсері теріс сипатқа ие болады. Сондай-ақ, жоғарыда аталған әсер ету факторларын бақылау керек. Мысалы, Өзбекстан жағдайында отбасының тәрбие процесіне әсері ерекше. Одан әрі даму барысында және жеке меншіктің қалыптасу нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының тәрбиесіне жанұя ықпалының келеңсіз сипаттары әсірелеу. Оларға баланың дүние-мүлікке қызығуы, ата-анасының байлығына мақтануы, құрбылары арасындағы тәкаппар мінез-құлық жатады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу процесінде отбасының ықпалын түзетуді жақтаймыз. Осы орайда үлгілі жанұялардың ықпалын оң, ал қиыншылықты отбасылардың ықпалын жағымсыз сипатта деп санаған жөн.

Біздің ойымызша, бастауыш сынып оқушыларына білім беру процесінде ұстаздар мен мектеп қауымының ықпалы басым бағыт ретінде қарастырылуы керек. Өйткені бұл топ қоғамның білімге деген сұранысы мен қажеттіліктерін орындайды. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш білім берудегі білім мазмұны 7-11 жастағы балаларды мақсатты әлеуметтік жасқа жеткізуді білдіреді. Бұл жағдайда кез келген ықпал тәрбие мақсатын жүзеге асыруға бағытталады.

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің мазмұны 7-11 жастағы балаларды физикалық, психикалық, рухани және эстетикалық жағынан сау ересек өмірге жеткізу арқылы айқындалады. Сондықтан бұл процестің мақсаты – дамып келе жатқан тұлғаның әлеуметтік өзгеруі және әртүрлі тәрбие құралдарын пайдалану. Ол идеалды идеяларға, жоғары құндылықтарға және жақсы мақсаттарға негізделген. Бұл мәселе әсіресе бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде маңызды. Әрбір ата-ана немесе қоғам әр баланың білімді жеке тұлға болып өсуін қалайтыны анық. Алайда, тәрбие құралдарын, іс-әрекеттерін және факторларын дұрыс қолданбау нәтижесінде әрбір бала күтілетін деңгейдегі тұлға болып өспейді. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие үрдісінен күтілетін нәтижеге жету жолын екі жағдайда көреміз: біріншіден, 7-11 жастағы

оқушыларды тәрбиелеуде мектеп ұжымының құқықтары мен міндеттері басым болуы керек; екіншіден, демократиялық қоғам жағдайында бастауыш сынып оқушыларын 100 пайыз білімді тұлға етіп тәрбиелеу мүмкін емес, мұндай жағдайда бастауыш сынып оқушыларының 80-85 % -ының күтілетін білім деңгейіне жету – жоғары көрсеткіш. Мұның бәрі бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің «тірі» құбылыс екенін көрсетеді. мұндай жағдайда бастауыш сынып оқушыларының 80-85 пайызының күтілетін білім деңгейіне жетуі жоғары көрсеткіш болып табылады. Мұның бәрі бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің «тірі» құбылыс екенін көрсетеді. мұндай жағдайда бастауыш сынып оқушыларының 80-85 пайызының күтілетін білім деңгейіне жетуі жоғары көрсеткіш болып табылады. Мұның бәрі бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің «тірі» құбылыс екенін көрсетеді.

Бастауыш оқытудағы тәрбие құралдары.Педагогикалық тәжірибеде оқушыларды интеллектуалдық, адамгершілік, еңбек, физикалық және эстетикалық тұрғыдан тәрбиелеу қатаң түрде қабылданған. Бүгінде бұл оқу үрдісіне экологиялық білім, көркемдік білім, діни білім қосылды. Білім беру саласының кеңдігіне қарамастан, негізгі мәселе – білім беру құралдарының қолайлылығы және оларды дұрыс қолдану. Қазіргі бастауыш білім беру үдерісінде оқу құралдарының көптігі назар аудартады. Біздің ойымызша, тәрбие құралдарының көптігі тәрбиелік мақсаттан алшақтатып, тәрбиенің тиімділігін төмендетеді. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына білім беруде ең орынды, тиімді тәрбие құралдарын таңдау қажет. Міне, осындай оқу құралдарының ең қолайлысын атап өтеміз:

- а) оқу пәндерін оқыту құралдары арқылы білім беру;
- б) «Білім» ғылымы арқылы оқушыларға мақсатты, адал білім беру;
- в) білім беру рухани іс-әрекет құралы ретінде;
- ж) өнер мен әдебиет арқылы тәрбиелеу;
- г) өткенді, ойшылдарды үлгі ету арқылы тәрбиелеу.

Бұл тәрбие құралдарының бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде алатын орны мен маңызы зор.

Жоғарыда айтып өткендей, жаңа Өзбекстан жағдайында «Үздіксіз рухани тәрбие тұжырымдамасы» негізінде оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асыру шешілді. Осы тұрғыдан алғанда бұл ұғым

бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде мынадай қасиеттерге негізделген:

- а) оқушылардың Отанға деген адалдық сезімін қалыптастыру;
- б) студенттердің бойына адал кәсіпкерлік рухын сіңіру;
- в) оқушылардың ерік-жігерін дамыту;
- ж) студенттердің идеялық иммунитетін қалыптастыру;
- г) оқушылардың жанашырлық дағдыларын қалыптастыру;
- д) оқушыларда жауапкершілікті қалыптастыру;
- немесе) оқушыларда толеранттылық дағдыларын қалыптастыру;
- к) оқушылардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру;
- з) оқушыларды жаңаша ойлауға үйрету;
- и) оқушыларды еңбексүйгіштікке үйрету.

Бастауыш сынып оқушыларының бойында 10 қасиет, ізгілік, дағдыны қалыптастыруға көңіл бөлінеді. Осының барлығы оқу процесінде нақты жағдайлар мен мүмкіндіктерге негізделген тәрбие құралдарын пайдалануды талап етеді.

Соңғы жылдары Өзбекстанда бастауыш сынып оқушыларына мақсатты түрде білім беруде мәдени саяхат құралының оң әсері анық байқалады. Оған сәйкес, бастауыш сынып оқушыларын экскурсия түрінде ең көне ескерткіштерімізбен, қалаларымызбен, салт-дәстүрлерімізбен таныстырады. Осындай тәрбие құралының нәтижесінде оқушылардың патриоттық, ұлтжандылық, ұлттық мақтаныш, адалдық сияқты дағдылары күтілетін деңгейде қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушыларының білім беру процесінде қолданылатын оқу құралдары ыңғайлы, жеңіл және кең мүмкіндіктері бар мүмкіндіктерге бай болуы керек.

Бастауыш білім берудегі тәрбие түрлері. Бастауыш сыныпта оқытудың түрлері көп екенін білесіздер. Қазіргі кезде жаңа Өзбекстан жағдайында бастауыш білім беруде келесі оқыту түрлерін жүзеге асыру кезек күттірмейтін мәселе болып табылады:

1. Азаматтық тәрбие. Бұл тәрбие бойынша 7-11 жастағы оқушыларды отбасына, еліне, ұлттық құндылықтарына, халқына, адамзатқа адалдық рухында тәрбиелеу керек. Өзбекстанда азаматтық тәрбиеде адамның конституциялық және жеке құқықтары үйлесімді қарастырылған. Болашақ азамат ретінде бастауыш сынып оқушылары азаматтық құқықтарды, міндеттер мен жауапкершіліктерді түсінуі керек.

2. *Экономикалық білім.* Бұл тәрбие бойынша 7-11 жастағы балалардың санасында адал еңбек сезімі қалыптасуы керек және осы дағдының негізінде отбасын, қоғамды, мемлекетті, елді бай етуге болады. және гүлденген. Ол үшін үнемшілдік, өз еңбегі үшін бір нәрсеге қол жеткізу, шыдамдылық, ысырапшылдық, жалқаулық, қулық сияқты жаман қасиеттердің болмауы сияқты қасиеттерді қалыптастыруға көңіл бөлу керек. Осы орайда елімізде жаңа «Білім беру» пәнінің мүмкіндіктерін ұтымды пайдалану күткен нәтиже береді.

3. *Экологиялық тәрбие.* Тәрбиенің бұл түріне сәйкес 7-11 жастағы балаларды табиғатты сүйуге, табиғат құбылыстарына жанашырлықпен қарауға тәрбиелеу керек. Ол үшін бастауыш сынып оқушыларын жануарлар мен өсімдіктер әлемімен кеңінен таныстыру керек.

4. *Құқықтық тәрбие.* Тәрбиенің бұл түріне сәйкес 7-11 жастағы балаларға олардың құқықтары, міндеттері мен міндеттері туралы түсінік беріледі. Бақылаулар көрсеткендей, бастауыш сынып оқушылары «Мен» сезіміне негізделген өз құқықтарын өте ерте түсінеді, бірақ оларға бұл құқықтың құрамдас бөлігі болып табылатын міндеттер мен міндеттерді түсіну қиын. Сондықтан бастауыш білім берудегі құқықтық тәрбиенің негізгі міндеті – оқушыларға адамның құқықтарын, міндеттерін, міндеттерін үйрету.

Сонымен, білім беру бастауыш білім берудегі маңызды практикалық процесс болып табылады. Ескертпе (14-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің мазмұны қандай?
2. Бастауыш білім беруде қандай тәрбие құралдары бар?
3. Бастауыш білім беруде қандай тәрбие түрлері маңызды?
4. Жаңа Өзбекстан жағдайында бастауыш білім беруде жүзеге асырылатын білім беру түрлерімен танысу.

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: атақты неміс педагогы Иоганн Бернхард Базедовтың (1723-1790) келесі қайырымдылық идеясын қабылдады.

Базедовтың айтуынша, білім берудің басты мақсаты – жастарды практикалық іс-әрекетке дайындау. Бұл филантропия деп аталады.

Педагогтың пікірінше, гуманитарлық бала психологиясын зерттеп, оның туа біткен қабілетін жүзеге асыруға негізделген.

Базедов жаттығуды бастауыш білімнің негізі ретінде қарастырады. Оның ойынша, оқушылар әр ұғымды жаттығулар арқылы меңгеруі керек.

15-тақырып: Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбие негіздері

Жоспар:

1. Ұлттық тәрбиенің мазмұны мен мәні
2. Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбие негіздері
3. Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің тиімділігі

***

Негізгі ұғымдар: тәрбие, ұлт, шәкірт, тұлға, идея, ізгілік, ақыл, жан, адамгершілік, дүниетаным, белсенділік, процесс, бастауыш, білім, негіз.

***

Ұлттық тәрбиенің мазмұны мен мәні. Бастауыш оқыту тәжірибесінде оқытудың бірнеше түрі қолданылады. Сондай тәрбие түрлерінің бірі – ұлттық тәрбие.¹³

Ұлттық тәрбие – ол белгілі бір ұлттың менталитеті, өмір салты мен өмір тәжірибесінің идеялары негізінде жас ұрпақты тәрбиелеу

---

¹³ Қараңыз: Куронов М. Ұлттық тәрбие. - Т.: «Руханият». 2006.

процесі. Ол белгілі бір халықтың өмір сүру кезеңінде жүзеге асырылатын ұлттық құндылықтар жүйесіне негізделген. Ұлттық тәрбиенің негізі – ұлттық идея. Өзбекстан Республикасы Ұлттық энциклопедиясында айтылғандай, ұлттық идея – ұлттың өміріне мән беріп, игі мақсаттарға жетелейтін ойлар жиынтығы; ол ұлттың өткені мен бүгіні мен болашағын бейнелеп, оның іргелі мүдделері мен мақсаттарын білдіреді (5-том, 666-бет). Осы орайда өзбек ұлтының ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік ұлттық идеясы мен оған негізделген ұлттық тәрбие тәжірибесі бар.

2020 жылдың қаңтарында Өзбекстан Республикасының Президенті Шавкат Мирзиёев келесі идеяларға негізделген еліміздің жаңа ұлттық идеясын жариялады:

- 1) гуманитарлық;
- 2) жақсылық;
- 3) шығармашылық.¹⁴

Бұл мүлдем жаңа негіздегі ұлттық идея және оның мәні:

Адамгершілік – адамды бағалау, оның ар-намысын, мақтанышы мен құқықтарын жүзеге асыру, адамға лайықты өмір сүру жағдайларын жасау және мемлекет пен қоғам қызметін адам факторы негізінде құру;

Жақсылық – адам мен қоғамда ізгі және идеалды идеяларды қалыптастыру, адам мүддесін жүзеге асыру, «Авестада» айтылғандай адам мен қоғамда ізгі ниет, ізгі ойлар мен игі істерді қалыптастыру;

Шығармашылық – адамдар мен қоғамда жасампаздық пен іс-әрекет сезімін қалыптастыру, мемлекет саясатында жасампаздыққа жетелейтін әділеттілікке сүйену, еркін де бақуатты өмірді құру.

Назар аударсаңыз, Өзбекстанның жаңа ұлттық идеясында ұлттық және жалпыадамзаттық идеялар мен құндылықтар үйлесімді көрініс тапқан. Өйткені дүние жүзіндегі әрбір ұлт пен мемлекет адамгершілік, ізгілік, жасампаздық идеяларын біледі.

Еліміздің жаңа ұлттық идеясы келесі негізгі идея негізінде біріктірілген: «Ұлттық жаңғырудан ғылыми прогреске». Бұл негізгі идеяның мәні – халық өмірін, адам қызметін және ұлттық мүддеге негізделген мемлекеттік саясатты жақсарту.

---

¹⁴ Мирзиёев Ш.М. Адамгершілік, ізгілік, жасампаздық – ұлттық идеямыздың негізгі іргетасы. - Т.: «Бейне». 2021.

Осылай Өзбекстанның оқу-ағарту жүйесіндегі ұлттық тәрбиенің мазмұны мен мәні оның жаңа ұлттық идеяға негізделгендігімен сипатталады.

Ұлттық тәрбие жалпы педагогиканың заңдылықтарына сүйенетін мынадай факторларға сүйенеді:

- білім берудің қолайлы және тиімді әдістері;
- білім берудің тәжірибелі және заманауи технологияларына;
- оқытудың жеке әдістеріне.

Осы арқылы ұлттық тәрбиені басқа тәрбие түрлерінен ажыратады. Ұлттық тәрбиеде мынадай ұстанымдарға басымдық берілгенін айта кеткен жөн:

- педагогикалық жазадан мүмкіндігінше бас тарту;
- тәрбие деңгейін көтермелеу;
- оқу процесін ұжымдық жүзеге асыру;
- соңғы оқу жетістіктеріне сүйену;

Бұл ұстанымдар ұлттық тәрбиені күтілетін деңгейде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Осының барлығы ұлттық тәрбиенің өзіндік мазмұны мен мәні болуын қамтамасыз етеді.

Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбие негіздері. Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбие үрдісі жалпы ұлттық тәрбие процесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Осыған байланысты бастауыш білім беруде ұлттық тәрбиені ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері мыналармен анықталады:

- бастауыш сынып оқушыларына (7-11 жас) бастапқы кезеңде ұлттық тәрбие беру;
- ұлттық идеяның Ізгілік, Ізгілік және Жасампаздық идеялары негізінде бастауыш сынып оқушыларының ұлттық рухын, ұлттық сана-сезімін және ұлттық имандылығын қалыптастыру;
- бастауыш сынып оқушыларын ұлттық, рухани және жалпыадамзаттық құндылықтармен ертерек таныстыру;
- бастауыш сынып оқушыларын келесі кезеңде жүзеге асырылатын ұлттық тәрбие үрдісіне дайындау.

Осы сипаттар бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбие негіздерінің негізін құрайды.

Өзбекстан Республикасының Президенті Шавкат Мирзиёев «Адамгершілік, ізгілік және жасампаздық – ұлттық идеямыздың негізі» атты кітабында ұлттық идеяға негізделген ұлттық тәрбиенің мынадай негіздеріне ерекше тоқталған:

- 1)ойлауды тәрбиелеу;
- 2)ұлттық құндылықтарды тәрбиелеу;
- 3)жалпыадамзаттық құндылықтарды тәрбиелеу.

Бұл әдістеме бастауыш білім беруде ұлттық тәрбиені жүзеге асырудың негізін құрайды. Оның айтуынша, ұлттық тәрбие мынадай негізде жүзеге асырылады:

- Бастауыш сынып оқушыларының ұлттық идеямыздың ізгілік идеясы мен оның ізгі ниет, ізгі ой, ізгі іс ұстанымдарына сүйене отырып, өз бетінше ойлау қабілетін қалыптастыру;
- Бастауыш сынып оқушыларын ұлттық идеямыздың гуманизм идеясына және оның адамдарды бағалау, түсіну, адамдарға көмектесу қағидаларына негізделген ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу;
- Бастауыш сынып оқушыларын ұлттық идеямыздың жасампаздық идеясына және оның еңбексүйгіштік, бастамашылдық пен төзімділік ұстанымдарына негізделген ұлттық құндылықтар рухында дамыту.

Бастауыш білім берудің ұлттық тәрбиенің өзіндік негіздері бар екенін айта кеткен жөн.

Бастауыш білім беруде ұлттық идеяға негізделген оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асыру бірнеше ортаға сүйенеді. Мұндай ортаның негізгі элементтері:

- 1)микроорта (оқу орны және отбасы);
- 2)мезоорта (әртүрлі шеңберлер мен көршілік);
- 3)макроорта (оқушылардың үлкен топтары және қоғамдық кеңістіктер).

Бұл орталардың бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беруде алатын орны зор. Атап айтқанда, ұлттық тәрбие процесі микроортада теориялық және практикалық түрде жүзеге асады; осы санаттағы оқушыларға орта ортада ұлттық тәрбие беру әлеуметтік-бағдарламалық тұрғыда жүзеге асырылады; осы санаттағы оқушыларды макроортада ұлттық тәрбиелеу дағдыландыру және жаттықтыру тұрғысынан жүзеге асырылады. Демек, бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беруде бұл орталардың рөлін салыстыруға болмайды.

Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық идея негізінде ұлттық тәрбие беруде құралдардың алатын орны зор. Мұндай негізгі құралдар:

- Білімнің маңыздылығын түсіну;
- жақсы моральдық ережелер мен ізгі қасиеттерге дағдыландыру;
- әлеуметтік белсенділік пен практикалық тиімділікке бағытталу.

Бұл құралдарды ақылмен пайдалану керек.

Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің тиімділігі.

Бастауыш білім беруде ұлттық идеяға негізделген ұлттық тәрбиенің тиімділігіне қол жеткізу маңызды. Осы мақсатта ұлттық тәрбиеге жауаптылар ретінде мыналар белгіленді.

- 1)Сынып жетекшісі: ұлттық тәрбиені ұйымдастыруға, оған жағдай туғызуға және ұлттық тәрбие үрдісін қадағалауға жауапты;
- 2)«Тәрбие» пәнінің мұғалімі: оқушыларға ұлттық тәрбие беру, олардың бойына ұлттық идеяның негізгі ұғымдары мен қағидаларын сіңіру, оқушыларды ұлттық рухта есейтуге жауапты;
- 3)Мұғалімдер тобы: ұлттық идеяға негізделген өз пәндерінің негіздерін түсінуге жауапты, оқушыларға ұлттық тәрбие беруде және оқушылармен жеке жұмыс жасауда көмек көрсету;
- 4)Мектеп психологы: оқушылардың бойында ұлттық рухты қалыптастыруға, олардың санасында ұлттық идеяны қалыптастыруға жауапты және оқушылардың бойында ұлттық қасиеттердің дамуын қадағалау;
- 5)Мектеп ұжымы: оқушылардың ұлттық тәрбиесіне жағдай жасау, ұлттық тәрбиеге байланысты мәселелерді ұжымдық шешу, ұлттық тәрбиенің тиімділігін бағалау.

Бұл шенеуніктер жүйесі бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз етуге жауапты.

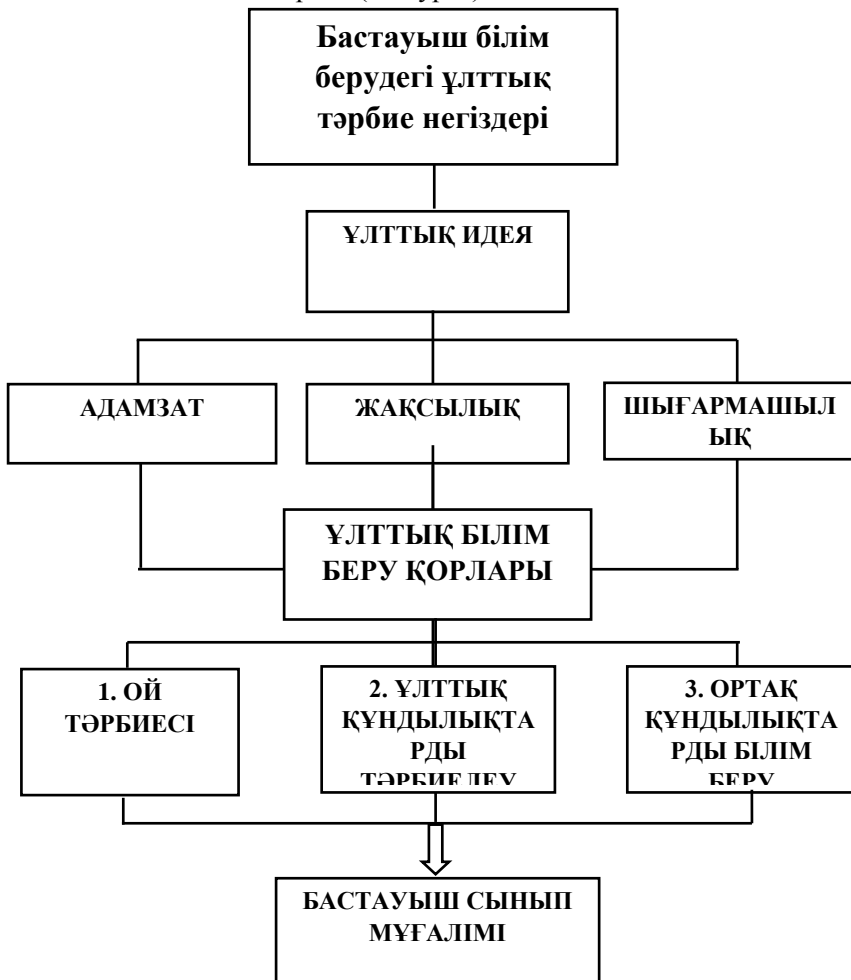
Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің тиімділігі келесі көрсеткіштер бойынша бағаланады:

- оқушылардың жеке басының адамдық талаптар негізінде қалыптасатынын;
- студенттік топта өзара келісім мен келісімнің болуы;
- тәрбиесі қиын оқушылар санының аздығы;
- студенттер арасындағы педагогикалық қатығыстардың төмен деңгейі;
- студенттердің көпшілдігі.

Осы көрсеткіштер негізінде бастауыш сынып оқушыларының ұлттық тәрбие деңгейі тоқсандық, жылдық және қорытынды кезеңдер бойынша бағаланады. Оны бақылауды сынып жетекшісі жүзеге асырады.

Бастауыш сыныпта ұлттық тәрбие берудің тиімділігі мәселесі әдістемелік тұрғыдан толық әзірленбеген. Сондықтан бұл тұрғыда іргелі, теориялық, практикалық және инновациялық зерттеулер кешенін жүргізу қажет.

Сонымен, бастауыш білім беруде ұлттық тәрбие негіздері мен оны жүзеге асыру тетіктері өзіндік ерекшеліктерімен маңызды болып табылады. Ескертпе (15-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Ұлттық тәрбиенің мәні мен мәні дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің негіздері қандай?
3. Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің тиімділігін бағалау үшін қандай көрсеткіштер қолданылады?
4. Ұлттық тәрбиенің тиімділігін қандай шенеуніктер анықтайды және бағалайды.

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе.

Өзбекстан Республикасының Президенті Шавкат Мирзиёевтің «Адамгершілік, ізгілік және жасампаздық – ұлттық идеямыздың негізі» (Ташкент, 2021) кітабын оқып, мазмұнын біліңіз.

Өзбекстанның жаңа ұлттық идеясын біліп, жаттап алыңыз.

Жаңа ұлттық идея негізінде бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие негіздерін меңгерту.

Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбиенің тиімділігін және оның көрсеткіштерін анықтау жауапкершілігін есте сақтаңыз.

16-тақырып: Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру және демократияландыру

Жоспар:

1. Бастауыш білім беруде оқу-тәрбие үрдісін күшейту қажеттілігі
2. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру
3. Бастауыш білім берудегі оқу үрдісін демократияландыру

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, тәрбие, процесс, мүмкіндік беру, қажеттілік, ізгілендіру, демократияландыру, білім, дағды, біліктілік.

***

Бастауыш білім беруде оқу-тәрбие үрдісін күшейту қажеттілігі. Жаңа Өзбекстан жағдайында бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие үрдісін әртүрлі пікірлер, идеялар, концепциялар негізінде күшейту міндеті алға қойылды. Осыған орай Өзбекстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 6 қарашадағы No ПФ-6108 «Өзбекстанның жаңа даму кезеңінде білім және ғылым

салаларын дамыту шаралары туралы» Жарлығымен келесі жаңа міндеттер айқындалған:

- бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін жаңғырту;
- бастауыш сынып оқушыларын биік қасиеттердің иесі етіп тәрбиелеу;
- бастауыш сынып оқушыларының туа біткен қабілеттерін дамыту;
- бастауыш сынып оқушыларының бойында үлгілі тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру.

Осы міндеттерді орындау барысында бастауыш сыныптарда оқу-тәрбие үрдісін күшейтуге болады. Оқу процесін бірнеше деңгейде ұйымдастыру орынды. Педагогикалық эксперименттерде келесі білім деңгейлері тексерілді:

1. Әлеуметтік деңгей. Оның ойынша, бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесі қоғамымыздың әлеуметтік талаптары негізінде жүзеге асырылуы тиіс. Нәтижесінде оқу үдерісін күткендей күшейтуге болады.

2. Институционалдық деңгей. Тәрбиенің бұл деңгейіне сәйкес тәрбие процесі отбасы, қоғам және тәрбие жүйесі арқылы ұйымдастырылуы керек. Бұл құралдардан басқа, біздің қоғамда ересектер үлгісі, ата-баба үлгісі, мәдени даму сияқты бейресми жүйелер де бар. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие үрдісін нығайтуда осындай жүйелерге сүйену маңызды.

3. Әлеуметтік-психологиялық деңгей. Оқу-тәрбие процесінің осы деңгейіне сәйкес бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу әлеуметтік топтардың, қоғам өкілдерінің және мектеп қауымының қолдауы негізінде ұйымдастырылуы керек. Осының нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие үрдісін әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан нығайтуға мүмкіндіктері бар.

4. Тұлғааралық деңгей. Оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың бұл деңгейіне сәйкес мұғалім мен оқушының арасында мұғалім мен оқушының жеке психологиялық ерекшеліктеріне әсер етпейтін берік ынтымақтастық пен байланыс болуы керек. Бұл тұлғааралық деңгей бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие процесін жүйелі түрде нығайтуға мүмкіндік береді.

Өйткені, бастауыш білім беруде оқу-тәрбие процесін күшейту мақсатында осы фактілерге сүйене отырып, күтілетін нәтиже береді.

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру. Өзбекстан Республикасының «Білім туралы» Заңының жаңа редакциясында (23.09.20 ж.) «Білім беру мен оқытудың адамгершілігі» еліміздің білім беру саласындағы негізгі қағидаларының бірі ретінде айқындалған (4-бап). .. Педагог ғалымдардың пікірінше, гуманитарлық – адам құндылығына, бостандыққа, бақытқа, тең құқықтарға және адамгершіліктің барлық принциптеріне қамқорлық.¹⁵ Латын тіліндегі гуманизм ұғымымен ұсынылған гуманитарлық принцип бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің келесі міндеттерін айқындайтынын айта кеткен жөн:

- а) оқушыларды бағалау;
- б) оқушылардың еркіндігін қамтамасыз ету;
- в) оқушылардың құқықтарын тең жүзеге асыру;
- ж) оқушыларды бақытты болуға бағыттау;
- г) оқушылардың бойында адами қасиеттерді қалыптастыру.

Бұл қағиданың бұл мәні бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендірудің негізін білдіреді. Бұл негіздер мыналарды қамтиды:

- бастауыш сынып оқушыларын білім беру процесінде құндылық пен еркіндікке үйрету;
- білім беру процесінде студенттерді өз жеке құқықтарын басқалардың құқықтарымен үйлестіруге дағдыландыру;
- оқушылардың бойында адами қасиеттерді қалыптастыра отырып, оларды бақытты болуға бағыттау.

Бастауыш білім беруде оқу-тәрбие процесін ізгілендіру оқушы тұлғасын бірінші орынға қоюға негізделгенін айта кеткен жөн. Осыған байланысты бастауыш білім беру педагогикасының тарихында маңызды көзқарастар бар. Мысалы, ежелгі ойшылдардың бірі Демокрит: «Жаксы адам болу үшін дене шынықтыруға, адам табиғатына мән беру керек. Осылайша тәрбие адамды қайта жаңғыртады» деген. Демокрит әрбір оқушының жақсы адам болып қалыптасуы керектігін, ал білім бұл міндетті орындайды деп атап көрсетеді. Ал Аристотель: «Ата-анадан гөрі тәрбиешілер құрметті, өйткені ата-ана балаға өмір сыйлауда, ал

---

¹⁵ Педагогикалық терминдер сөздігі. Р.Жораев және т.б. - Т. «Ғылым». 2008. 49-бет

тәрбиешілер балаға лайықты өмір сыйлауда» дейді. Сонымен, тәрбиешілер адами қасиеттердің ең идеалды деңгейіне ие болуы керек, сонда ғана бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендірудің күтілетін деңгейіне жетуге болады. Сондай-ақ, батыс ойшылдарының бірі Сенека: «Оқушы білгенін сөйлетсін, есте сақтау қабілеті сөйлеп кетпесін» дейді. Бұл ойдың мәні: оқушы өз білгенін айтса, өз бетінше ойлайды, белгілі бір дәрежеде есте сақтау қабілетіне сүйене отырып сөйлегенде ұстаздан үйрендім дейді.

Бастауыш білім беруді ізгілендіру идеяларын ұлттық педагогикамызға алғаш енгізген Әбу Әли ибн Сина болды. Ол «Шипагерлік» еңбегінде «Адамгершілігі жоқ адамның оқу-ағарту ісімен айналысуға құқығы жоқ» дейді. Өткен ғасырдың бірінші жартысында Ибн-Синаның гуманистік идеясын қазіргі ағартушылар бастауыш білімге берік енгізді. Мысалы, олардың ұлдар мен қыздарды бір сыныпқа енгізуі білім берудегі адамгершіліктің айқын көрінісі.

20 ғасырдың 50-60 жылдарында Америка Құрама Штаттарында «Гуманитарлық педагогика» бағыты пайда болды. Бұл бағыттың негізгі міндеті – еркін және толық адам тұлғасын қалыптастыру идеясын білім беру жүйесіне енгізу болды. Осылайша, қазіргі бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру идеясы оқушы тұлғасын еркін және жетілген есейуге жеткізуге негізделген.

Бастауыш білім берудегі оқу үрдісін демократияландыру. «Демократия» латын сөзі халықшылдық, ашықтық, теңдік дегенді білдіреді. 20 ғасырдан бастап осы мағыналарды білдіретін демократия ұғымы мен идеясы білім беруде кеңінен қолданыла бастады. Біздің «Білім туралы» Заңымызда білім беру саласындағы негізгі қағидалардың бірі ретінде «білім беру мен тәрбиелеудің демократиялық сипаты бар» (4-бап) бекітілген. Бұл принцип бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін демократияландыру міндетін қояды. Мыналарға назар аудару қажет:

- а) бастауыш сыныптағы оқу-тәрбие үрдісі ұлтшылдыққа негізделген;
- б) бастауыш білім берудегі оқу процесінің ашықтыққа тәуелділігі;
- в) бастауыш білім берудегі оқу процесінің теңдік идеясына сәйкестігі.

Бұл ұлтшылдық, ашықтық пен теңдік мұраттары бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие үрдісін үздіксіз демократияландырудың негізі болуы керек. Бұл бастауыш сынып оқушыларына білім беру қарапайым, жеңіл, ашық болуы керек дегенді білдіреді. Бір сөзбен айтқанда, бұл жағдайды оқу-тәрбие процесін табиғилық негізінде ұйымдастыру деп атауға болады.

Бастауыш білім беруде білім беру процесін демократияландыру білім берудің демократиялық әдісіне негізделеді. Оның пікірінше, білім беру үдерісіндегі демократиялық әдіс тәрбиеші мен оқушы арасындағы тең құқылы ынтымақтастыққа негізделген. Бұл жерде оқушының пікірі, қызығушылықтары мен мүмкіндіктері ескеріледі, мұғалім өз ойын, көзқарасын оқушыға мәжбүрлеуден аулақ болады. Оқу процесінің демократиялық әдісі оның ашықтығы мен ашықтығы үшін маңызды. Бұл жағдайда мұғалім немесе жаттықтырушы студентке өтініш, ұсыныс, кеңес, бағыт-бағдар берумен шектеледі.

Сонымен қатар, оқу-тәрбие процесінің демократиялық әдістемесінде, негізінен, бастауыш сынып оқушыларының еркелігінен, еркелігі мен тұлғасын дұрыс түсінбеуінен туындайтын, келеңсіз жағдайларға әкелетін қиындықтар бар. Мұндай жағдайда мұғалім немесе жаттықтырушы демократиялық идеяға сай толеранттылық пен толеранттылық қағидаларын ұстануы керек. Осыған байланысты бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие үрдісін демократияландыру жағдайында мұғалімдерге басты міндет жүктеледі. Осы қиыншылықтарды ескере отырып, 2020-2021 оқу жылынан бастап Өзбекстан Республикасы Президентінің бастамасымен ұстаздар қызметіне тиімділік тұрғысынан еңбекақы төлеу енгізілді. Бұл экономикалық фактор бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін демократияландырудың негізі болып табылады.

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін демократияландыру екі жолмен жүзеге асырылады:

Бірінші нұсқа Ол «теңдікте тең» принципіне негізделген. Бұл жағдайда мұғалім мен студенттің мүдделері, мүдделері мен міндеттері ынтымақтастық негізінде жүзеге асырылады.

Екінші нұсқа Ол «теңдердің ішінде бірінші» принципіне негізделген. Бұл ретте мұғалім демократиялық құндылықтарға сай

дамып, өз мүмкіндіктерін көрсетіп жатқан озық студенттерді ынталандырады.

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін демократияландыру үшін екі нұсқаны да пайдалануға болады.

«Бастауыш білім беру педагогикасында» оқу-тәрбие процесін демократияландыруда педагогикалық жазаларды қолдану қайшылықтар туғызуда. Оның пікірінше, демократиялық тәрбие әдісі педагогикалық жазалауды ұнатпайды, сонымен бірге тәрбиенің нәтижелі болуы үшін педагогикалық жазаның маңызы да бар. Сондықтан, біздің пікірімізше, оқу-тәрбие процесінің демократиялық әдісінде мұғалім детерминация принципін ұстануы керек.

Сонымен, бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру мен демократияландыру – оқушы тұлғасына бағытталған ұғымдар.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Бастауыш білім беруде оқу-тәрбие үрдісін күшейту қажеттілігі дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беруде білім беру процесін ізгілендірудің негіздері қандай?
3. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие үрдісін демократияландырудың қандай факторлары бар.
4. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру және демократияландыру негіздерін меңгеру.

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Тапсырма: Атақты француз педагогы Иоганн Фридрих Оберлиннің (1740-1826) төмендегі әдістемесін оқу-тәрбие процесін ізгілендіру мен демократияландырудың негізі ретінде «Бүйірлік дәптеріңізге» жазып алыңыз және зерттеңіз.

Оберлин әр адам 16 жасқа дейін білім алуы керек деп қатты санайды. Ол мектеп қызметін мынадай үш деңгейге бөледі:

- 1) бастауыш білім – 7-9 жас;
- 2) орта білім – 9-12 жас;
- 3) жоғары білім – 12-16 жас.

Педагог бұл теорияны әдістемелік тұрғыдан негіздеді, ал 19 ғасырда көптеген Еуропа елдері Оберлин әдістемесі негізінде мектептегі білім беруді ұйымдастырды.

17-тақырып: Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің заманауи тенденциялары

Жоспар:

1. Әлеуметтік күрделі жағдайларда (пандемия сияқты) бастауыш білім беруде оқу процесін ұйымдастыру.
2. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің қазіргі факторлары
3. Бастауыш білім беруде оқытудың тиімділігін диагностикалау.

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, тәрбие, процесс, қазіргі заман, бағыт, қыр, күрделілік, өзіндік, мәселе, шешім.

***

Әлеуметтік күрделі жағдайларда (пандемия сияқты) бастауыш білім беруде оқу процесін ұйымдастыру. Дүниежүзілік бастауыш білім беру жүйесінде әр кезеңде әртүрлі оқу үрдістері жүзеге асырылды. Әртүрлі әлеуметтік күрделі кезеңдердің өткенін және мұндай кезеңдерде бастауыш білім беруде бірегей оқу-тәрбие үрдісінің жүзеге асырылғанын айта кеткен жөн.

2019 жылдың соңғы тоқсанынан бастап әлемге COVID-19 індеті әсер етті, ол барлық салалар арасында білімге, соның ішінде бастауыш білімге кері әсерін тигізді. Бұл жағымсыз әсердің айқын көріністері келесідей көрінді:

- қатаң карантиндік жағдайға байланысты оқушыларға мектепте білім алуға шектеу қойылды;
- студенттерге ғылыми-әдістемелік білім беру процесінде үзіліс болды;
- оқушылардың ұзақ уақыт бойы отбасы жағдайында болуы және отбасы мүшелерінің оларға деген көзқарасы әртүрлі болуы нәтижесінде практикалық білім беру процесі баяулайды;
- оқушылардың оқу-тәрбие процесін толықтыратын балама ресурстардың жоқ екені белгілі болды;

- соның нәтижесінде оқушылардың адамгершілігінде, мінез-құлқында, көзқарастарында белгілі бір өзгерістер болды.

Осындай күрделі әлеуметтік жағдайлар қалыптасу және даму сатысында тұрған бастауыш сынып оқушыларының оқу үрдісіне кері әсерін тигізді. Сондықтан бұл тәжірибе әлеуметтік тұрақты жағдайда оқу-тәрбие процесін жүзеге асырудың әдістемелік негіздерін жасауды талап етті.

Күрделі әлеуметтік жағдайда бастауыш білім беруде оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асырудың әдістемелік негіздерін төмендегідей елестетеміз:

- а) қиын әлеуметтік жағдайдағы бастауыш сынып оқушыларын оқыту бағдарламасын әзірлеу;
- б) осы Бағдарламада қиын әлеуметтік жағдайдағы бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуге жауапты тұлғаларды және олардың міндеттері мен міндеттерін анықтау;
- в) осы Бағдарламада күрделі әлеуметтік жағдайларда бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу жүйесінің негіздерін, әдістері мен технологияларын нақты анықтау;
- ж) Осы Бағдарламада күрделі әлеуметтік жағдайларда бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін анықтау көрсеткіштері және оны бағалау негіздері нақты көрсетілсін.

Осылайша ол тіпті күтпеген жағдайда да бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу жұмысын жүргізуге мүмкіндік береді. Өйткені әлеуметтік, экономикалық және технологиялық даму процесі табиғат-ананың күтпеген оқиғалары мен олардың қайғылы зардаптарын түсіну қажет.

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің қазіргі факторлары. Қазіргі бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің қазіргі факторлары бар, оларды келесі екі түрге елестетуге болады:

- 1) дәстүрлі жағдайларда оқу процесін жүзеге асыру;
- 2) күрделі әлеуметтік жағдайларда оқу процесін жүзеге асыру.

Бұл факторлар бастауыш білім беруде оқу үдерісін мүлде жаңа тәсілдер негізінде ұйымдастыруды талап етеді. Сондықтан, біздің ойымызша, оқу-тәрбие процесінің заманауи факторларын анықтауда мыналарға назар аударған жөн:

- нақты жағдайлар мен мүмкіндіктерді қарастыру;
- оқу процесін жүзеге асыру ресурстарын анықтау;

- оқу процесіне жауапты тұлғаларды белгілеу;
- оқу үдерісінің тиімділігін бақылау жүйесін құру.

Бұл процесс ұлттық және әлемдік білім беру стандарттары негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің заманауи факторларының әдістемесі мыналардан тұрады:

- міндетті бастауыш білім;
- жеке тұлға мен қоғамның бастауыш білімге деген қызығушылығы;
- білім беру тарихында бастауыш білім беру тәжірибесі бар екенін;
- әлемдік білім жүйесінде бастауыш білім берудің маңызды орны.

Бұл факторлар 7-11 жастағы балаларды бастауыш білім беру арқылы тәрбиелеудің маңыздылығын көрсетеді. Осыған байланысты бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесі келесі заманауи факторларға сүйенеді:

- баланың ақыл-ойын дамыту және рухани өсу;
- баланың дене тәрбиесі және эстетикалық санасын қалыптастыру;
- баланы әлеуметтендіру және оқу процесіне дайындау;
- бала тәрбиесінде отбасына педагогикалық-әдістемелік қолдау көрсету.

Осы факторлардың көмегімен оқушыларды бастауыш білім беру процесінде бастапқы кезеңде тәрбиелейді. Бұл жерде бастапқы кезең ұғымын білім беру процесіне ену, оны одан әрі білім беру процесінде жалғастыру және жалпы орта білім беруді аяқтаған кезде білім берудің толық тиімділігіне қол жеткізу мағынасында түсінген жөн. Сондықтан бастауыш білім беруде жүргізілетін тарпия процесі маңызды кезеңдердің бірі болып саналады.

Бастауыш сыныпта оқытудың тиімділігін диагностикалау.

Бастауыш білім беруде оқытудың тиімділігін диагностикалау осы үдерістегі жетістіктерді бағалауға және кемшіліктерді анықтауға негізделген. Қазіргі уақытта адамның білім деңгейін толық диагностикалау мүмкін емес, өйткені ең жетілген адамның өзінде белгілі бір дәрежеде жағымсыз қасиеттер болады. Сондықтан бұл жерде бастауыш сыныпта жүргізілетін оқу-тәрбие процесінің тиімділігін диагностикалау салыстырмалы жетістіктерді анықтау деп түсініледі.

Бастауыш білім беруде жүргізілетін білім берудің тиімділігін диагностикалау критерийлері төмендегідей:

- бастауыш сыныпта оқытуды мақсатты және дұрыс ұйымдастыру;
- бастауыш сынып оқушыларының психикалық, рухани және дене дамуы;
- бастауыш білім беруді аяқтаған кезде 11 жастағы балаларды әлеуметтендіру;
- бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің нақты үлгісі бар екендігі.

Осы көрсеткіштер негізінде бастауыш білім берудің тиімділігі бағаланады. Мұндай бағалауға мамандар, мұғалімдер және мектеп қауымдастығы бірдей қатысады.

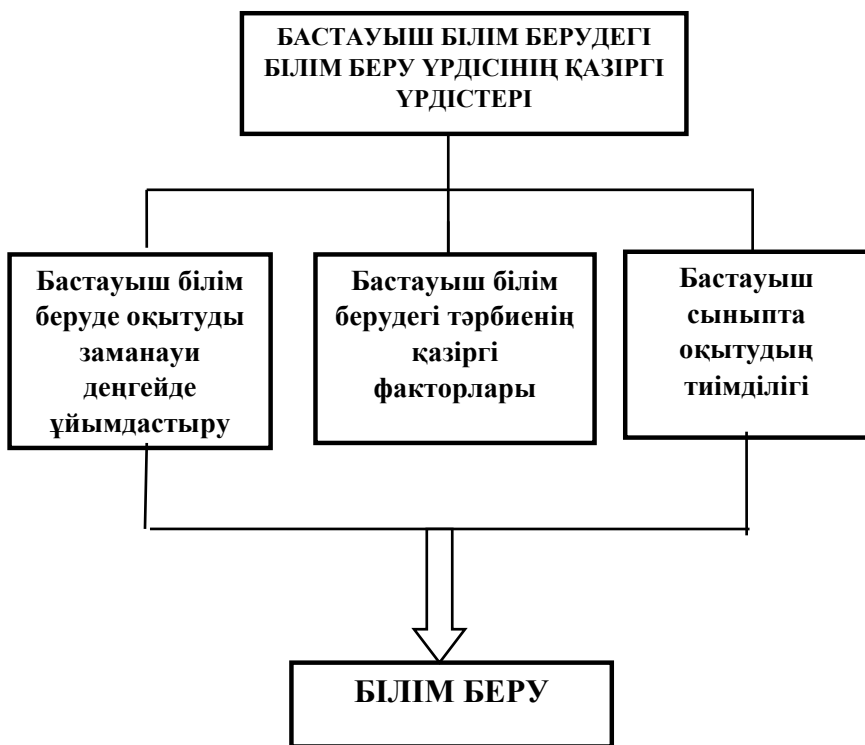
Жаһандық бастауыш білім беруде білім беруді енгізудің тиімділігін бағалаудың бірыңғай тәсілі жоқ. Өйткені әрбір ел, ұлт өзінің мақсат-міндеттеріне сүйене отырып, тәрбиенің негізін анықтайды. Осы себепті халықаралық білім беру бағдарламаларында бастауыш білім деңгейін бағалауға басымдық беріледі. Қазіргі таңда бастауыш білім беруде жүргізіліп жатқан білім берудің тиімділігі анықталмаған. Мәселен, 2021 жылдан бастап халықаралық білім беру бағдарламасында PIRLS бағдарламасы негізінде 4-сынып оқушыларының оқу және тыңдау дағдыларын бағалау жүргізілуде. Бірақ бұл бағдарлама бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін бағалауды көрсетпейді.

Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде оқытудың тиімділігін бағалау әдістемесін қалыптастыру кезек күттірмейтін мәселе. Біздің ойымызша, бұл әдістеде мыналарды көрсету орынды:

- 1) бастауыш білім беру түлегін әлеуметтендіру;
- 2) бастауыш мектеп түлегі бойында адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру;
- 3) бастауыш білім беруде оқыту мақсатты бағдарлама негізінде жүзеге асырылатынын;
- 4) бастауыш білім беру процесінде мүдделі жүйелердің ынтымақтастығы.

Осы әдістеме негізінде бастауыш білім беруде оқытудың тиімділігін диагностикалау және бағалау күтілетін нәтиже береді. Сондықтан жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері осы әдістемелік мәселелерден хабардар болуы керек.

Сонымен, қазіргі бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің заманауи тенденциялары дәстүрлі, өзгермелі және жетілдіретін сипатқа ие болуымен маңызды. Ескертпе (16-сурет):

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Әлеуметтік күрделі жағдайда (пандемия сияқты) бастауыш білім беруде оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің қазіргі факторлары қандай?
3. Бастауыш сыныпта оқытудың тиімділігін қалай диагностикалауға болады?
4. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие үрдісінің қазіргі тенденцияларын білесіз бе?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Күрделі әлеуметтік жағдайда бастауыш білім беруде оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру негіздерін меңгеру.

Бастауыш білім беруде күрделі әлеуметтік жағдайда оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асырудың заманауи факторларын меңгеру.

Бастауыш білім беруде оқытудың тиімділігін диагностикалау әдістемесін меңгеру.

Күрделі әлеуметтік жағдайда бастауыш білім беруде оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру негіздерін «Бүйірлік дәптеріңізге» қорытындылаңыз.

МОДУЛЬ 4. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯ

18-тақырып: Бастауыш білім берудегі инновацияның мазмұны

Жоспар:

1. *Инновация* ұғымның мәні
2. Бастауыш білім берудегі инновация
3. Бастауыш білім берудегі инновацияларды енгізу тәжірибелері

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, оқыту, жаңалық, мазмұн, білім, форма, түсінік, дағды, дағды, келесі.

***

Инновация ұғымының мазмұны. «Инновация» сөзі латын тілінен шыққан және жаңадан енгізілген ұғымдарды, ережелерді, технологияларды және инновацияларды білдіреді.¹⁶ Білім берудегі «инновация» термині дәстүрлі және бұқаралық тәжірибеде оқыту мен тәрбиелеу процесіне енгізілген жаңалықтарды білдіреді және инновациялық көрсеткіш осы жаңалықтардың қолданылу аясымен анықталады. Білім беру мен оқыту процесіндегі инновация келесі ұғымдарды қамтиды:

Инновациялық жағдай -бұл педагогикалық инновацияларды жасауға, меңгеруге және енгізуге бағытталған жағдай;

Инновациялық орта- педагогикалық инновациялардың пайда болуы, оларды тез игеру және енгізу;

Инновациялық педагогикалық жоба- алынған және бөліктерге бөлінген жаңа педагогикалық идеялар мен ойлар;

Инновациялық педагогикалық жоспар— жаңа негізде бекітілген білім беру жобасы;

Жаңашыл педагогикалық идея –жүйеленген жаңа оқу үдерісін болжау және деректер жиынтығы;

Инновациялық білім беру- білім беру саласында енгізілген және енгізілген жаңалықтар және жаңартылған білім беру үдерісі;

---

¹⁶Педагогикалық терминдер сөздігін қараңыз. Құрастырушылар Р.Жораев және т.б. – Т.: «Ғылым».2008, 48-бет

Инновациялық технология- педагогикалық дамуды қамтамасыз етуге бағытталған ұйымдастырушылық қызметтің жаңа құралдары, әдістері мен әдістері;

Инновациялық оқыту- жаңадан енгізілген технологиялар негізінде оқушылар мен студенттерді оқытудың жаңа жүйесі мен үдерісі.

Бұл ұғымдардың жиынтығы білім берудегі инновация құбылысын білдіреді. Қазіргі уақытта білім беру жүйесіне өзгерістер енгізілсе, инновация қарастырылады:

- егер ол білім беру мен білім беруді басқарудың мақсатына, мазмұнына, нысандарына, әдістері мен технологияларына кіретін болса;

- оқу-тәрбие үрдісіне және педагогикалық әдістерге енгізілген жағдайда;

- білім деңгейін бағалау мен бақылауға енгізілген;

- білім беруді қаржыландыруға енгізілген;

- оқу – әдістемелік қамтамасыз етуге қамтылса;

- тәрбие жұмысы жүйесіне енгізілген жағдайда;

- оқу жоспары мен бағдарламаларына енгізілген;

- егер ол мұғалім мен оқушының іс-әрекетіне қосылса.

Бұл өзгерістер өзгерістер енгізу процесіндегі инновацияның мәнін білдіреді. Сонымен қатар, инновация дамушы процесс болып табылады. Бұл кейбір жаңалықтардың уақытша, ал кейбірінің тұрақты болатынын білдіреді. Осыған байланысты инновациялық технологияларды өзгерту және жаңарту құралдарының жиынтығы ретінде елестету керек. Осының барлығы білім беру жүйесіндегі инновациялардың мынадай үш нысанда болатынын көрсетеді:

1) абсолютті жаңалықтар;

2) салыстырмалы жаңалықтар;

3) уақытша жаңалық.

Осы себепті білім беру жүйесіне енгізілген жаңашыл идеяларды, идеяларды, ойларды, әдіс-тәсілдерді, технологияларды анықтауда осы өлшемдерге назар аудару қажет.

Бастауыш білім берудегі инновация. Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесіне инновацияларды енгізу үдерісі 2017 жылдан бастап күшейтілді. Мұның мақсаты – бастауыш білім беру үдерісінің тиімділігіне тез қол жеткізу. Сондықтан, біздің пікірімізше, бастауыш білімге инновацияны енгізген кезде оның

тәжірибеден өткен түрлерін негізге алған дұрыс. Қазіргі әлемдік педагогикада келесі инновациялық типтер сынақтан өткені белгілі: *Бірінші түрі.* Осы түрге сәйкес бастауыш білім берудің келесі аспектілері жаңашыл болуы керек:

- бастауыш білім берудің мақсаты мен мазмұнын;
- бастауыш білім берудің құралдары, әдістері мен технологиялары;
- бастауыш білім берудің оқыту мен тәрбиелеу процесінің формалары мен құралдарын;
- оқушылардың, мұғалімдердің және мектеп әкімшілігінің іс-әрекетіне.

Екінші түрі. Осы түрге сәйкес бастауыш білім берудің келесі аспектілері жаңартылуы керек:

- орындар мен орталықтардағы бастауыш оқу орындарын қосу;
- бастауыш білім берудегі барлық іс-әрекетті (оқыту, тәрбиелеу және т.б.) біріктіру;
- бастауыш білім беру жүйесін бірыңғай және типтік модульге айналдыру;

Үшінші түрі. Осы түрге сәйкес бастауыш білім беруде мыналарды енгізу керек:

- дәстүрлі бастауыш білім беру мазмұнын толығымен өзгерту;
- бастауыш білім беруде әртүрлі шетелдік тәжірибелерді енгізу;
- бастауыш білім беру негіздерін өзгерту.

Төртінші түрі. Осы түрге сәйкес бастауыш білім беру процесі келесі факторларды ескере отырып жаңартылуы керек:

- елдің, облыстардың, қалалардың, аудандар мен ауылдардың қажеттіліктерін әлеуметтік тапсырыс ретінде қабылдау;
- білім беруге қатысты жаңа нормативтік-құқықтық құжаттарды қабылдау;
- ғылым адам туралы жаңа жетістіктерге жеткенде;
- мұғалімдердің шығармашылық жаңалықтарына негізделген.

Бұл түрлер оқытушылар мен ғылыми педагогтардың ұсыныстары бойынша тәжірибеде қолданылады. Демек, жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері бастауыш білімге инновацияны енгізудің сан алуан түрлерін меңгеруі қажет.

Бастауыш білім беруде инновацияларды енгізу үшін келесі факторлар болуы керек:

- а) бастауыш білім беруге мемлекеттік қаржылық шығындардың көп мөлшері;
- б) бастауыш білім берудің нормативтік-құқықтық негіздерінің болуы;
- в) жаңашыл ойлау қабілеті бар бастауыш сынып мұғалімдері мен тренерлерінің болуы;
- ж) бастауыш білім беруді ең заманауи техникалық құралдармен жабдықтау.

Бастауыш білім беруде инновацияны енгізу көп жағдайда мұғалімдердің іс-әрекетіне байланысты. Осыған орай Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогикалық институты болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық білімін, біліктілігін, біліктілігін шыңдау мақсатында облыс мектептерінде «Мектеп-зертхана» инновациялық жүйесін іске қосты. Бұл тәжірибе соңғы жылдары бүкіл республикамызға танымал болды.

Бастауыш білім берудегі инновацияларды енгізу тәжірибелері. 20 ғасырдың 2-жартысынан бастап әлем елдерінің бастауыш білім беру жүйесінде жаңа инновациялық институттарды қалыптастыру тәжірибелері пайда болды. Мұнда біз осы тәжірибелердің ең маңыздысына назар аударамыз.

1. Тегін бастауыш білім беру мектебі. Бұл инновациялық мектеп Германияда құрылған және мектеп-интернат ретінде жұмыс істейді. Бұл мектепте оқушылар еркіндік пен азаматтардың өзара ынтымақтастығы қағидаттары нәтижесінде білім алады. Онда пәндер пәндерге емес, курстарға бөлінген.

2. Еңбек бастауыш білім беру мектебі. Бұл инновациялық мектеп Швейцарияда, Австрияда және Ресейде құрылды, мұнда студенттердің бойында еңбек дағдыларын қалыптастыруға және оларды әлем халықтарының мәдениетімен таныстыруға басты назар аударылады. Мектепте оқушылардың еріктілігі басымдыққа ие.

3. Бастауыш мектепті ашу. Бұл инновациялық мектеп Ұлыбританияда құрылды, онда оқу жоспары мен бағдарламаларын мұғалімдер жеке әзірлейді. Оқушылардың шығармашылық ойлауына басты назар аударылады.

4. Жыл сайынғы жаңа бастауыш білім беру мектебі. Бұл инновациялық мектеп АҚШ-та құрылған және жыл бойы жұмыс істейді. Ал студенттер әр 45 күн сайын 2 апталық демалысқа

шығады. Осылайша, студенттер жыл бойы дәстүрлі мектептердегідей сағат көлемінде сыныпта болады.

Айта кету керек, әлемнің әр елі өзінің қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне қарай бастауыш білім беру жүйесіне инновацияларды енгізген.

Өзбекстан жағдайында бастауыш білім беруде инновацияларды енгізу үшін мыналарға назар аударған жөн:

- бастауыш білім беру негіздеріне қоғам сұранысына қарай өзгерістер енгізу;
- инновациялық технологиялармен қаруланған бастауыш сынып мұғалімдерінің санын көбейту;
- бастауыш білім берудегі жаңалықтарды енгізуді қатаң қадағалау.

Сонымен, бастауыш білім берудегі инновация мазмұнының өзіндік ерекшеліктері бар.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. *Инновация* Тұжырымдаманың мәні неде?
2. Бастауыш білім берудегі инновация дегенді қалай түсінесіз?
3. Бастауыш білім беруде инновацияларды енгізу тәжірибесінің қайсысын білесіз?
4. Бастауыш білім берудегі инновация негіздерін білесіз бе?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Ағылшын педагогы Сэмюэл Вилдерспиннің (1792-1866) келесі педагогикалық көзқарастарын біліңіз.

Педагог қазіргі заманғы инновациялық білім берудің негіздерінің бірі болып табылатын бірлескен оқыту әдісін жасады. Оған сәйкес, жоғары сынып оқушылары бастауыш сынып оқушыларына бекітіліп, олармен тұрақты және жүйелі түрде дайындықтан өтеді, үй тапсырмасына көмектеседі. Жоғары сыныптардың мұндай әрекеттерін педагог бақылаушылар деп атаған. Бақылаушы студенттер өздеріне берілген оқушылардың сауаттылығына жауапты болды. Бұл процесте мұғалім кеңесші қызметін атқарады.

Сондай-ақ, педагог мұғалімдер ұстануға тиісті келесі ережелерді әзірледі:

- 1) оқушыны ешқашан күнә деп айыптамаңыз;
- 2) баладан ештеңені тартып алмау;
- 3) балаға берген уәденізді ешқашан бұзбаңыз;

- 4)баланың жетістіктері мен кемшіліктерін үнемі назардан тыс қалдырмау;
- 5)әрқашан балаға үлгі болуға тырысыңыз.

19-тақырып: Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекеті

Жоспар:

1. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық шеберлігі
2. Бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық ұмтылысы
3. Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалау

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, сынып, мұғалім, жаңашылдық, шеберлік, белсенділік, ұмтылыс, бағалау, жүйе, білім, тәжірибе.

***

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық шеберлігі. Жоғары педагогикалық білім беру барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін жаңашыл әдіс-тәсілдерге сүйене отырып дайындау қажет. Ол үшін болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық дағдыларын қалыптастыру орынды. Бұл тұрғыда тәжірибелі тараптың пікіріне сүйенген орынды болмақ.

Жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық дағдыларын қалыптастыру үшін мыналарға мән берген орынды:

1. Инновациялық білім беру. Мұндай білімді беру мыналарға негізделген:

- ең негізгі кәсіптік және теориялық білім беру;
- инновациялық технологиялармен және тәжірибелермен қаруландыру;
- жоғары білім беру ұзақтығын оңтайландыру.

2. Инновациялық ойлауға үйрету. Осы жағына сәйкес, жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне мыналарды үйрету керек:

- инновацияларды анықтау және игеру;
- жаңа және шығармашылық ойлауға үйрету;
- жаңалықтар мен өнертабыстарға үйрену.

3. *Инновациялық әдістемелен қарулану.* Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері мыналармен жабдықталуы керек:

- сабақтардың инновациялық дизайны;
- оқытудың жаңа әдістері мен құралдарымен жұмыс істей білу;
- инновациялық білім беру технологияларын табу және қолдану.

Жоғары педагогикалық білім беру процесінде осының негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық дағдыларын қалыптастыруға болады. Осыған байланысты нормативтік-құқықтық құжаттар қалыптастырылды. Мысалы, Өзбекстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 27 ақпандағы «Педагогикалық білім беру саласын одан әрі дамыту шаралары туралы» No PQ-4623 қаулысымен 2020-2021 оқу жылынан бастап келесі білім беру немесе Педагогтарды инновациялық әдіспен даярлау мақсатында бакалавр дәрежесі 3 жылға белгіленді:

1. Музыкалық білім беру мамандығы;
2. Дене шынықтырудың тәрбиелік бағыты;
3. Технологиялық білім;
4. Шақыруға дейінгі әскери білім беру курсы;
5. Бейнелеу өнері және инженерлік графика бойынша білім.

Осы арқылы болашақ мұғалімдердің біліктілігін инновациялық жүйеге көшіруге мүмкіндіктер туды.

Жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық дағдыларын қалыптастыруда халықаралық жобалар мен бағдарламаларды негізге алу да күтілетін нәтиже беруде. Мысалы, осындай халықаралық жобалар мен бағдарламалардың ең маңыздылары: ERASMUS – халықаралық бағдарлама, онда ЕО-ның барлық елдерінің мұғалімдері бірыңғай оқу жоспары негізінде дайындалуы тиіс. Бұл бағдарламаның инновациялық технологиялар бөлімі біз үшін маңызды.

LINGVA - осы халықаралық жобаға сәйкес, барлық адамдар шет тілдерін бастауыш мектептен бастауы керек. Бұл халықаралық жоба Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде қабылданған, сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінен жоғары

педагогикалық білім беру процесінде бір шет тілін білу талап етіледі.

EURIKA – Шығыс Еуропа елдерінің білім беру жүйесі үйлестірілген халықаралық бағдарлама. Бұл бағдарламаның аймақтық білім бөлімі біз үшін маңызды.

ESPRIT – еуропалық университеттерде жүзеге асырылатын халықаралық жоба және ол оқу орындары мен ғылыми зерттеу мекемелері үшін жаңа ақпараттық технологияларды әзірлеумен айналысады. Біз үшін бұл халықаралық жобаның жаңа ақпараттық технологияларын меңгеру маңызды.

TEMPUS – бұл халықаралық білім беру бағдарламасы еуропалық аймақта жарамды, ол жоғары оқу орындарының өзара ынтымақтастығын жүзеге асырады. Біз үшін осы халықаралық оқу бағдарламасының мекемеаралық байланыстар бөлімі практикалық мамандық болып табылады.

Өйткені, осындай тәжірибеден өткен халықаралық білім беру жобалары мен бағдарламаларын тиімді пайдалану арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде инновациялық дағдыларын қалыптастыруға болады.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық ұмтылысы.

Бастауыш сынып мұғалімдерін практикалық іс-әрекетке инновациялық іс-әрекетке баулу «Бастауыш оқыту педагогикасы» ғылымының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Ол үшін бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық талпыныстарын ынталандыру қажет. Біздің ойымызша, тиімді:

- бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау және қайта даярлау курстарында инновациялық технологиялар бойынша жүйелі түрде білім беру;
- инновациялық-кәсіби қызметке ұмтылған бастауыш сынып мұғалімдерін анықтау және оларға әдістемелік қолдау көрсету;
- инновациялық іс-әрекетпен айналысатын бастауыш сынып мұғалімдерінің іс-тәжірибесін кеңінен насихаттау.

Осылайша бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық талпыныстарын, іс-әрекеттерін реттеуге мүмкіндік береді.

Назар аударсаңыз, Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде жұмыс істейтін мұғалімдердің көпшілігінің талпыныстарында жаңашылдық бар. Мысалы, «Бейнелеу өнері», «Музыка», «Технологиялық білім», «Дене шынықтыру» пәндерінің

мұғалімдері оқыту іс-әрекетінде үнемі жаңа идеяларды, құралдар мен әдістерді пайдаланады. Осы орайда «Математика», «Ана тілі және оқу», «Білім» сынды білім беру пәндерінің мұғалімдерін инновациялық іс-әрекетке бағыттау кезек күттірмейтін мәселе.

Орайы келгенде айта кететін жайт, қазіргі біздің бастауыш білім беру жүйесінде жұмыс істейтін мұғалімдердің жеке тәжірибелері де инновациялық қызмет түріне жатады. Мәселен, Өзбекстан Республикасының Президенті Шавкат Мирзиёев Мұғалімдер мен жаттықтырушылар күніне арналған салтанатты жиында (2020 жылғы 30 қыркүйек) сөйлеген сөзінде Қаракөл қаласындағы мектептердің бірінің мұғалімі Тохтамурод Жумаев Осындай жаңашылдықпен айналысатын Бұхара облысының ауданы Ол өзінің жеке тәжірибесіне тоқталып, еңбегін жаңашылдық түрінде ұсынып: «Міне, біздің заманымыздың нағыз ағартушысы және Авлони, Бехбуди ұстазы, Заманымыздың Мунавваркари. Өйткені Мазур мектебін бітірген түлектердің 95 пайыздан астамы жыл сайын жоғары оқу орындарына түседі. Бұл көрсеткішке осы мектепте жүргізілетін бастауыш білімнің де үлесі кіреді. Мұндай жеке педагогикалық тәжірибелерді инновациялық іс-әрекет ретінде қабылдауға болады.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалау. Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалаудың өзіндік ерекшеліктері бар. Мұндай бағалаудың негізін келесідей анықтауға болады:

- мұғалімнің жаңаша ойлауы және үнемі жаңалыққа ұмтылуы;
- мұғалімнің ақпараттық технологияларды білуі және оларды пайдалана білуі;
- мұғалім сабақ пен тәрбиелік іс-әрекетті мүлде жаңаша жүргізеді;
- мұғалімнің жаңа идеяларын мектеп қауымының мойындауы.

Бұл критерийлер бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалауға негіз болады.

Педагогикалық эксперименттерде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетін бағалаудың бірнеше критерийлері қалыптасты. Олардың негіздері келесідей:

1. Бастауыш білім берудегі инновациялар аясы. Бұл критерий бойынша бастауыш білім беру мен тәрбиелеу үдерісі мүлде жаңа негізде ұйымдастырылуы, оның тиімділігі дәстүрлі ұйымдардан өзгеше болуы керек.

2. *Бастауыш білім беруге енгізілген инновациялар деңгейі.* Осы критерий бойынша бастауыш білім берудің оқу пәндері мен олардың тақырыптары мақсатты түрде жаңартылып, жетілдірілуі тиіс. Ал, мұндай жаңартулар бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттары аясында жүзеге асырылуы тиіс.

3. *Бастауыш білім берудегі жаңашылдықтың уақыты.* Бұл критерийге сәйкес бастауыш білім беруге енгізілген инновациялар «аралас», «жаңартылған ескі» және «мүлдем жаңа» сипаттамаларға ие болуы керек, ал олардың қысқа (бір реттік), орташа (токсандық) және тұрақты (жылдық) мерзімдері болуы керек.

Өйткені, бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық кәсіби қызметі осы халықаралық критерийлер бойынша бағаланады.

Сонымен, бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекеті мен оны бағалаудың өзіндік ерекшеліктері бар.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық дағдыларын қалыптастырудың негіздері қандай?
2. Бастауыш сынып мұғалімдерінің жаңашылдық ұмтылысы қандай?
3. Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалаудың негізі неде?
4. Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалаудың халықаралық тәжірибесін білесіз бе?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Атақты неміс педагогтарының бірі Фридрих Фребельдің (1782-1852) келесі педагогикалық көзқарастарын меңгеріңіз.

Фребель педагогика тарихында бірінші болып мектепке дейінгі тәрбиенің қажеттілігін негіздеді. Оның ойынша, мектепке дейінгі тәрбие – бастауыш білім берудің алғашқы баспалдағы, ал мектепке дейінгі тәрбиеде балалардың шығармашылық қасиеттерін бірінші жоспарға қояды. Оның айтуынша, мектепке дейінгі тәрбие мен бастауыш білім бірін-бірі толықтыруы тиіс. Бұл тәрбиелерде негізінен мыналар жүзеге асырылады: балалардың шығармашылық қасиеттерін дамыту, оларда білім мен жұмыс дағдыларын қалыптастыру, оқу-тәрбиелік маңызы бар ойындарды дамыту және сөйлеу кемістігі бар балалармен арнайы жұмыс.

20-тақырып: Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік жүйесі

Жоспар:

1. Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінің мазмұны
2. Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік процесі
3. Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік тиімділігін бағалау

***

Негізгі ұғымдар: білім, кредит, бастапқы, модуль, жаңа, жүйе, мазмұн, оқыту, процесс, әсер, бағалау, білім, дағды, біліктілік.

***

Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінің мазмұны. Кредиттік-модульдік жүйе 1869 жылдан бастап Еуропа елдерінің білім беру жүйесінде енгізіліп келе жатқан оқытудың инновациялық түрі болып табылады.

Өзбекстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 8 қазандағы № ПФ-5847 Жарлығымен бекітілген «Өзбекстан Республикасының жоғары білім беру жүйесін 2030 жылға дейін дамыту тұжырымдамасында» еліміздің жоғары оқу орындары кредиттік-модульдік жүйеге көшті. Сондықтан 2020-2021 оқу жылынан бастап республиканың 33 негізгі жоғары оқу орны ECTS (Еуропалық несиені аудару және жинақтау жүйесі) кредиттік-модульдік жүйесіне көшті. Сондықтан Өзбекстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 27 ақпандағы No PQ-4623 «Педагогикалық білім беру саласын одан әрі дамыту шаралары туралы» қаулысында жоғары педагогикалық оқу орындарының оқу үдерісі кредит- модуль жүйесін тасымалдау орнатылған.

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетинин 2020-жыл 31-декабрдағы «Жоғары оқу орындарында оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырумен байланысты жүйені жетілдіру шаралары туралы» №824 Қаулысы қабылданып, онда елдегі жоғары білім оқу орындарының оқу үдерісі кезең-кезеңімен кредиттік-модульдік жүйеге көшірілетіні анықталып, бұл мәселе туралы Ереже бекітілді.

«Жоғары оқу орындарында оқу үдерісіне кредиттік-модульдік жүйені енгізу тәртібі туралы» ережеге сәйкес, Өзбекстан Республикасы Әділет министрлігі мен Денсаулық сақтау

министрлігіне қарасты жоғары оқу орындарын қоспағанда, барлық жоғары оқу орындары мекемелер ECTS кредиттік модуль жүйесіне көшті. Бұл жүйе еуропалық білім беру жүйесі болып табылады, онда келесі негізгі ұғымдар қолданылады.

GPA (орташа балл)— келесі формула бойынша есептелетін бағдарлама бойынша студенттің алған ұпайларының орташа мәні:

$$GPA = \frac{K1*U1+K2*U2+K3*U3...+Kn*Un}{K1+K2+K3...+Kn}, \quad \text{онда:}$$

K — әрбір пәнге/модульге бөлінген кредиттер сомасы;

U — әрбір пән/модуль бойынша студенттің бағасы;

академиялық ұтқырлық- жоғары оқу орнының студенттері белгілі бір мерзімге оқу мақсатымен республика аумағындағы немесе шетелдегі басқа жоғары оқу орнына барса;

ұтқырлық бағдарламасы— екі немесе одан да көп жоғары оқу орындары арасындағы өзара білім беру туралы шарт негізінде құрылған академиялық ұтқырлық бағдарламасы;

несие— білім нәтижесі бойынша оқушының белгілі бір пән бойынша игерген оқу жүктемесінің өлшем бірлігі. Несиелер ереже бойынша бүтін, бөлшек сандармен көрсетілуі мүмкін;

жоғары оқу орны— кредиттердің белгілі бір санын мойындауды ескере отырып, білімі мен біліктілігі туралы құжатты беретін мекеме;

несиелер беру— біліктілікке немесе оның жекелеген бөліктеріне қойылған талаптарға сәйкес қол жеткізген оқу нәтижелері бойынша студенттерге немесе басқа білім алушыларға ресми түрде несие беру процесі;

несиелерді аудару— студенттердің академиялық ұтқырлығын қамтамасыз ету мақсатында бір жоғары оқу орнының білім беру бағдарламасы бойынша алынған кредиттерді басқа жоғары оқу орнына ауыстыру және тану;

несие жинау— оқу элементтерін меңгеру және басқа жетістіктерге жету нәтижесінде берілетін кредиттік бірліктерді жинау;

оқушының жеке оқу траекториясы— студент таңдаған және оған білімді реттілікпен жинақтауға және қажетті құзыреттер

жиынтығын алуға мүмкіндік беретін бағыт (бағдар). Оқыту траекториясы институционалдық құжаттар мен нұсқауларды пайдалана отырып құрылымдалған және әртүрлі оқыту траекториялары бірдей біліктілікке әкелуі мүмкін;

білім беру бағдарламасы— білім берудің негізгі сипаттамалары (көлемі, мазмұны, жоспарланған нәтижелері), ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлары, бакалавриат немесе магистратура мамандығы бойынша білім беру процесін жүзеге асыруға арналған ғылым бағдарламаларына қойылатын жалпы талаптар, Сондай-ақ, мәліметтер жиынтығы. -білім беруді ұйымдастыру мен жүзеге асыруға қажетті ресурстар мен оқу-әдістемелік нұсқаулар;

оқу жоспарының анықтамалығы— жоғары оқу орнының сипаттамасы, кредиттік-модульдік жүйеге қолжетімділік, қолжетімді бакалавриат білім беру курстары мен магистратура мамандықтары, қызметтері мен ресурстары, оқу бағдарламалары, нақты білім беру бағдарламалары туралы ақпарат;

оқу нәтижелері— білім беру үдерісін сәтті аяқтағаннан кейін білім алушының меңгерген және бағалаумен расталған құзыреттілік деңгейін көрсететін білім алушының алған дағдылары мен оларды практикада орындау қабілетінің сипаттамасы;

оқу жүктемесі- студенттің оқу іс-әрекетінің барлық түрлерін – дәріс, практикалық сабақтар, семинар, зертханалық жұмыстар, курстық жоба (жұмыс), практикалық және өзіндік жұмыстарды орындау негізінде күтілетін оқу нәтижелеріне жету үшін қажетті сағат саны;

тіркеу қызметі— оқу үдерісін басқаруға арналған ақпараттық жүйелер мен бағдарламалық өнімдерді пайдалана отырып, профессор-оқытушылар, қызметкерлер және студенттердің оқу процесі туралы мәліметтер қорын қалыптастыру, сонымен қатар студенттердің барлық білім беру нәтижелерін тіркеу, ұйымдастыруды қамтамасыз ететін олардың білім қызметтеріне мониторинг жүргізу. олардың академиялық рейтингін есептеудің барлық түрлерінің;

тәрбиелік элементтер— білім беру бағдарламасының бөлігі болып табылатын және білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге және білім беру бағдарламасында көрсетілген білімді меңгеруге көмектесетін оқыту түрі;

транскрипт— тиісті білім беру кезеңінде алған кредиттері мен бағаларын көрсететін әріптері мен сандары бар пәндер тізімі бар белгіленген нысандағы құжат.

Назар аударсаңыз, бұл кредиттік-модульдік жүйе толығымен біздің еліміздің оқу үдерісіне арналған жаңа болып табылады және оны болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінен жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде меңгеру талап етіледі.

Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік процесі.Еліміздің жоғары оқу орындарындағы кредиттік-модульдік жүйе бірегей және ол жоғары білімді енгізудің халықаралық стандарттарына сәйкес келеді. Осыған орай, жоғарыда аталған Ережеге сүйене отырып, осы процестің негізгі аспектілеріне назар аударамыз.

Осы жүйеге сүйене отырып, оқу жылына арналған білім беру бағдарламасының құрылымы бір немесе бірнеше модульдерден тұратын білім беру элементтерінен тұрады және оны жоғары оқу орнының кеңесі бекітеді. Білім беру бағдарламасы аудиториялық дайындықтан, ғылыми жобалардан, өз бетінше оқудан, өндірістік практикадан және басқа оқу элементтерінен тұруы мүмкін.

Білім беру бағдарламасының құрылымы әрбір оқу элементі бойынша сәйкес оқыту нәтижелерін (кемінде 6 көрсеткіш) көрсете отырып, бір оқу жылына 60 кредит сәйкес келетінін ескере отырып әзірленген. Білім беру бағдарламасы бойынша кредиттер көлемі оқу жүктемесіне байланысты көрсетіледі.

Студенттердің білім беру бағдарламасын ойдағыдай меңгеруіне және қажетті біліктілікке ие болуына қойылатын талаптар нақты белгіленген. Меңгеру ережелері таңдалған білім беру бағдарламасы бойынша оқытудың әртүрлі кезеңдері үшін кредиттер көлемінде немесе кредиттер ауқымында көрсетілуі мүмкін.

Студенттердің білім беру бағдарламасын ойдағыдай аяқтауына ықпал ету мақсатында жоғары оқу орнының тиісті бөлімшелері мен қызметкерлеріне, соның ішінде кредиттік оқыту жүйесін басқаруға жауапты бөлім немесе бөлімшеге топ тренері тарапынан кеңестер мен түсіндірмелер беріледі. Кеңес беру шеңберінде студенттерге білім беру нәтижесінде жетістіктер мен тәжірибені тану мүмкіндіктері түсіндіріледі.

Жоғары оқу орны оқу жылының басталуына кемінде бір ай қалғанда оқу бағдарламасының каталогы мен оқыту шарттары

туралы толық ақпаратты, сондай-ақ ағымдағы ақпаратты оңай жүктеп алуға болатын форматта жоғары оқу орнының веб-сайтында орналастыруы керек. , және е Лонға бару керек.

Оқу жоспарын және оның элементтерін жүзеге асыруға жауапты мұғалімдер оқыту мен бағалау үдерісінің оқу жоспарында көрсетілген оқу нәтижелерімен сәйкестігін қамтамасыз етуі керек. Оқыту нәтижелері, оқыту және бағалау арасындағы бұл сындарлы байланыс білім беру бағдарламаларына қойылатын маңызды талап болып табылады.

Білім беру элементтерін жүзеге асыруға жауапты профессорлар мен оқытушылар білім беру бағдарламасында көрсетілген нәтижелермен оқыту және бағалау процестері арасындағы теңгерімді қамтамасыз етуі керек.

Оқытудың кредиттік-модульдік үдерісінің өзіндік ерекшеліктері бар екенін және ол жоғары бастауыш білім беру үдерісінде де қолданылатынын айта кеткен жөн.

Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік тиімділігін бағалау. Кредиттік-модульдік оқыту жүйесінде тиімділік және оны бағалау маңызды. Жоғарыда аталған Ережеге сәйкес оқытудың кредиттік-модульдік тиімділігін бағалаудың сипаттамалары келесідей: оқыту процесі оқыту және бақылау шараларының кешенін қамтиды. Тәрбиелік іс-шараларға аудиторияны оқытудың барлық түрлері, тәжірибе және өзіндік жұмысты ұйымдастыру жатады. Бақылау іс-шаралары студенттердің оқу бағдарламасының сәйкес пәндері бойынша білімді меңгеруін және олардың нәтижелерін бағалауды қамтамасыз етеді.

Білім беру үдерісі білім беру стандарттарын ескере отырып, студенттерге бағытталған көзқарас негізінде студенттер, жұмыс берушілер, мұғалімдер және әкімшілік арасындағы ашық диалог түрінде жоспарланған. Бұл үдерісте жұмыс берушілер мен студенттердің талаптары мен тілектері талқыланады. Білім беру бағдарламасын құру және қабылдау мәселелерін талқылауға барлық мүдделі тұлғалар қатыса алады. Студенттердің өкілдері мұндай дебаттарға дауыс беру құқығы арқылы қатыса алады.

Оқу процесін жоспарлау келесі кезеңдерден тұрады:

республика экономикасының салаларында жүзеге асырылып жатқан реформаларды, кадрларды тұтынушылардың талаптарын

және ұлттық құндылықтарды ескере отырып, алдыңғы қатарлы шетелдік білім беру тәжірибесі негізінде үлгілік оқу жоспары мен пәндер каталогын әзірлеу, сонымен қатар, оқу пәндерінің каталогын қалыптастыру; таңдау пәндері, жергілікті және жаңа ұрпақтың шетел әдебиеті негізіндегі пәндер каталогы негізінде үлгі ғылым бағдарламаларын әзірлеу;

пәндердің жұмыс бағдарламасын (силлабус) әзірлеу;

оқу жоспарына және таңдау пәндерінің тізбесіне сәйкес оқу-әдістемелік бөлімнің (басқарманың) және факультет деканының жетекшілігімен топ тренерінің көмегімен әрбір студенттің жеке білім траекториясын қалыптастыру;

оқытудың жұмыс жоспарларын құру;

оқу процесінің кестесін жасау;

академиялық топтар үшін оқу сабақтарының кестесін құру.

Студенттің семестр бойы жинайтын кредиттер санына оқу жоспарында көрсетілген міндетті және таңдау пәндері кіреді. Міндетті пәндердің құрамын және оларды оқуға бөлінетін кредиттердің көлемін базалық жоғары оқу орны белгілейді. Таңдау пәндерінің құрамын және оларды оқуға бөлінетін кредиттердің көлемін жоғары оқу орны дербес белгілейді. Студенттер жеке білім беру траекториясында белгіленген элективті пәндер шеңберінде пәндерді өз бетінше таңдай алады.

Оқу жылының ұзақтығы 36 аптаға дейін, оның 30 аптасы академиялық кезеңге, 2 аптасы пәндерді таңдауға тіркеуге, 4 аптасы аттестацияға бөлінеді. Оқу жылының ұзақтығы оқу процесінің кестесіне сәйкес жоғары оқу орны кеңесінің шешімімен ерекше тәртіппен белгіленуі мүмкін.

Кредиттік-модульдік жүйеде 1 кредит орта есеппен 25-30 академиялық оқу сағатына тең. Яғни, студент белгілі бір пән бойынша тиісті кредиттерді жинауы үшін оқу жүктемесінің белгілі бір мөлшерін меңгеруі қажет. Оқу жүктемесі 40-50% аудиториялық сағатқа, 50-60% өзіндік жұмыс сағатына, магистратураға - 30-40% аудиториялық сағатқа, 60-70% өздік жұмыс уақытына (кәсіби практика мен дипломдық біліктілік жұмысынан басқа) бөлінген. Кредиттік сағаттардың көлемі мен оқу жүктемесінің көлемі жоғары оқу орнының басқармасымен белгіленеді және жоғары оқу орнының интернет-ресурсында ашық түрде орналастырылады.

Бакалавриат курстары мен магистратура мамандықтары бойынша студент әдетте бір семестрде 30 кредит және оқу жылында 60 кредит жинауы керек. Студенттің семестр ішінде меңгеруі тиіс кредиттер көлеміне оқу жоспарында көрсетілген міндетті және факультативтік пәндер кіреді. Студент өзінің жеке білім беру траекториясын қалыптастыру кезінде әр семестр үшін үлгілік оқу жоспарының міндетті пәндерін қамтуы тиіс 30 кредиттік пәндерді игеруді қарастыруы керек.

Студент бакалавриатта кемінде 3 жыл оқу үшін 180 кредит, кем дегенде 4 жыл оқу үшін 240 кредит жинауы керек. Магистратурада кемінде 1 жыл оқу үшін 60 кредит, кемінде 2 жыл оқу үшін 120 кредит жинақтау қажет.

Оқу процесінің мониторингі білім берудің көрсетілген нәтижелеріне қол жеткізу, номиналды жұмыс көлемін және олардың дұрыстығы мен орындылығын бағалау мақсатында жүзеге асырылады.

Білім беру сапасының тиімділігін қамтамасыз ету жоғары оқу орны жүзеге асыратын бакалавриат және магистратура мамандықтарының білім беру бағдарламаларының құзыретті ұйымдардың спецификациялары мен талаптарына сәйкестігін қамтамасыз ету процестерін қамтиды.

Білім сапасын арттыру және профессор-оқытушылар арасында бәсекелестік тудыру мақсатында жоғары оқу орны кеңесінің шешімі негізінде студенттерге пән аясында профессор-оқытушылар құрамын таңдау мүмкіндігі беріледі. Бұл ретте студенттер өз таңдауы бойынша профессор-оқытушының біліктілігін арттыруға қатысу үшін оқу семестрінің басында 1 апта бойы білім беруді басқарудың ақпараттық жүйесі порталы арқылы онлайн тіркеледі.

Жазғы семестрді жоғары оқу орны ақылы негізде, әдетте, каникул кезінде, академиялық қарызы бар студенттердің бастамасы бойынша бар академиялық қарыздарын аудару мақсатында ұйымдастырады.

Жазғы семестрдің ұзақтығы бакалавриаттың оқу бағыттарына, магистратура мамандықтарына және курстарына сәйкес академиялық күнтізбемен белгіленеді.

Жазғы семестр келесі ережелер негізінде ұйымдастырылады:

студент жазғы семестр басталар алдында жоғары оқу орнының оқу-әдістемелік бөліміне (басшылыққа) өзінің жазғы семестрде оқуға ниеті туралы хабарлайды;

жоғары оқу орны осы студенттер үшін жазғы семестрге сабақ кестесін жасайды және студент оқу ақысын төлегеннен кейін оқуға жіберіледі;

жазғы семестр ағымдағы бағалау жүйесі негізінде студенттердің білімін ашық бағалау принципі бойынша ұйымдастырылады.

Жазғы семестрге тартылған профессорлар мен оқытушылардың жалақысы сағат сайын төленеді.

Осы кредиттік-модульді оқытудың тиімділігін бағалау процесі жоғары бастауыш білім беру үдерісінде де орынды.

Сонымен, бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік оқыту жүйесі Өзбекстандағы жоғары білім беру үдерісінің сапасы мен тиімділігіне қол жеткізуге, бұл жүйені халықаралық білім беру стандарттарына сәйкес дамытуға жаңа мүмкіндіктер береді.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінің мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік процесі дегеніміз не?
3. Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік-модульдік тиімділігін бағалау неге негізделген?
4. Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік оқыту жүйесі арқылы бакалавриат білімінде бір пән бойынша студент қанша кредит жинақтауы керек?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінің негіздерін меңгеру. Осы жүйеге негізделген бакалавриат саласы мен магистратура мамандығы бойынша оқу мен процесті жүзеге асыру ерекшеліктерін зерделеу.

Оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінде бакалавриат білім беру саласында жинақталуы тиіс кредиттер жинағын жаттау.

21-тақырып: Бастауыш оқытуда кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру

Жоспар:

1. Бастауыш оқытуда кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру мазмұны
2. Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру механизмдері
3. Бастауыш білім берудегі кредиттік-модульдік жүйе бойынша білім деңгейін бағалау

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, кредит, модуль, жүйе, білім, процесс, бағалау, жағыШув, білім, дағды, әсер.

***

Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру мазмұны. Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетинин 2020-жыл 31-декабрьдеги №824 «Жоғары оқыу орынларында оқыу процесин шөлкемлестиріу менен байланыслы системаны жетилистириу шарасы хаққында»ғы қарары менен Оқытудың кредит-модульдік ECTS жүйесі негізінен қолданылады. . Бұл жүйеде басты назар білім беруге бағытталған және ол оқу процесінің негіздерін қамтымайды. Сондықтан оқытудың кредиттік-модульдік жүйесіне негізделген оқу үрдісінің әдістемесі әлі жасалмаған. Міне, осы мәселенің жалпы аспектілеріне назар аударамыз.

Кредиттік-модульдік оқыту жүйесінде оқу пәндері міндетті және таңдау пәндері болып екіге бөлінеді. Бұл ретте кәсіптік пәндер міндетті болып табылады, ал кәсіптік дағдыларды тереңдетуге бағытталған пәндер факультативтік пәндер болып табылады. Осы тұрғыда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін таңдау пәндері арқылы оқу-тәрбие үрдісінің негіздерімен таныстыруға мүмкіндіктер бар. Бұл жағдайда келесі әрекеттерді орындау орынды:

- тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған қоғамдық-гуманитарлық ғылымдарды (этика, эстетика, әлеуметтану, саясаттану және т.б.) жоғары оқу процесіне қосу;
- элективті пәндер негізінде тұлғалық тәрбие негіздерін анықтау;

- таңдау пәндерінің тақырыптары мен модульдерін оқытуда теориялық және практикалық үйлесімділікті сақтау.

Осыған байланысты оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінде таңдау пәндері арқылы оқу үдерісін ұйымдастыру мүмкіндігі бар. Сұрақ туындайды: студент оқу процесіне бағытталған элективті пәндерді таңдай ма? Осы мақсатта таңдау пәндері бойынша келесі жұмыстарды орындаған жөн:

- таңдау пәндерінің тақырыптары мен модульдері бойынша оқу материалдарын қызықты, тартымды және ғибратты етіп дайындау;

- тақырыптар мен модульдер бойынша оқу материалдарының 30%-ын теориялық және 70%-ын практикалық бөлімдер бойынша дайындау;

- оқу материалдарында тапсырмалардың, дербес оқу комбинацияларының, анимациялардың және мультимедиялық бейнелердің болуына қол жеткізу;

- оқу материалын дайындауда студенттердің ұсыныстары мен пікірлерін ескеру.

Осыған орай оқу үрдісіне бағытталған элективті пәндердің оқу материалдарын мінсіз дайындау студенттер күткен таңдау деңгейіне жетуге мүмкіндік береді.

Кредиттік-модульдік оқыту жүйесінде оқу үдерісіне бағытталған элективті пәндерді насихаттау да күтілетін нәтиже береді. Мысалы, әдеп пәнінің адамның адамгершілік сана-сезімін, қасиеттерін, көзқарастарын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын және бұл пәннің педагогикалық мамандықта маңызы зор екенін оқушыларға түсіндіру керек. Бұл ретте жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде осы пәннің педагогикалық этикасына көңіл бөлген орынды.

Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру механизмдері. Оқытудың кредиттік-модульдік жүйесі практикалық аспектілерге бағытталғандықтан маңызды. Осыған байланысты осы жүйеге негізделген оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру тетіктері туралы мәселе әзірленбеген. Осы жерде біз осы мәселенің жекелеген аспектілерін талдауға назар аударамыз.

Оқытудың кредиттік-модульдік жүйесі негізінде оқу процесін ұйымдастырудың келесі механизмдері маңызды:

- міндетті және факультативтік пәндерді оқытуда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тәрбиелеу мәселесіне көңіл бөлу;
- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін осы пәндерді оқыту үдерісінде білім беру принциптерімен, әдістерімен және технологияларымен қаруландыру;
- осы пәндердің оқу материалдарында білім беру негіздері бойынша практикалық және өзіндік оқу тапсырмаларының берілуіне назар аудару;
- практикалық тәжірибе – студенттердің оқу-педагогикалық тәжірибесі барысында алған білімдерін, дағдыларын және біліктіліктерін тексеру;
- білім беру негізінде оқушылардың біліктілігін өз бетінше білім беру құралы ретінде арнайы тест арқылы анықтау.

Бұл механизмдер оқытудың кредиттік-модульдік жүйесі негізінде оқу процесін максатты түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Маңызды тетіктердің бірі – кредиттік-модульдік оқыту жүйесі негізінде білім беру мәселелері бойынша студенттердің ғылыми-практикалық конференцияларын, конкурстары мен фестивальдерін өткізу. Осылайша студенттердің білім беру мәселесі туралы түсінігін байытып, өз пікірлерін білуге және солардың негізінде білім беру процесінің жаңа бағыттарын анықтауға мүмкіндік туады.

Кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу үдерісін ұйымдастырудың тағы бір тетігі – «Магистр-студент» дәстүрі. Ол бойынша әрбір оқушы мұғалімге бекітіліп, мұғалім оқушының білім беру процесімен айналысады, бұл жұмысты сынып жетекшісі үйлестіреді.

Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе бойынша білім деңгейін бағалау. Болашақ мұғалімдердің білім деңгейін бағалаудың екі ерекшелігі бар:

- 1) оқушылардың білім деңгейін бағалау;
- 2) оқушылардың тұлғалық даму дағдыларын бағалау.

Сондықтан оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің білім деңгейін бағалауда келесідей әрекет жасаған дұрыс:

- оқушылардың бойында адамгершілік сананың, ізгілік пен көзқарастың қалыптасу деңгейі;

- білім алушылардың білім дағдылары мен біліктіліктерінің даму деңгейі;
- білім алушылардың білім беруде алған құзіреттіліктерін практикада қолдана білу қабілетінің қалыптасу дәрежесі;
- студенттер арасында білім беруде теория мен практиканың үйлесімді қалыптасу дәрежесі.

Осылайша кредиттік-модульдік оқыту жүйесі негізінде білім деңгейін анықтауға және бағалауға болады.

Кредиттік-модульдік оқыту жүйесі бойынша білім деңгейін бағалау кезінде студенттің жинақтаған кредиттеріне сүйенген дұрыс. Бұл жағдайда субъектілер анықтаған кредиттер бойынша бағалау тиімді болады. Мысалы, Этика таңдау пәні бойынша 60 кредит белгіленген. Егер студент осы несиені жинақтаса, білім деңгейін бағалауға болады. Өйткені білімге бағытталған ғылым негіздерінен хабардар болу білім критерийлеріне негіз болады.

Кредиттік-модульдік оқыту жүйесіндегі білім беру деңгейінің бірден-бір мәселесі – студенттердің жеке басындағы білім берудің қалыптасқан күрделілігін анықтау мүмкін емес. Өйткені студент кредиттік-модульдік жүйеде кредиттерді жинақтау арқылы өз мүмкіндіктерін көрсетеді, олардың білім беру ерекшеліктері толық көрінбейді. Сол себепті осыған байланысты арнайы әзірленген сынақтар жүргізіп, олардың талдауы негізінде тәрбие деңгейін бағалау күтілетін нәтиже береді.

Сонымен, бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйеге негізделген оқу процесін ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар және ол мүлдем жаңа көзқарас болып табылады. Сондықтан бұл тұрғыда іргелі, ғылыми-теориялық, инновациялық және тәжірибелік зерттеулер жүргізу қажет.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш оқытуда кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу үдерісін ұйымдастырудың механизмдері қандай?
3. Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе бойынша білім беру деңгейін бағалау қандай?
4. Бастауыш оқытуда кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастырудың негізгі ерекшеліктері қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе:

Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу үдерісін ұйымдастыру негіздерін меңгеру.

Бастауыш білім беруде кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу үдерісін ұйымдастыру механизмдерін меңгеру және оны тәжірибеде тексеру.

Бастауыш білім берудегі кредиттік-модульдік жүйе негізінде білім деңгейін бағалау негіздерін меңгеру.

22-тақырып: Бастауыш білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиясы

Жоспар:

1. Бастауыш білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиясының мазмұны
2. Бастауыш оқытуда электрондық модульдік оқыту технологиясы
3. Бастауыш білім беруде қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалау.

***

Негізгі ұғымдар: білім, жоғары, бастауыш, қашықтықтан, оқыту, технология, білім, келесі, шеберлік, біліктілік, тәжірибе.

***

Бастауыш білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиясының мазмұны. Бастауыш білім беруді жүзеге асырудың және білім берудің осы түріне педагогтарды дайындаудың нақты оқыту технологиялары бар. Сондай жаңа әрі тиімді технологияның бірі – қашықтықтан оқыту технологиясы.

Қашықтықтан білім беру – бұл қашықтықтан білім беру әдістеріне негізделген қалың халыққа ұсынылатын заманауи білім беру қызметтерінің жиынтығы.¹⁷ Бұл білім беру технологиясында білім беру қызметі оқу әдебиеттерімен алмасу құралдарына (жер серігі, теледидар, радио, компьютер және т.б.) сүйене отырып, мамандандырылған ақпараттық ортаның көмегімен қашықтықтан

---

¹⁷Педагогиканың түсіндірме сөздігі. Ж.Хасанбоев және т.б. - Т.: «Ғылым және технология». 2009. 262-бет.

көрсетіледі. Бұл технология дәстүрлі және әлеуметтік күрделі жағдайларда қолдануға болатындығына байланысты оқу үрдісінде маңызды орын алады.

Қашықтықтан оқыту технологиясы келесі мүмкіндіктерге ие:

- қашықтан білім беру оқу және оқыту үдерісінің оң жағын қамтамасыз етеді;
- білім алушыға педагогикалық процестің мақсаты ретінде нақты бағыт береді;
- әдістемелік және теориялық білімді күтілетін деңгейде алуға мүмкіндіктер жасайды;
- танымдық іс-әрекетті өз бетінше ұйымдастыру үшін жағдайларды қамтамасыз етеді;
- әртүрлі білім беру ақпаратын табуға және білуге мүмкіндік береді.

Осындай мүмкіндіктері бар бастауыш білім беруді жүзеге асыруда қашықтан оқыту технологиясы маңызды рөл атқарады. Сондықтан қашықтықтан оқыту үшін оқу материалдарын дайындау бірнеше блоктарға бөлінеді:

- коммуникативті блок (оқушыға бағытталған оқу материалдарын дайындау);
- мониторинг бөлімі (оқушылардың оқуын бақылайтын ресурс);
- ақпараттық блок (оқу материалдарын теориялық, дидактикалық, практикалық және иллюстративті дайындау);
- білім беруді басқару блогы (мұғалім мен студенттер арасындағы байланысты қамтамасыз ететін ресурс);
- оқыту блогы (тақырыптар мен модульдерді қашықтан түсіндіру, олар бойынша білім алушыларды оқыту көзі).

Қашықтықтан оқытудың оқу материалдары осы блоктар негізінде дайындалады және оларды оқыту қашықтан жүзеге асырылады.

Қашықтықтан оқыту технологиясында ақпараттық-коммуникациялық құралдар кеңінен қолданылады, оны жүзеге асыруға білім алушы мен мұғалім белсенді қатысады.

Бастауыш білім беруде қашықтан оқыту технологиясын қолданудың екі түрі бар:

- 1) болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін жоғары педагогикалық білім беру процесінде дайындау;
- 2) бастауыш білім беруді жүзеге асыру.

Бұл формалар бір-бірімен үйлесімді, соған сәйкес жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне тиісті құзіреттілік беріледі.

Қашықтықтан білім беру технологиясының тамыры 1932 жылы Халықаралық білім беру кеңесі сырттай оқу курстарын пайдаланған кезден басталады. 1982 жылы Лондонда Қашықтықтан білім беру бойынша халықаралық кеңес құрылды.

Өзбекстанда 1980 жылдардан бастап қашықтықтан оқыту технологиясы қолданыла бастады. Өзбекстан Ғылым академиясының Кибернетика институтында БЕСМ-6 электронды есептеуіш техникасы қолданылып, Ташкенттен келген науқастарға телетайп аппараты арқылы Джизах, Нөкіс қалаларындағы офтальмологиялық ауруханаларда практикалық медициналық көмек көрсетілді. Тәуелсіздік жылдары жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқыту технологиясы кеңінен қолданыла бастады.

Бастауыш білім беруде электрондық модульдік оқыту технологиясы. Бастауыш білім беруде қашықтан оқыту технологиясының негізгі нысандарының бірі электрондық модульдік дидактикалық қамтамасыз ету болып табылады.

Электронды – модульдік оқыту технологиясы – компьютер сияқты техникалық және оқу жабдықтарын пайдалана отырып оқытудың жиынтығы. Бұл ретте электронды оқулықтар, оқу әдебиеттері мен оқу құралдары маңызды рөл атқарады. Ол электронды оқу ресурстарын ұтымды пайдаланады.

Оқытудың бірнеше электрондық модульдік технологиялары бар. Мысал ретінде п.ғ.д., профессор Ш.Қ.Мардонов дайындаған «Виртуалды практикалық оқытуды» әзірлеуге назарларыңызды аударамыз. Бұл әзірleme қашықтықтан оқыту технологиясының негіздерін қамтиды.

Оқыту процесі тұтас жүйе ретінде. «Тәрбие заңдылықтары мен принциптері» тақырыбына практикалық жұмыс жасау.

Практикалық жаттығу

1. Осы практикалық сабақтағы тапсырмалармен танысу үшін тіркелу қажет.

Сіздің тегіңіз:

Сіздің атыңыз:

Сіздің хатыңыз:

1-бет

«ФОРМУЛА» оқу процесі.

$$DJ=M+Abf+Ab$$

диджей -

M -

Abf -

Ab -

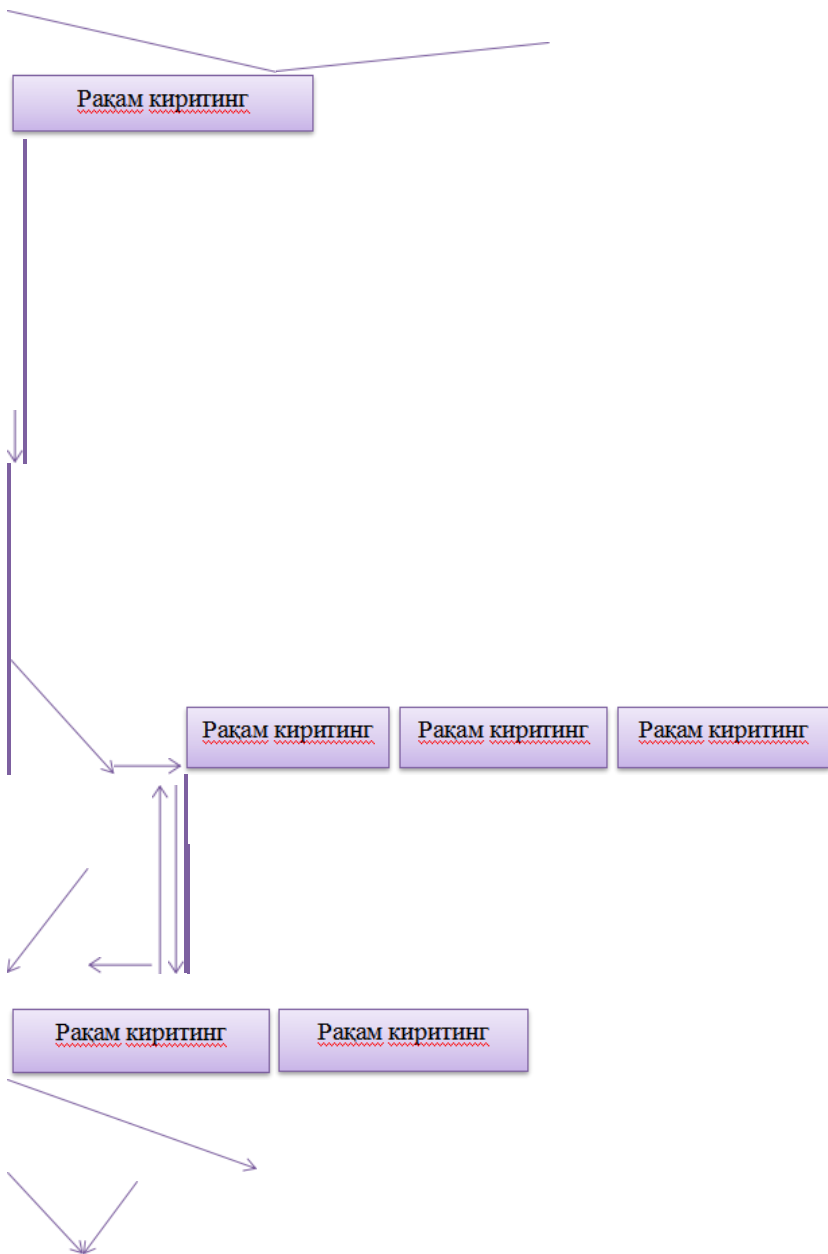
*Енгізілген сөздерді қатесіз және тек кіші латын әріптерімен жазыңыз!!!

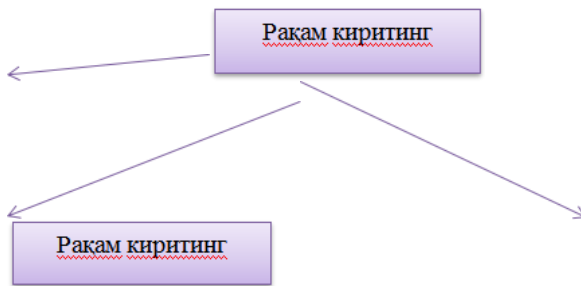
2-бет

1. Кейстің тапсырмасы: «Тәрбие процесі біртұтас құбылыс ретінде»

Куйида келтирилган чизмага эътибор қаратинг. Унда график ифода этилган, бирок унда акс этиши лозим бұлган жумлалар чизма остида берилган. Мазкур жумлаларни шундай кетма-кетликда жойлаштинринги, натижада таълим жараёни таркибий қисларининг ўзаро алоқадорлиги ва боғлиқлиги аниқ намоён бўлсин

Чизмада акс этирилиши лозим бўлган жумлалар: 1.Мақсад. 2. Натижа. 3. Ўқитувчи фаолияти. 4.Талаба фаолияти. 5.Мазмун. 6.Шакл. 7.Метод. 8.Восита.

* Енгизилген сөздің немесе сөйлемнің нөмірін ғана енгізіңіз!

Keyingi topshiriqqa o'tish

3-бет

2. Шығармашылық ТЕСТ тапсырмасы

1. Сөйлемді аяқта:

Тұрақты, қайталанатын, инвариантты, сипаттаушы объект-құбылыс және процестердің ішкі бар қатынастары

2. Көп нүктенің орнына дұрыс сөзді немесе сөйлемді табыңыз.

Дидактика тәрбиелік оқиғалардың көрінісі мен дамуымен анықталатын ішкі қатынастарды білдіреді Міне бітті.

3. Сөйлемді аяқтаңыз.

Ол білім беру процесінің құрамдас бөліктері арасындағы объективті, бар, тұрақты, қайталанатын байланыс деп аталады.

4. Көп нүктенің орнына дұрыс сөйлемді табыңыз.

Оқу-тәрбие процесінің жалпы мақсаттары мен заңдылықтарына сәйкес оның мазмұнын, ұйымдастыру формасы мен әдістерін анықтайтын бастапқы ережелер болып табылады.

5. Сөйлемді аяқтаңыз.

Тәрбие принциптерін жүзеге асыру технологиясы

6. Ұнайлардың орнына керекті сөйлемді (оқу жоспарын) табыңыз.

Оқу нысандарын, оқу пәндерінің тізбесі мен көлемін, олардың оқу апталары, семестрлер бойынша бөлінуін айқындайды, оқу пәндерінің, болашақ мамандардың кәсіптік және жалпы даярлығы арасындағы өзара тәуелділікті таниды. Тиісті нормативтік құжат –

7. Сөйлемді аяқтаңыз (оқулық).

Оқу бағдарламасына және оқыту мақсатына сәйкес пән туралы ғылыми білімді көрсететін кітап –

8. Көп нүктенің орнына дұрыс сөзді немесе сөйлемді табыңыз (оқу бағдарламасы).

Білім беру мазмұнын, оны оқушылардың меңгеруінің ең оңтайлы әдістерін, ақпарат көздерін көрсететін нормативтік құжат –

9. Сөйлемді аяқтаңыз (дидактика).

«Нені оқыту керек», «нені оқыту керек», «қалай оқыту керек» деген сұрақтарға жауап іздейтін педагогиканың дербес саласы.

10. Сөйлемді аяқтаңыз (оқыту).

_____ адамдар арасында өмір сүруге, өмір сүруге және қызмет етуге қажетті білім, білік және дағдылар жиынтығын меңгеруге бағытталған саналы әрекеттің көрінісі болып табылады.

11. Сөйлемді аяқтаңыз (қызығушылық).

_____ білуге құштарлық негізінде қалыптасатын, оның көмегімен ғылыми шығармашылыққа енуге болатын процесс.

12. Сөйлемді аяқтаңыз (Педагогика).

_____ тәрбиенің мақсаттары мен міндеттері. Олардың мазмұны. Ұйымдастырудың әдістері мен формалары туралы ақпарат беретін ғылым.

13. Сөйлемді аяқтаңыз (көшбасшы).

_____ Педагогикалық ұжымда өзінің жеке қасиеттерімен және қасиеттерімен ұжым мүшелеріне әсер ете алатын адам -

14. Нүктелердің орнына қажетті сөзді немесе сөйлемді табыңыз (оқыту процесі).

_____ - білім беру және тәрбие мәселелерін шешуге және оқушылардың (оқушылардың) психикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған реттелетін процесс.

*Енгізілген сөздерді қатесіз және тек кіші латын әріптерімен жазыңыз!!!

Keyingi topshiriqqa o'tish

4-бет

3. Тәрбие заңдылықтарын меңгертуге арналған тапсырмалар

1) тәрбиенің жалпы заңдылықтары бойынша тапсырмалар.

1.1. Келесі тәрбие мақсатын анықтайтын заңдылықтарды анықтау.

- қоғамның даму жылдамдығы мен деңгейі;
- әлеуметтік және ғылыми-техникалық даму қарқыны;

- зерттелетін материалдың сипаты мен көлемі;
- қоғамның талаптары мен мүмкіндіктері;
- оқушылардың жасы мен білім алу мүмкіндіктері;
- педагогикалық ғылым мен практиканың дамуы мен мүмкіндіктері.

1.2.Төмендегі заңдылықтар оқу процесінің қай құрамдас бөлігіне жатады деп ойлайсыз?

- 1) алдыңғы кезеңнің өнімділігі және қазіргі кезеңде қол жеткізілген нәтижелер;
  - 2) өткізілетін материалдың сипаты мен өлшемі;
  - 3) оқушыларға ұйымдастырушылық-педагогикалық әсер ету;
  - 4) оқушылардың оқу қабілеттері мен оқу уақыты.
- Бұл оқу-тәрбие процесінің заңдылықтары бөлігіне жатады.

1.3. Тәрбие әдістерінің тиімділігі төмендегі заңдылықтардың қайсысын қарастырумен байланысты?

- білім беру жүйесіндегі кері байланыс пен түзетудің қарқындылығы;
- білім берудің ішкі мотивациясына;
- білім беру мақсатында;
- оқушылардың жасы, білім алу мүмкіндіктері;
- білім беру мекемесін материалдық-техникалық қамтамасыз етуге.

1.4.Төмендегі заңдардың қайсысы білім сапасын қамтамасыз етуге көмектеседі?

- зерттелетін материалдың сипаты мен көлемі;
- білім беру теориясы мен тәжірибесінің даму деңгейі;
- білім берудің әлеуметтік қажеттіліктері мен мақсаттары;
- алдыңғы кезеңдегі өнімділік және қазіргі кезеңде қол жеткізілген нәтижелер.

1.5. Білім беру мазмұнын анықтауда қандай ережелерді сақтау керек?

- білім берудің әлеуметтік қажеттіліктері мен мақсаттары;

- зерттелетін материалдың сипаты мен көлемі;
- әлеуметтік және ғылыми-техникалық даму қарқыны;
- оқушылардың жасы мен мүмкіндіктері;
- білім беру жүйесіндегі кері байланыс пен түзетудің қарқындылығы;
- білім беру теориясы мен тәжірибесінің даму деңгейі.

2) білім берудің жеке заңдары бойынша тапсырма.

I. Оқушылардың меңгеру дағдыларына білім беру нәтижелері: оқушылардың оқу әрекетінің көлеміне білім беру тиімділігі; оларды іс жүзінде қолдану үшін білім мен дағдыларды меңгерудің тиімділігі; оқушылардың психикалық дамуы өзара байланысты білім, білік, дағдыларды меңгеру дәрежесіне тікелей байланысты

II. Білім беру тиімділігі оқушылардың оқу іс-әрекетіне қызығушылығына байланысты; ойлау деңгейіне, күшіне, жылдамдығына және өзіндік ерекшелігіне; есте сақтау қабілетінің даму деңгейі; танымдық белсенділік деңгейіне тікелей байланысты

III. Білім беру тиімділігі кері байланыстың жылдамдығы мен көлеміне байланысты; білім сапасы оқу процесін басқару сапасына; басқарудың тиімділігі басқару ақпаратының саны мен сапасына байланысты

VI. Жеке тұлғаның дамуы ол тікелей және жанама түрде қарым-қатынас жасайтын тұлғалардың дамуына байланысты; білім берудің тиімділігі «интеллектуалдық ортаның» қазіргі жағдайына, өзара оқытудың қарқындылығына байланысты; мұғалім мен

оқушы қарым-қатынасының сапасына тікелей байланысты

В. Білім беру нәтижесі студенттің оқу жұмысына, оның оқу міндеттеріне байланысты; студенттің жұмыс істеу қабілеті; оқушылардың ақыл-ой белсенділігін арттыру оқу-жаттығу кестесінің құрылымына, ондағы дене шынықтыру және еңбек тәрбиесін орналастыруға тікелей байланысты.

5-бет

4. Білім берудің мазмұндық және ұйымдастырушылық-әдістемелік принциптерін анықтаудың шатасқан логикалық тізбектері

1. Адамгершілік.
2. Табиғатпен үйлесімділік.
3. Демонстрация.
4. Сана, белсенділік, шығармашылық.
5. Мәдениетпен үйлесімділік.
6. Түсініктілік.
7. Ғылыми.
8. Оқытуды практикамен сәйкестендіру.
9. Жүйелілік, жүйелілік.
10. Тәрбиелік білім.
11. Оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеру.
12. Оқытушының тұлғасын орынды талаптармен құрметтеу.

Тәрбиенің мәнді принциптері	Тәрбиенің ұйымдастыру-әдістемелік принциптері

*Тек жауаптардың санын үтірмен (,) бөліп енгізіңіз! Мысалы: 1,4,5,12.....

Бастауыш білім беруде қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалау. Бастауыш білім беруде қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалаудың бірнеше құралдары бар. Бұл бағалау үшін келесі оқу-техникалық жабдықты қолданған дұрыс:

- есептеуіш техник әзірлеген бағалау бағдарламасы негізінде;
- халықаралық бағалау бағдарламалары негізінде;
- арнайы әзірленген сынақ бағдарламаларына негізделген.

Бұл бағалау қашықтан оқыту арқылы алған білімдеріңізді объективті бақылауға мүмкіндік береді.

Қашықтықтан білім берудің нәтижелерін бағалау келесі критерийлер бойынша жүргізіледі:

- студенттердің (оқушылардың) белгілі бір тақырып немесе модуль бойынша алған білімдерін бағалау;
- белгілі бір тақырып немесе модуль бойынша дағдылар мен дағдыларды бағалау;
- нақты оқу пәні бойынша меңгерілген құзыреттерді бағалау;
- оқушылардың оқу әрекетін бағалау.

Бұл бағалау критерийлері педагогика, сонымен бірге бастауыш білім беру тәжірибесінен өткен. Сондықтан бұл дәстүрлі бағалау критерийлері көптеген дамыған елдердің жоғары білім беру жүйесінде қабылданған.

Уақыт өте келе, қашықтан білім берудің нәтижелерін бағалау бар қажеттіліктер мен талаптарды ескере отырып жетілдірілетінін атап өткен жөн. Мысалы, Өзбекстанның білім беру жүйесіне 2020-2021 оқу жылынан бастап оқытудың кредиттік-модульдік жүйесі енгізілді. Сондықтан жақын арада осы модуль бойынша бағалау бастауыш білім беруді жүзеге асыруға енгізіледі. Оқытудың кредиттік-модульдік жүйесінде қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалау студенттердің (оқушылардың) жинақтаған кредиттері негізінде жүзеге асырылады. Осыған байланысты бұл жүйеде қашықтықтан білім берудің нәтижелерін бағалаудың келесі мүмкіндіктері бар:

- кредит негізінде оқу пәнін игеруді бағалау;
- кредит негізінде оқу пәнінің нақты модулін игеруді бағалау;
- кредит негізінде оқу пәнін меңгеру нәтижесінде қол жеткізілген құзыретті бағалау.

Айта кету керек, мұндай бағалау жүйесінде әрбір оқу пәнінің өз кредиттік өлшемі болады. Мысалы, «Балалар педагогикасы»

пәнінің кредиті 180 балл, ал «Бастауыш білім беру педагогикасы» пәнінің кредиті 240 балл болуы мүмкін. Алайда, академиялық пәндердің кредит өлшемдерінің әртүрлі болуы олардың кәсіптік пәндердегі орнына әсер етпейді. Осыған байланысты кредиттік-модульдік жүйе бойынша білім беру пәндерін қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалау олардың меңгеру деңгейімен анықталады.

Сонымен, бастауыш білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиясы білім берудегі дидактикалық жаңарудың, сапалық пен тиімділіктің маңызды факторларының бірі болып табылады.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Бастауыш білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиясының мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беруде электрондық модульдік оқыту технологиясының негіздері қандай?
3. Бастауыш білім беруде қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалау үшін қандай факторлар қолданылады?
4. Профессор Ш.Қ.Мардонов қашықтан оқытудың қандай электрондық модульдік дидактикалық қолдауын жасаған?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Бастауыш сыныптарда қашықтықтан оқыту технологиясының негіздерін меңгеру.

Профессор Ш.Қ.Мардонов құрастырған электрондық модульдік оқыту технологиясын меңгеру.

Бастауыш білім беруде қашықтықтан оқытудың нәтижелерін бағалау факторларын көрсетіңіз.

23-тақырып: Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің инновациялық технологиялары

Жоспар:

1. Дамыған елдердегі бастауыш білім берудегі инновациялық тәсілдер
2. Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің заманауи технологиялары

3. Дамыған елдердің бастауыш білім берудің заманауи технологияларын қолдану.

***

Негізгі ұғымдар: даму, мемлекеттер, білім, стартап, инновация, технология, білім, дағды, дағды, құзыреттілік.

***

Дамыған елдердегі бастауыш білім берудегі инновациялық тәсілдер. Заманауи даму барысында дамыған елдердің бастауыш білім берудегі инновациялық тәсілдер педагог ғалымдардың назарын аударып отыр. Бұл ретте, ең алдымен, негізгі ұғымдардың мазмұнын нақтылау қажет.

Дамыған елдер келесі критерийлерге сәйкес келетін елдерді білдіреді:

- нарықтық экономикаға негізделген тұрақты өндіріске иелік ету;
- мемлекеттік саясаттағы әлеуметтік бағыттың басымдылығы;
- типтік және инновациялық білім беру жүйесіне ие болу;
- қоғамдық дамудағы ұлттық модульді иелену және т.б

Осы критерийлерге сүйене отырып, дамушы елдер Еуропа континентінде басым, ал Азияда салыстырмалы түрде аз. Өзбекстан да 2019 жылдан бастап дамыған елдер қатарына қосылды.

Бастауыш білім берудегі инновациялық әдіс мынаны білдіреді:

- барлығы үшін міндетті және тегін бастауыш білім;
- бастауыш білім берудің мазмұнын, мақсаты мен міндеттерін жетілдіру;
- бастауыш білім беру стандарттарының, оқу жоспарларының, бағдарламалары мен оқулықтарының жүйелі түрде оңтайландыру мүмкіндігінің болуы;
- бастауыш білім беруге жаңа көзқарасты енгізу үшін ашық болу;
- бастауыш білім беру жетістіктерінің жалпыға бірдей екендігін;
- бастауыш білім беру әрбір мемлекеттік саясаттың басымдылығы болып табылады.

Осының барлығы бастауыш білім берудегі инновациялық көзқарастың негізін құрайды.

Қазіргі дамыған елдерде қажеттіліктер мен талаптар негізінде бастауыш білім беруде жеке инновациялық тәсілдер жүзеге асырылуда. Мысалы, Финляндия Республикасының бастауыш білімінде келесі жеке инновациялық аспектілер бар:

а) жеке сектор ретінде бастауыш білім беруді дамыту;

- б) бастауыш білім берудің бірнеше үлгілік оқу бағдарламаларын енгізу;
- в) халықаралық деңгейде бастауыш білім беру жетістіктерін ілгерілету;
- ж) бастауыш білім беруде аз оқу пәндерімен көп білім беру.

Бұл инновациялық жағы Финляндияда элеуметтік даму үшін қолайлы болғанымен, оны бастауыш білім беруде инновациялық даму үшін пайдалануға болады. Мысалы, жеке сектор ретінде бастауыш білім беруді дамытудағы bts тәжірибесі инновациялық факторға ие. Сондықтан біздің елімізде, Өзбекстанда мемлекеттік әріптестік бастауыш білім беру жүйесін құру процесі жүріп жатыр.

Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің заманауи технологиялары. Қазіргі таңда Еуропа мен Американың дамыған елдерінде бастауыш білім беруге заманауи технологияларды енгізуге ерекше көңіл бөлінуде. Мұндай заманауи технологиялардың негізгілері:

- бастауыш білім беруді жеке негізде жүзеге асыру, яғни бастауыш сынып оқушыларының санын күрт қысқарту және әрбір оқушыға жеке көңіл бөлу;
- бастауыш білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу, яғни бастауыш білім беруде ақпараттық-білім беру жүйесін құру;
- бастауыш білім беруде мұғалімнің беделін төмендету, яғни компьютер сияқты оқу және техникалық құралдарды пайдалану және мұғалімнің басқарушылық рөлін жетекші рөлге айналдыру;
- бастауыш білім беруде минимум пәндерді оқыту, яғни бастауыш сынып оқушыларының білім, білік, дағдыларын қалыптастыратын базалық пәндерді шектеу.

Бұл негізгі технологиялар Финляндия, Германия, Австрия сияқты Еуропа елдерінде кеңінен қолданылады. Бұл технологиялардың негізгі мақсаты – 7-11 жастағы оқушыларды қажетсіз оқу жүктемелерінен босату.

Дамыған елдерде бастауыш білім берудің заманауи технологиялары мыналарға негізделген:

- техникалық дамудың соңғы жетістіктерін пайдалану;
- қаржыландырудың жоғары деңгейі және бастауыш білімге деген қызығушылық;
- бастауыш білім беру мазмұнын үнемі жаңартып отыру;

- бастауыш білім беру ұйымдарын барынша ынталандыру.

Осының барлығы дамыған елдерде бастауыш білім беру технологияларын дамытуға және халықаралық деңгейде танымал етуге негіз болып табылады.

Бұл ретте бастауыш білім беру технологиялары әр елдің қажеттіліктерін, міндеттері мен стратегиялық мақсаттарын көрсететінін айта кеткен жөн.

Дамыған елдердің бастауыш білім берудегі заманауи технологияларын пайдалану. Бүгінгі таңда дамыған елдерде бастауыш білімге қатысты заманауи технологиялардың танымалдылығына назар аударылуда. Мұндай технологияларды пайдалану үшін мыналарға назар аударған жөн:

- технологияның елдің ұлттық мүдделері мен қажеттіліктерімен үйлесімділігі;

- қолданыстағы бастауыш білім беру процесін нығайтуға қызмет етеді;

- бастауыш білім беруді жүзеге асыруда аз қаражат пен аз уақытты қажет етеді;

- таңдалған технологияның ұлттық бастауыш білім беру моделін одан әрі дамыту.

Осы қағидаларға сәйкес бастауыш білім беру технологияларын таңдау және пайдалану күтілетін нәтиже береді. Мысалы, Ресей Федерациясының бастауыш білімінде басымдық деңгейінде енгізілген дамыған елдердің келесі технологияларын қолдану орынды болар еді:

- бастауыш білім беруді көптілді нысанда жүзеге асыру (бастауыш білім беруге ана тілі мен шет тілдері бірдей тартылады);

- жаңа ақпараттық технологиялар негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыру (компьютер, ұялы байланыс, бейнеконференция, қашықтықтан оқыту сияқты нысандарды кеңінен қолдану);

- бастауыш білім берудің оқу пәндерін оңтайландыру (гуманитарлық, жаратылыстану және қолданбалы санаттардағы оқу пәндерін оқыту);

- бастауыш білім беруде оқытудың әртүрлі технологияларын енгізу (оқытудың дәстүрлі және дәстүрлі емес технологияларын кеңінен қолдану).

Осындай оңтайлы технологияларды қолдану күтілетін нәтиже береді.

Сонымен дамыған елдерде бастауыш білім берудің инновациялық технологиялары заман талабына сай дамуда.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Дамыған елдердегі бастауыш білім берудегі инновациялық тәсілдер Сіз нені түсінесіз?
2. Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің заманауи технологиялары нені құрайды?
3. Дамыған елдердің бастауыш білім берудің заманауи технологиялары қалай қолданылады?
4. Финляндия мен Ресейдегі бастауыш білім беру технологиясының ерекшеліктері қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің инновациялық тәсілдерін зерттеңіз.

Дамыған елдердің бастауыш білім берудің заманауи технологияларын енгізу.

Дамыған елдердің бастауыш білім берудің заманауи технологияларын педагогикалық тәжірибе барысында тәжірибеде қолдану.

МОДУЛЬ 5. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИНТЕГРАЦИЯ

24-тақырып: Бастауыш білім берудегі интеграцияның мәні

Жоспар:

1. Интеграция туралы түсінік
2. Бастауыш білім берудегі интеграцияның мазмұны
3. Бастауыш сынып мұғалімінің кіріктірілген іс-әрекетінің негіздері

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, интеграция, ұғым, мазмұн, негіз, білім, сабақ, оқыту, дағды, тәжірибе.

***

Интеграция туралы түсінік. «Интеграция» ұғымы латын тілінен шыққан және толық, тұтас, бірлік дегенді білдіреді. Термин ретінде интеграция сөзі мынаны білдіреді:

- 1) оқу пәндерінің өзара байланыстылығы;
- 2) оқыту процесінің басқа байланысты әрекеттермен байланысы.

20 ғасырдың аяғында бүкіл әлемде халықаралық экономикалық интеграция процестері басталды. Осының нәтижесінде білім мен ғылымда интеграциялық үдерістер құрылып, оларда идеялық байланыс, тақырыптық байланыс және ғылыми-әдістемелік тиімділік мәселелеріне ерекше көңіл бөлінді. Педагогикалық интеграцияның келесі артықшылықтары бар:

- ұқсас пәндерге байланысты оқу жоспарларын, бағдарламаларын және әдебиеттерді құру, нәтижесінде пәндердің қайталануы орын алмайды;
- сабақтас пәндердің өзара байланысында оқу-тәрбие жұмысын жүзеге асыру;
- оқу орнының ынтымақтастық аясын кеңейту;
- тәрбиешілердің кәсіби әріптестерімен өзара әрекеттесуі;
- ғылыми эзирлемелердің практикалық ерекшеліктерін нығайту.

Интеграцияның бұл жетістіктері білім беру мен тәрбиелеу жүйесін заман талабына сай бейімдеуге, олардың халықаралық ынтымақтастығының бағыттарын айқындап, білім берудің сапасы мен тиімділігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Педагогикалық интеграцияны құрудың бірнеше талаптары бар, олардың негізгілері мыналар:

- білім беру ұйымдарына бірдей жағдай жасау және оларды бірдей технологиялық жабдықтармен қамтамасыз ету;
- ғылым мәселелерін ынтымақтастықта шешу;
- мүдделі мекемелермен бірлесе отырып, білім беру және оқыту процесінің технологияларын, әдістері мен құралдарын құру;
- білім беру мен оқытуға қатысушылардың теориялық білімін, дағдысын және біліктілігін арттыру.

Бұл талаптар педагогикалық интеграцияның мазмұнын құрайды. Осыған байланысты интеграциялық процестерді білім мен тәрбиеге қатысты идеялардың, тәсілдер мен тұжырымдамалардың тұтас жиынтығы деп түсіну керек.

2018 жылдан бастап Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогикалық институтында интеграцияның инновациялық педагогикалық білім беру кластері енгізілді.¹⁸ Оның айтуынша, кластерлік әдіс инновациялық педагогикалық интеграцияның негіздерінің бірі ретінде қабылданған және бұл инновациялық интеграцияның сипаттамасы төмендегідей:

- оқу пәндерінің өзара тәуелділігін қамтамасыз ету;
- оқу үрдісі мен практиканың үйлесімділігі туралы алғашқы білім;
- бөлімдердің жергілікті және халықаралық ынтымақтастығын күшті нығайту;
- институттың Ташкент облысының оқу орындарымен теориялық және практикалық ынтымақтастығын жүзеге асыру;
- өңірдің білім беру мәселелерін барлық мүдделі тараптармен бірлесіп шешу;
- педагогикалық кадрларды даярлауда жұмыс берушілермен ынтымақтастық;
- «Мектеп-зертханаларды» ұйымдастыру.

Осының нәтижесінде институт пен Ташкент облысының оқу орындары арасында бірегей интеграциялық үдерістер орын алды. Соның нәтижесінде институттың ғылыми және оқу-әдістемелік жұмыстары практикамен байланыстыра бастады, сонымен қатар облыстық оқу орындарының институтпен бірлесе отырып мәселелерін ғылыми-педагогикалық және психологиялық тұрғыдан шешуге мүмкіндіктер пайда болды.

---

¹⁸Мұхамедов Г., Ходжамкулов У. Инновациялық педагогикалық білім кластері: анықтамасы, жіктелуі, мазмұны.-Чирчик.: «Университет».2018 ж.

Педагогикалық интеграция тәрбиешілер мен білім алушылардың өзара әрекеттесуіне бағытталған. Осы себепті қазіргі педагогикада білім беру мен оқытудың сапалы тиімділігіне жетуде инновациялық жағымен бірге интеграциялық процестер маңызды рөл атқарады.

Бастауыш білім берудегі интеграцияның мазмұны. Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде кейінгі жылдары интеграция процесі жүзеге асырылуда. Қазіргі кезде бастауыш білім берудегі интеграция мәселелері ғылыми, теориялық және әдістемелік тұрғыдан шешілмеген, сондықтан бұл процесті түсіну қиын. Осы тұрғыдан алғанда, біздің пікірімізше, бастауыш білім берудегі интеграцияның негіздері мыналар болып табылады:

- сабақтас пәндермен ынтымақтастықта оқу жоспарлары мен бағдарламаларын құру;
- сабақтас пәндермен ынтымақтастықта оқу әдебиеттерін құру және тақырыптарды қайталауды болдыртпау;
- жалпы орта білім беру және арнаулы оқу орындарымен байланыстыра отырып, бастауыш оқыту мен оқыту процесін жүзеге асыру;
- бастауыш білім мен тәрбие процесіне сабақтас ғылымдардың тәжірибесінен өткен инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу;
- бастауыш білім беру мәселелерін педагогика, психология, әлеуметтану және басқа да пәндермен бірлесіп ғылыми зерттеу;
- бастауыш білім берудің оқу пәндерінің оңтайлы және интегралдық принциптеріне негізделуін қамтамасыз ету;
- бастауыш білім берудің эксперименттік жетістіктерін білім берудің басқа түрлері мен пәндеріне ұсыну.

Осының негізінде бастауыш білім беруде интеграцияны табуға болады. Шын мәнінде, білім берудегі интеграция белгілі бір оқу немесе академиялық пәннің жетістіктерін танымал ету және басқалардың жетістіктерін игеруден тұрады. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш білім берудегі интеграция келесі механизмдерге негізделген:

- ұқсас оқу сатыларымен және ғылыми мекемелермен бірлесіп оқу пәндерін оқыту;
- практикалық іс-әрекеттермен үйлесімді оқу әдебиетін құру;

- бастауыш білім беруді жүзеге асырушылардың қызметін тиімді ынтымақтастық негізінде ұйымдастыру.

Осы тетіктердің негізінде бастауыш білім берудегі интеграциялық үдерісті құруға болады. Өзбекстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 6 қарашадағы ПФ-6108 «Өзбекстанның жаңа даму кезеңінде білім және ғылым салаларын дамыту шаралары туралы» Жарлығы мазмұнды табу мақсатында бастауыш білімге интеграцияны қамтиды. , келесі әрекеттерді орындау қажет:

- өзара байланысты оқу пәндерін біріктіру есебінен олардың санын оңтайландыру;
- студенттердің алған білімдері мен дағдыларын сабақтың кимасында тәжірибеде пайдалануға үйрететін біліктілік талаптарын әзірлеу;
- пәнаралық байланысты қатаң қамтамасыз ету;
- мұғалімнің әдістемелік құралымен, оқушының жұмыс дәптерімен және мультимедиялық қосымшасымен бірге жаңа буын оқулықтарын кешенді түрде жасау және басып шығару.

Осы міндеттердің орындалуын қамтамасыз ету нәтижесінде Өзбекстанның бастауыш білімінде бірегей интеграция орын алуда. Осы себепті болашақ бастауыш сынып мұғалімдері жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде осы негіздерді меңгеріп, бастауыш білім беру интеграциясы мәселелері бойынша жасалып жатқан ғылыми әзірлемелерден хабардар болуы қажет.

Бастауыш сынып мұғалімінің кіріктірілген іс-әрекетінің негіздері. Қазіргі бастауыш білім беруде бастауыш сынып мұғалімдері (жаттықтырушылар) кешенді түрде жұмыс істеуі керек. Мұндай қызметтің негізі мыналар болып табылады:

- серіктес мұғалімдермен бірлесіп оқу бағдарламаларын әзірлеу;
- мүмкіндігінше сарапшылардың қатысуымен күрделі тақырыптарды оқыту;
- бастауыш сынып мұғалімдерімен тәрбиелік және тәрбиелік кеңестер өткізу;
- мұғалімнің кітабы және мүмкіндігінше оның авторларымен жұмыс істеу;
- мектеп ұжымына және облыстық халыққа білім беру басқармаларына олардың қызметі туралы ақпарат беру;
- өзіндік жұмыс істеу тәсілі бар.

Осы принциптер негізінде әрекет ету мұғалімнің пәнаралық және кешенді жұмысы болып табылады. Негізінде бастауыш сынып мұғалімдері барлық дерлік негізгі пәндер бойынша кеңесші қызметін атқарады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде кіріктірілген іс-әрекетке дайындау үшін мыналарға назар аудару қажет:

- мамандық пен педагогикалық пәндерді кіріктіріп оқыту;
- педагогикалық интеграция бойынша арнайы немесе факультативтік курстардан өту;
- Пәнаралық байланысты түсіну;
- жоғары оқу орнынан басқа оқу орындарымен байланыс.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері де педагогикалық интеграция мәселелері бойынша ғылыми зерттеулермен таныстырылуы керек, өкінішке орай, біздің елімізде педагогикалық интеграция мәселелері бойынша ғылыми әзірлемелер аз. Сондықтан Өзбекстан Республикасы Президентінің бастауыш білімге қатысты баяндамаларына, Жарлықтары мен шешімдеріне назар аударған орынды. Мемлекет басшысының тұжырымдамасы бойынша интеграция қоғам құрылымдарының барлық буындарында болуы керек, оның мақсаты – біртұтас жүйе мен үдеріс болу. Сондықтан жаңадан құрылған «Ұлттық оқу бағдарламасында» бастауыш сыныптағы пәндердің өзара байланысы басты назарға алынған. Мысалы, Хуснихат пәнінің ана тілі мен оқу пәнімен біртұтас жоспары мен бағдарламасы бар.

Сонымен бірге ғылымдардың идеялық байланысы олардың даралығына кедергі болмауы керек. Өйткені әрбір оқу пәнінің өзіндік объектісі мен пәні болады. Осыған байланысты бастауыш сынып мұғалімінің интеграциялық әрекеті көп жағдайда сабақтас пәндердің мазмұнынан хабардар болу деп түсініледі.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. *Интеграция* Тұжырымдама нені білдіреді?
2. Бастауыш білім берудегі инклюзивті мазмұн дегенді қалай түсінесіз?
3. Бастауыш сынып мұғалімінің кіріктірілген іс-әрекетінің негіздері қандай?
4. Бастауыш білім беруде кіріктіру мазмұнын меңгеруге бола ма?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Ағылшын педагогы Роберт Оуэннің (1771-1858) келесі педагогикалық идеяларын зерттеңіз.

Роберт Оуэн бірінші болып педагогикалық теория мен педагогикалық тәжірибені біріктіріп, педагогикалық мәселелерді шешуге арналған эксперименттік жұмыстардың ғылыми негізін жасады. Оның ойынша, білім беру формасына қарамастан білім алушының қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруы керек.

Мұғалімнің тәжірибелік тәжірибесі бойынша оқушылардың кателерін түзетуге мүмкіндік бар. Ол үшін практикалық тәжірибелер жүргізіп, мәселелердің шешімін табу қажет.

Роберт Оуэн былай дейді: «Тәрбиеде мотивтер басты рөл атқарады, соған сәйкес адамды тәрбиелеу оның мінез-құлқын осы мотивтердің негізінде қалыптастыру болып табылады».

Батыс педагогикасында Роберт Оуэннің «Педагогикалық тәжірибе» еңбегі өте танымал. Бұл еңбегінде ол: «Бала тәрбиесінде сыныптың жайлылығының маңызы зор» дейді.

25-тақырып: Бастауыш білім берудегі кіріктірілген сабақтар

Жоспар:

1. Кіріктірілген сабақ туралы түсінік
2. Кіріктірілген сабақтың түрлері
3. Кіріктірілген сабақтардың тиімділік сипаттамалары

***

Негізгі ұғымдар: білім, кіріктіру, түсіну, дидактика, оқыту, сабақ, білім, дағды, мұғалім, бастауыш, сынып, әсер.

***

Кіріктірілген сабақ туралы түсінік. Қазіргі бастауыш білім беру педагогикасы білім берудің тиімді жолдарын іздеу үстінде. Педагогикалық ықпалдастық – осындай жолдардың бірі, оның бір негізі кіріктірілген сабақтар.

Интеграция сабақ- бұл мамандардың қатысуымен және студенттердің белсенділігімен тақырыптар мен жаттығуларды ынтымақтастықта өту процесі. Кіріктірілген сабақтардың мақсаты мыналарға бағытталған:

а) мамандардың қатысуымен оқушылардың ақыл-ой және эмоционалдық қабілеттерін дамыту (мысалы, бұл мәселеде мектеп психологының қатысуы маңызды);

б) оқушылардың ерік-жігерін дамытып, оларды жамандықтан қорғау (мысалы, бұл жағдайда мектеп дәрігерінің көмегі маңызды);

в) оқушылардың өзіне деген сенімін дамыту (мысалы, бұл тұрғыда мектептегі дене шынықтыру мұғалімінің көмегі маңызды);

ж) оқушылардың жеке тұлғасын дамыту (мысалы, бұл орайда мектептің ана тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің көмегі маңызды).

Көңіл бөлінсе, кіріктірілген сабақтар өз мамандығының шеберлерімен, мамандарымен бірлесе жүргізіледі. Мысалы, бастауыш сынып математикасын оқытуда мектеп математика мұғалімдері мен ғылыми математиктер арасындағы ынтымақтастық күтілетін нәтиже береді. Сол себепті кіріктірілген сабақтарды ұйымдастыруға арнайы дайындық жүргізіледі. Мұндай сабақтар әр пәннің тақырыптарының 10-15% қамтуы керек. Өйткені кіріктірілген сабақтар арқылы оқушыларға көптеген ақпараттар мен түсініктер беруге мүмкіндік бар.

Кіріктірілген сабақтардың дидактикалық негіздері мыналар:

- сабақта нақты мәселе қою және сабақтың соңында мәселенің шешіміне жету;
- сабақта әрбір берілген білім мен ұғымның анықтамасы мен мысалдары беріледі;
- жаңа тақырыпты түсінуде ол мүмкіндігінше маман көмегіне сүйенеді;
- Сабақ барысында оқушылардың оқу үрдісі сұрақтар қою арқылы тексеріледі;
- сабаққа белсенді қатысқан оқушылардың білімі мен түсінігі бірден бағаланады;
- сабақ соңында берілген үй тапсырмасын ересектермен бірлесіп шешу көзделеді.

Осындай дидактикалық негіздері бар іс-әрекеттер кіріктірілген сабақтар деп аталады. Сабақтардың бұл түрінде оқушыларға белгілі бір тақырып бойынша кең ұғымдар, білім мен дағдыларды беру көзделеді. Осы себепті бастауыш сынып мұғалімі кіріктірілген сабақтарда өтуге тиісті тақырыптарды таңдап алады.

Кіріктірілген сабақтың түрлері. Қазіргі кезде бастауыш білім беру педагогикасында кіріктірілген сабақ түрлері қалыптасу

процесінен өтуде. Сондықтан, назарларыңызды кіріктірілген сабақтардың келесі түрлеріне аударамыз:

1. Аукцион сабағы. Біріктірілген сыныптың бұл түрі аукцион арқылы өткізіледі. Ол бойынша белгілі бір тақырыптарға қысқаша түсініктеме беріліп, студенттердің пікірлері зерделеніп, сарапшы бағалайды. Мұндай сабақта оқушылар төрт топқа бөлініп, топ мүшелері берілген тақырыптар бойынша өз ойларын ортаға салады. Қай топтың пікірі тақырыпты жақсы ашса, сол топ жеңімпаз болып есептеледі, әр топ мүшесі бірдей бағаланады. Аукцион сабағының соңында үй тапсырмасы берілмейді.

2. Ынтымақтастық сабағы. Кіріктірілген сабақтың бұл түрі белгілі бір тақырыптарды мамандардың қатысуымен өткізуге негізделген. Онда маман тақырыпты дәріс түрінде түсіндіреді және сабақ соңында студенттердің сұрақтарына жауап береді. Бұл арнайы сабақ ретінде оқытылатын кооперативтік сабақтың практикалық әрекеті. Ол сарапшының лекциясын талқылайды және студенттердің тақырыпты қалай түсінгенін және меңгергенін анықтайды. Мұғалім оқушылардың білімдерін талқылауға қатысуына қарай бағалайды. Бүгінгі бастауыш сыныптарда кооперация сабағын тоқсан сайын бір рет өткізу ұсынылады.

3. Инновациялық сабақ. Сабақтың бұл түріндегі интеграция көбінесе компьютерлік технологияға негізделген. Оған сәйкес пән мен оның мәтінін оқытушы компьютерлік бағдарламаға орналастырады. Оқыту процесі де компьютерлік, шақырылған маман немесе оқытушылар компьютерлік оқыту үдерісін қашықтан бақылайды. Сабақ соңында бұл бақылаушылар сабаққа деген көзқарастарын білдіріп, оның жаңалығын бағалайды. Қазіргі бастауыш білім беруде инновациялық сабақтарды ұйымдастыру мұғалімнің шеберлік деңгейі ретінде бағаланады.

Бастауыш білім берудегі кіріктірілген сыныптардың жаңалығы мамандардың қатысуы мен олардың көмегімен көшуімен анықталады.

Кіріктірілген сабақтардың тиімділік сипаттамалары. Қазіргі кезде бастауыш білім беру педагогикасында кіріктірілген сабақтар мақсатқа жетудің бір жолы ретінде қабылдануда. Кіріктірілген сабақтардың тиімділігі мыналармен анықталады:

- нақты пән шеңберінде мемлекеттік білім беру стандарттары мен оқу бағдарламаларын толық енгізу;

- әрбір сабақта жүйелі өзара тәуелділік болады;
- әрбір сабақ көп нұсқалы оқыту принциптеріне негізделеді, онда мұғалім басқарушы қызметін атқарады;
- әр сабақта техникалық құралдар, әдістер және ұсынылған оқытушы-сарапшылардың көмегі пайдаланылады;
- әр сабақ оқушының белсенділігі негізінде жүргізіледі.

Біріктірілген кластардың мұндай тиімділік сипаттамалары мыналармен анықталады:

- инновациялық идеяларды пайдалану;
- тақырыптардың өзара тәуелділігіне қол жеткізу;
- Түсіну мен меңгеруді үйлестіру;
- студенттердің қатысуы.

Бұл тиімді сипаттамалар қазіргі бастауыш білім беру педагогикасының дамуын көрсетеді. Өйткені инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану және ғылыми мамандардың көмегі күтілетін нәтиже береді. Мұндай сабақтар әсіресе жас бастауыш сынып мұғалімдеріне пайдалы.

Кіріктірілген сыныптарға қойылатын талап – мемлекеттік білім стандарты негізінде тақырыптарды қамту. Осы себепті соңғы уақытта кіріктірілген сыныптардың дидактикалық негіздеріне сұраныс артып келеді.

Жоғары педагогикалық білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кіріктірілген сабақ негіздерінен хабардар болуы қажет.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Кіріктірілген сабақ ұғымының мәні неде?
2. Кіріктірілген сабақтың қандай түрлерін білесіз?
3. Кіріктірілген сабақтардың тиімділігінің ерекшеліктері қандай?
4. Кіріктірілген сабақтардың негізгі түрлерін меңгеруге болады ма?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Атақты американдық философ-педагог Джон Дьюидің (1859-1952) келесі педагогикалық идеяларын меңгеріңіз.

Мұғалімнің айтуынша, тәрбиенің басты мақсаты – адамды өмірге бейімдеп, практикалық іс-әрекетке дайындау. Ол үшін балалардың әрқайсысын мүмкіндігінше өз бетінше тәрбиелеп, тәрбиелеу керек.

Педагог ғалымның айтуынша, балалардың мінез-құлқы мынадай төрт топқа бөлінеді:

- 1) әрбір балада әлеуметтік инстинкт болады;
- 2) балалардағы инстинкттердің даму сипаты бар;
- 3) бала бойында дамып, күшке айналатын инстинкттер;
- 4) балалардың түйсіктерін дамыту арқылы дұрыс тәрбие беруге болады.

26-тақырып: Бастауыш білім беруде кластерлік оқыту әдісі

Жоспар:

1. Оқытудың кластерлік әдісінің мазмұны
2. Бастауыш оқытуды ұйымдастырудың кластерлік әдісі
3. Бастауыш сыныпта оқытудың кластерлік әдісі.

***

Негізгі ұғымдар: кіріктіру, білім беру, бастауыш, оқыту, кластер, әдіс, білім, дағды, құзіреттілік, құзыреттілік, оқу, меңгеру.

***

Оқытудың кластерлік әдісінің мазмұны. *Кластер* тұжырымдамасы батыс елдерінде өндірістік қатынастарды орнату жағдайында қолданылады. Оқытудың кластерлік әдісі, яғни тапсырмалар – оқушылардың логикалық ойлауына, олардың жалпы ой өрісін кеңейтуге қызмет ететін терминдердің, ұғымдардың және шындықтың өзара байланысын түсінуге үйрететін әдіс.¹⁹ 2019 жылы педагогикалық білім берудің инновациялық кластерлік әдісі алғаш рет Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогикалық институтында стратегиялық зерттеу тақырыбы ретінде айқындалды.²⁰

Оқытудың кластерлік әдісінде мыналар маңызды:

- білім беру, өндіріс және мүдделі тараптардың өзара тәуелділігі;
- мұғалімнің, шақырылған маманның және мектеп ұжымының қатысуымен пәнді немесе сабақты өту;

---

¹⁹ Педагогика пәнінен түсіндірме сөздік. Ж.Хасанбоев және т.б. - Т.: «Ғылым және технология». 2009.222 бет.

²⁰ Мұхамедов Г., Ходжамкулов У. Педагогикалық білімнің инновациялық кластері: анықтамасы, сипаттамасы, классификациясы. - Чирчик., 2019 ж.

- білім алушылардың бастамаларын ескере отырып.

Оқытудың кластерлік әдісінің мәні де осында. Кластерлік оқыту әдісінің негізгі мақсаты:

- оқыту үдерісіне соңғы инновациялық тәсілдерді енгізу;
- оқыту әдісінің тиімділігі үшін оқу, оқу-әдістемелік, ғылыми, әдебиеттік, құралдар мен дидактикалық материалдарды үйлесімді дайындау;
- оқыту процесіне кең ауқымды мамандарды тарту.

Жалпы оқытудың кластерлік әдісінің мақсаты оқытуды ұжымдық түрде жүзеге асыруға негізделген.

Оқытудың кластерлік әдісінің міндеттері:

- еліміздің бастауыш білім беру жүйесін заманауи білім, білік және дағдыға ие педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету;
- білім берушілердің, білім алушылардың және оқу орындары өкілдерінің тең қатысуымен жоғары педагогикалық білім беру процесін жүзеге асыру;
- оқыту үдерісін жүйелілік, жүйелілік және сабақтастық принциптеріне сәйкес жүзеге асыру;
- мүдделі тараптардың ынтымақтастығы негізінде оқу процесін ұжымдық басқару.

Осы міндеттерді жүзеге асыру арқылы оқыту процесінің сапасы мен тиімділігіне қол жеткізіледі. Осыған байланысты оқытудың кластерлік әдісі келесі принциптерге негізделген:

- 1) инновациялық тәсіл Икемділік;
- 2) ынтымақтастық;
- 3) жаңашыл мұғалімдердің болуы.

Осы қағидаларды ескере отырып, оқытудың кластерлік әдісі жаңашылдық сипатқа ие.

Қазір Өзбекстанның білім беру жүйесінде кластерлік оқыту әдісі енгізілуде. Осыған байланысты мыналарды жүзеге асыру маңызды:

- оқытудың кластерлік әдісі бойынша теориялық және әдістемелік әзірлемелер құру;
- болашақ мұғалімдерді оқытудың кластерлік әдісі бойынша кәсіби біліммен, дағдымен, біліктілікпен және құзыреттілікпен қамтамасыз ету;
- кластерлік оқыту әдісі бойынша білім алушылардың және білімге қызығушылық танытатындардың дағдыларын қалыптастыру;

- білім беру мекемесінде оқытудың кластерлік әдісіне жағдай мен орта жасау.

Осы мәселелердің оң шешімін табуының нәтижесінде оқытудың кластерлік әдісіне көшуге болады.

Бастауыш оқытуды ұйымдастырудың кластерлік әдісі. Бүгінгі таңда Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесіне оқытудың инновациялық әдістерін енгізу үдерісі жүргізілуде. Соның бірі – кластерлік оқыту әдісі.

Бастауыш білім беруді ұйымдастырудың кластерлік әдісінің негізгі мақсаты – бастауыш сынып оқушыларына арналған тақырыптарды, сабақтарды және оқу пәндерін мұғалімдердің, оқушылардың, мектеп ұжымының және мамандардың қатысуымен бірлесіп жүзеге асыру. Бұл тақырыптарды немесе оқу пәндерін түсіндіруде жалпы жұртшылықтың мүмкіндіктерін және кең ауқымды ақпаратты ұтымды пайдалануды білдіреді.

Бастауыш білім беруді ұйымдастырудың кластерлік әдісінің міндеттері:

- мектеп ұжымының бастауыш білім беру, ғылыми-білім беру орталықтарында озық мамандармен бірлесіп сабақ өткізу жоспарының болуы;

- терең және кеңейтілген ақпарат негізінде бастауыш білім тақырыптарын өту;

- бастауыш білім беру сабақтарын оқытудың дәстүрлі және дәстүрлі емес түрлерінде ұйымдастыру;

- бастауыш білім берудің оқу пәндерін өзара байланыста және үйлесімділікте оқыту;

- бастауыш білім беруде кластерлік әдісті енгізу үдерісін бақылау.

Осы міндеттерді жүзеге асыру арқылы кластерлік әдіс бастауыш білім беруді ұйымдастыру мүмкіндігіне ие.

Қазіргі кезде бастауыш білім беру ұйымында оқытудың кластерлік әдісін қолдану үшін мыналарды жүзеге асыру маңызды:

- жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне бастауыш сыныптарда кластерлік әдіс бойынша білім беру;

- педагог кадрларды қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесі арқылы, кластерлік әдіс бойынша бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибелік іс-әрекеттегі біліктілігін дамыту;

- кластерлік әдіс бойынша бастауыш білім беруді ұйымдастырудың әдістемелік негіздерін әзірлеу;
- бастауыш білім беруді ұйымдастырудың кластерлік әдісі бойынша халықаралық тәжірибені зерделеу.

Осы мәселелерді шешу бастауыш білім беруді ұйымдастыруда кластерлік әдісті ұтымды пайдалануға мүмкіндік береді.

Біздің ойымызша, бастауыш сыныпта оқытудың кластерлік әдісін енгізген кезде оның негізіне мыналар негіз болған дұрыс.

- әлеуметтік, нақты және жаратылыстану категорияларына бөлінген бастауыш білім беру оқу пәндерін оқыту;
- осы санаттағы мамандарды, бастауыш білім беруге ғылыми-білім беру орталықтарын кеңінен тарту;
- кластерлік әдіс бойынша бастауыш білім беру пәндерін оқыту үдерісін сынып жетекшісінің қадағалауы.

Бұл жағдайда мәселені оң шешуге қызмет етеді.

Бастауыш сыныпта оқытудың кластерлік әдісі. Қазіргі бастауыш білім беру жүйесіне оқытудың кластерлік әдісін енгізудің негізгі әдістерін анықтау қажет. Біздің пікірімізше, бұл әдістердің негізгілері мыналар:

- 1) бірлік;
- 2) ынтымақтастық;
- 3) тиімділігі.

Интеграция әдісі бастауыш білім берудің пәндерін, сабақтарын және оқу пәндерін бірізді орындауға негізделген. Мысалы, «Оқу» пәнін «Ана тілі» пәнімен сабақтастыра оқыту керек. Бұл жағдайда келісімділік ұғымдар мен білімді ретімен беруді білдіреді.

Ынтымақтастық әдісі оның мүдделі тараптарымен бастауыш білім беруді жүзеге асыруға негізделген. Мысалы, сабақ процесін жүзеге асыруда мұғалімдердің ата-аналармен ынтымақтастығы күтілетін нәтиже береді. Бұл жағдайда оқушылардың сабақты меңгерген-игермегені туралы ақпарат беруші ата-аналар.

Тиімділік әдісі Ол бастауыш білім берудің тақырыптарының, сабақтарының, оқу пәндерінің және оқу-тәрбие процесінің күтілетін орындалуына негізделген. Мысалы, бастауыш білім берудегі оқыту мен оқу үдерісі бірдей тиімді болуы керек. Бұл ретте бастауыш сынып мұғалімдері мен мектеп ұжымының бірлігі маңызды рөл атқарады.

Бастауыш білім беру педагогикасында қазіргі кезде бастауыш сыныпта оқытудың кластерлік әдісінің әдістері қалыптасып келеді. Сондықтан осыған байланысты мыналарды жүзеге асыру қажет:

- оқытудың кластерлік әдісінің әдістерін зерттеу және олардың негізгілерін анықтау;
- мұндай әдістерді сынақтан өткізу, содан кейін оларды танымал ету;
- әдістемелерді бастауыш оқытуға енгізудің әдістемелік негіздерін жасау;
- осы әдістер бойынша шетел тәжірибесін зерделеу.

Сонымен, бастауыш сыныптарда оқытудың кластерлік әдісі педагогикалық инновациялық жүйенің негіздерінің бірі ретінде практикалық маңызы бар.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Оқытудың кластерлік әдісінің мазмұны қандай?
2. Бастауыш оқытуды ұйымдастырудың кластерлік әдісі дегенді қалай түсінесіз?
3. Бастауыш сыныпта оқытудың кластерлік әдістері қандай?
4. Бастауыш сыныптарда оқытудың кластерлік әдісі қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Оқытудың кластерлік әдісінің мазмұнын зерттеп, қорытындылау.

Бастауыш оқытуды ұйымдастырудың кластерлік әдісін меңгеру және есте сақтау.

Бастауыш сыныпта оқытудың кластерлік әдісінің әдістерін жаттау.

27-тақырып: Бастауыш білім берудегі «Мектеп – зертхана» әдісі

Жоспар:

1. «Мектеп-зертхана» әдісінің мазмұны
2. Бастауыш оқытудағы мектеп-зертханалық ұйымның негіздері
3. Мектеп-зертханалық әдіс негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыру факторлары.

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, мектеп, лаборатория, әдіс, жағыШув, принцип, білім, дағды, оқу, меңгеру.

***

«Мектеп-зертхана» әдісінің мазмұны. Өзбекстанның білім беру жүйесінде педагогикалық білім берудің инновациялық кластерлік әдістерін меңгеру және енгізу процесі жүріп жатыр. Сондай инновациялық әдістердің бірі – «Мектеп-зертхана».

«Мектеп-зертханалық» әдісі Белгілі бір жаңа жобалар немесе ғылыми зерттеулердің нәтижелері белгіленген мектептерде сынақтан өткізілетін инновациялық жағы.²¹ Бұл жағынан «Мектеп-зертхана» бірегей сынақ алаңы болып табылады. Бұл сынақ алаңында келесі жаттығулар орындалады:

- педагогикалық мәселелерді шешуге бағытталған ғылыми тақырыптар мен жобаларды сынақтан өткізу;
- оқытудың инновациялық, интеграцияланған және жаңа технологиялық модульдерін тестілеу;
- білім берудің жаңа тәсілдерін, үлгілері мен әдістерін сынау;
- мұғалімдердің жеке және озық оқыту әдістерін танымал ету.

Осыған орай, «Мектеп-зертхана» жүйесінің негізгі мақсаты білім беру мен оқытуға байланысты ғылыми-педагогикалық зерттеулердің қорытындыларын эксперимент-тексеру саласы болып табылады.

Бұл сынақ алаңының негізгі міндеттері мыналар:

- мәселелер мен жобаларды тәжірибемен байланыстыру, олардың шынайылығын растау;
- эксперименттік негізде педагогикалық жетістіктерді танымал ету;
- мектеп мұғалімдерін ғылыми зерттеулерге тарту;
- мектеп мұғалімдерімен және мамандарымен бірлесіп ғылыми-тәжірибелік жұмыстарды жүргізу;
- білім беру және оқыту процесін инновациялық құралдармен дәйекті түрде қамтамасыз ету.

Демек, «Мектеп-зертхана» системасы қазіргі Өзбекстанның оқыу процесін инновациялық раўажландырыўда маңызды орын алады. Мысалы, бүгінде Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік

---

²¹Қараңыз: Курносова С.А. Школа-лаборатория как одна из формасы исследовательской деятельности учителей// Вестник КГУ.№ 1, 2008.- С.61-64. Ходжамкулов У. Мектеп-зертхана. – Шыршық, 2019 ж.

педагогикалық институтында Ташкент облысының жалпы орта білім беретін мектептерінде 25 «Мектеп-зертхана» сынақ алаңдары құрылды. Оған институттың профессорлары мен оқытушылары мен жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдері белсене қатысуда. Нәтижесінде жоғары педагогикалық білім мен мектептегі білім арасындағы ғылыми-тәжірибелік байланыстар, мектеп мұғалімдерін ғылыми зерттеулерге тарту және білім беру мәселелерінің инновациялық шешімдеріне қол жеткізілді. Бұл тұрғыда «Мектеп-зертхана» жүйесінің практикалық нәтиже беретіні көрсетілді.

Бастауыш оқытудағы мектеп-зертханалық ұйымның негіздері. Заман талабына сай бастауыш білім беруді дамытудың бір негізі – «Мектеп-зертхана» әдісі. Міне, осы мәселені талдауға назарларыңызды аударамыз.

Бастауыш оқытуға «Мектеп-зертхана» әдісін енгізу үшін ең алдымен оны лайықты деңгейде ұйымдастыру қажет. Келесі ұйымдастыру шаралары жүргізіледі.

1. Барайық. Мыналар орындалады:

- географиялық жақын жоғары оқу орны мен жалпы орта мектеп арасында «Мектеп-зертхана» сынақ алаңын құру туралы шарт жасалады;
- онда тараптардың міндеттері нақты белгіленген;
- құрылған «Мектеп-зертхана» полигонының функциялары айқындалды.

2. Бағыт. Мұнда «Мектеп-зертхана» сынақ алаңының міндеттері келесі бағыттар бойынша анықталады:

- тәжірибе мен жаңашылдық бағытында;
- ғылыми-әдістемелік бағытта;
- ғылыми зерттеу бағыты бойынша;
- ақпараттық-талдау бағытында.

Осыған орай бастауыш білім беруде ұйымдастырылған «Мектеп-зертхана» тәжірибе-сынақ алаңында инновациялық, ғылыми-әдістемелік, ғылыми-зерттеу және ақпараттық-сараптамалық бағыттағы тәжірибелік жұмыстар жүргізілуде.

3. Бақылау. Бұл жағдайда келесі әрекеттер анықталады:

- «Мектеп-зертхана» сынақ алаңы жүргізетін жұмыстардың ай сайынғы, тоқсандық және жылдық мониторингі;

- мониторинг нәтижесінде жүргізілген жұмыс барысын бағалау және алдағы жұмыстардың бағыттарын айқындау;
- мониторинг нәтижесінде сынақ алаңының жұмысын жақсарту.

Көңіл бөлінсе, «Мектеп-зертхана» сынақ алаңы бастауыш білім беруде ерекше ұйымдастырылады.

Бастауыш білім беруде «Мектеп-зертхана» сынақ алаңын құру келесі төрт кезеңде жүзеге асырылады:

- 1) тәжірибелік сынауға кен орнын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді дайындау;
- 2) пилоттық-сынақ жоспарын немесе учаскенің жол картасын әзірлеу;
- 3) әзірленген жоспар немесе жол картасы негізінде сынақ сынақтарын өткізу;
- 4) далалық сынақтардың нәтижелерін талдау.

Бұл жұмыстарды «Мектеп-зертхана» сынақ алаңы үшін құрылған Топ жүргізеді. Бұл кезеңдердегі тапсырмалар тәжірибелік сынақ алаңының қызметінің негізі болып табылады.

Бастауыш білім беруде «Мектеп-зертхана» сынақ алаңын құру арқылы білім берудің осы түрінің сапасы мен тиімділігінің күтілетін деңгейіне жету көзделеді.

Мектеп-зертханалық әдіс негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыру факторлары. Педагогикалық инновациялық білім беру әдістерінің бірі «Мектеп-зертхана» сынақ алаңы бастауыш білім берудің заманауи сапасы мен тиімділігіне қол жеткізуде маңызды рөл атқарады. Ол үшін келесі факторларға сүйенген дұрыс:

1. Мәселені қою. Келесі әрекеттерді орындау керек:

- бастауыш білім беру мен тәрбиелеу процесінде тез арада шешуді қажет ететін мәселелерді анықтау;
- бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие үрдісіне әдіс-тәсілдерді, құралдарды және технологияларды эксперименталды түрде тексеруге бағытталған жаңа көзқарас;
- бастауыш сынып мұғалімдерін ғылыми қызметке тартуды жоспарлау.

2. Практикалық іс-әрекет. Мыналар орындалады:

- жоспар немесе жол картасы негізінде бастауыш білім беру мәселелерінің шешімдері тәжірибе жүзінде тексеріледі;

- оқыту мен оқыту процесіне инновацияларды енгізу сынақтан өтеді;
- бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми қызметі жолға қойылады.

3. *Талдау.* Мыналар бойынша аналитикалық есептер дайындалады:

- бастауыш білім берудегі білім беру, тәрбиелеу мәселелері мен ғылыми жобалардың нәтижелерін талдау;
- бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми әзірлемелерін талқылау және танымал ету;
- тәжірибелік сынақ алаңының алдағы міндеттерін анықтау.

Бастауыш білім беруде «Мектеп-зертхана» сынақ алаңын құру факторлары бар мәселелерді ғылыми, практикалық және іргелі тұрғыдан шешуге бағытталғанын атап өткен жөн. Осы себепті бұл жүйе соңғы уақытта қызығушылықпен қарастырылуда.

Бастауыш білім беруде «Мектеп-зертхана» жүйесін ұйымдастыру арқылы осы оқу жүйесінің тиімділігін арттыру бірінші жоспарда.

Қазіргі бастауыш білім беру процесі бастауыш сынып мұғалімдері мен жаттықтырушыларының ғылыми қызметпен айналысуын талап етеді. Өйткені ғылыми іс-әрекет дағдылары бар бастауыш сынып мұғалімі бастауыш білім беруде туындайтын күнделікті немесе тұрақты мәселелерді шеше алады. Осы тұрғыдан алғанда «Мектеп-зертхана» сынақ алаңы ең алдымен мұғалімдерді ғылыми тұрғыдан белсендіру процесі болып табылады.

Қазіргі жоғары педагогикалық білім беру үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін «Мектеп-зертхана» жүйесі бойынша жұмыс істеуге дайындау қажет. Осы орайда Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогикалық институтында белгілі бір тәжірибе жинақталғанын айта кеткен жөн.

Сонымен, бастауыш білім берудегі «Мектеп-зертхана» әдісі (жүйелік, тәжірибелік-сынақ алаңы) бүгінгі таңдағы педагогикалық білім берудің инновациялық аспектілерінің бірі болып табылады және ол бастауыш білім берудің сапасы мен тиімділігін арттыру факторларының бірі болып табылады.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. «Мектеп-зертхана» әдісінің мазмұны қандай?

2. Бастауыш білім беруде мектеп-зертхананы ұйымдастырудың негіздері қандай?
3. Мектеп-зертханалық әдіс негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыру факторлары туралы не білесіз?
4. Бастауыш оқытуға «Мектеп-зертхана» әдісін енгізудің нәтижесі қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

«Мектеп-зертхана» әдісінің мазмұнын зерттеп, оның ерекше ерекшеліктеріне назар аударыңыз.

Бастауыш білім беруде «мектеп-зертхана» әдісін ұйымдастыру негіздерін көрсетіңіз.

«Мектеп-зертхана» әдісі негізінде бастауыш білім беруді жүзеге асыру факторларын еске түсіріңіз.

28-тақырып: Бастауыш сыныптардағы шеберлік сағатының әдістемесі

Жоспар:

1. Біліктілік сабақтарының мазмұны
2. Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарын ұйымдастыру негіздері
3. Бастауыш білім берудегі шеберлік сабақтарының тиімділігі

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастама, дағды, сабақ, әдіс, әсер, білім, дағды, біліктілік, даралық, тәжірибе, масс.

***

Біліктілік сабақтарының мазмұны. Бүгінгі бастауыш білім беру үдерісін мазмұны, стилі, тәсілі жағынан жаңарту кезек күттірмейтін мәселе. Ол үшін бастауыш білім берудегі дәстүрлі және дәстүрлі емес тәжірибелерді пайдалану орынды. Осыған байланысты «Дағдылар сабақтарының» тәжірибесі маңызды факторлардың бірі болып табылады.

«Шеберлік сыныптары» өзбек және әлемдік педагогикада кейінгі екі ғасырда қалыптасып, дамып келеді. Ең алдымен, шеберлік күрделі жұмыстың тез және дәл орындалуына, жұмыстың жоғары сапасы мен тұрақты қарқынына кепілдік беретін сенімділік

екенін атап өткен жөн.²²Осы тұрғыдан алғанда, шеберлік – тәжірибе арқылы меңгерілген сарапшы адамның қайталанбас дағдылары мен шығармашылығының жиынтығы.

Мастер-класс - Ол белгілі бір пәнді дәстүрлі емес әдістер арқылы тиісті дайын дағдылар мен дағдыларға сүйене отырып өту процесі. Бұл сабақтарды тәжірибелі де озық мамандар мен оқытушылар жүргізеді. Мұндай сабақтарды өткізудің мақсаты:

- озат мұғалімдердің жеке тәжірибесін ұжымға беру;
- жас мамандарды даярлау;
- мұғалімдер мен жаттықтырушылар дағдыларын дамыту;
- ұжымның жалпы тәжірибесін арттыру.

Шеберлік сабақтары ерекше ұйымдастырылғандықтан ерекше сипатқа ие болады. Біздің ойымызша, жоғары педагогикалық білім беру үдерісін шеберлік сабақтары арқылы ұйымдастыру тиімді. Ол үшін мыналарды ұстанған жөн:

- еліміздің тәжірибелі және білікті мамандарының сабақтарын ұйымдастыру;
- қашықтықтан білім беру негізінде халықаралық деңгейде жұмыс істейтін білікті мамандардың сабақтарын ұйымдастыру;
- шеберлік сабақтарының нәтижелерін бақылау;
- айына бір рет «Дағдылар сабағын» өткізуге қол жеткізу;
- студенттерге тест сабақтарын ұйымдастыру.

Нәтижесінде жоғары педагогикалық білім беру процесі нығая түседі. Әсіресе, шеберлік сыныптары арқылы бейіндік пәндердің маңызды тақырыптарын өту тиімді. Өйткені бұған мүмкіндік бар, елімізде түрлі мәселелер бойынша ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізілді. Яғни, әр пәннің өз иесі бар, сондықтан шеберлік сабақтарына осындай мамандарды тарту орынды болар еді.

Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарын ұйымдастыру негіздері. Қазіргі заманғы бастауыш білім беруде шеберлік сыныптары маңызды рөл атқарады. Сондықтан бастауыш сыныптарда шеберлік сыныптарын ұйымдастыру үшін мыналарды басшылыққа алған жөн:

- әрбір оқу пәні немесе маңызды тақырыптар бойынша шеберлік сабақтарын өткізу жоспарын құру;

---

²²Педагогиканың түсіндірме сөздігі. Дж. Хасанбоев және т.б. - Т.: «Ғылым және технология». 2009. 304-бет

- шеберлік сабақтарына қатысатын сарапшылармен және оқытушылармен үнемі байланыста болу;
- мүмкіндігінше мектептің материалдық-техникалық базасын пайдалану;
- білім беру орны орналасқан аудандағы институттармен, ғылыми және білім беру орталықтарымен ынтымақтастық;
- шеберлік сабақтарының нәтижелерін түсіндіру.

Бастауыш сыныптарды шеберлік сыныптары арқылы өткізу қызықты және тиімді, мұнда оқушыларға көбірек ақпарат пен ақпарат беруге мүмкіндік бар. Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарын ұйымдастыру келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған:

- тақырыптарды тереңдетіп өту;
- сабақты қызықты өткізу;
- оқушылардың менгеру деңгейін нығайту;
- сабақтың сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ету.

Әр мектепте білікті де тәжірибелі ұстаздар болуы мүмкін. Осы санаттағы мұғалімдер шеберлік сабақтарын ұйымдастыруға және өткізуге жауаптылар ретінде белгіленуі керек. Бұл мүмкіндікті әсіресе бастауыш сыныптарда пайдалану қажет. Мысалы, ана тілі пәні бойынша көптеген пәндерді мектептің өзбек тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің қатысуымен өткізу күтілетін нәтиже береді.

Бастауыш сыныптарда шеберлік сабақтарын ұйымдастыру үшін облыстық халыққа білім беру басқармаларының әдіскерлері негізгі міндетті атқаруы қажет. Өйткені мұндай әдіскерлер бұл саладағы білікті де тәжірибелі ұстаздар туралы нақты мәліметке ие болады.

Сонымен қатар, белгілі бір саладағы мектептердің шеберлік сабақтары бойынша ынтымақтастығы тиімдірек. Шеберлік сабақтары әрбір ұстаздың кәсіби шеберлігін шыңдауға негіз болатынын айта кеткен жөн.

Бастауыш білім берудегі шеберлік сабақтарының тиімділігі. Заманауи бастауыш білім берудің сапасы мен тиімділігін бағалауда шеберлік сыныптарының да маңызы зор. Осыған байланысты бастауыш білім берудегі шеберлік сабақтарының тиімділігін бағалау кезінде мыналарға назар аудару қажет:

- студенттің тақырыпты қамту деңгейі;

- оқушының сабақта қолданатын құрал-жабдықтарының, құралдарының және әдістерінің өзіндік ерекшелігі;
- оқушылардың пәнді меңгеруі;
- бақылаушының сабақты бағалауы.

Осы көрсеткіштер негізінде бастауыш сыныптарда ұйымдастырылған шеберлік сыныптарының тиімділігі бағаланады. Сондықтан шеберлік сабақтарына төмендегілердің қатысқаны жөн:

- пән мұғалімі мен сынып жетекшісінің қатысуы;
- мектеп ұжымы мұғалімдерінің бақылау тобының қатысуы;
- мектеп психологының қатысуы.

Бұл қатысушылар шеберлік сыныбының мазмұнын, сапасын және деңгейін бағалайды.

Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарының тиімділігіне қол жеткізу үшін оларды келесі формаларда ұйымдастыру орынды:

- дәстүрлі сабақ түрінде;
- қашықтықтан оқыту нысанында;
- онлайн электронды – модульдік білім беру түрінде;
- бейнеконференция түрінде.

Бұл сабақ формалары бастауыш білім берудегі шеберлік сабақтарының тиімділік деңгейіне оң әсерін тигізеді.

Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарын ұйымдастыру арқылы оқушылар келесі деңгейлерде пәнді меңгереді:

- 1) танысу деңгейі (оқушылардың жаңа пәнді және жаңа мұғалімді қабылдауы);
- 2) алгоритмдік деңгей (оқушылар тақырыпты жадында жақсы сақтайды);
- 3) эвристикалық деңгей (оқушылардың пәнді толық меңгеруі және жаңа білімді меңгеруі).

Шеберлік сабақтарының тиімділігін осы деңгейлер бойынша бағалау орынды.

Сонымен, бастауыш білім берудің сапасы мен тиімділігіне қол жеткізуде шеберлік сыныптары әдісінің маңызы зор.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Шеберлік сабақтарының мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарын ұйымдастырудың негіздері қандай?

3. Бастауыш білім берудегі шеберлік сабақтарының тиімділігі қалай бағаланады?
4. Бастауыш оқытудың сапасы мен нәтижелілігінде шеберлік сыныптарының рөлі қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Шеберлік сабақтарының мазмұны мен мәнін меңгеру, педагогикалық іс-тәжірибе кезінде білікті ұстаздармен ынтымақтастық орнату.

Бастауыш білім беруде шеберлік сыныптарын ұйымдастыру негіздерін меңгеру.

Бастауыш білім берудегі шеберлік сабақтарының тиімділігін бағалау негіздерін көрсетіңіз.

29-тақырып: Дамыған елдердегі интеграция негізінде бастауыш білім беруді ұйымдастыру тәжірибесі

Жоспар:

1. Еуропа елдеріндегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясы
2. Америка континентіндегі елдердегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясы
3. Азия елдеріндегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясы

***

Негізгі ұғымдар: білім, бастауыш, даму, күй, интеграция, тәжірибе, ғылым, оқу, меңгеру, тәжірибе.

***

Еуропа елдеріндегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясы. Қазіргі уақытта Еуропа елдерінде интеграция мәселесіне, яғни бастауыш білім беруді кооперативтік ұйымдастыруға ерекше көңіл бөлінуде. Оның айтуынша, дамыған елдердің бастауыш білім беру тәжірибесі басқа елдердің бастауыш біліміне қолданылады. Мұнда біз кейбір Еуропа елдеріндегі бастауыш білім беруді ұйымдастыру тәжірибесіне назар аударамыз.

Ұлыбританияда бастауыш білім беруді ұйымдастыруда нақты пәндерді оқытуға мән беріледі. Шувтың айтуынша, математика сияқты пән оқушылардың ақыл-ойын дамытуда маңызды рөл

атқарады. Сондай-ақ, бұл ел әлемдегі бастауыш білім беру тәжірибесін жүйелі түрде зерттейді.

Германияда бастауыш білім беруді ұйымдастыруда біз гуманитарлық ғылымдардың басымдығына тап боламыз. Бұл елдің тәрбиелік идеологиясы бойынша асыл тұлғаны тәрбиелеуде гуманитарлық ғылымдардың алатын орны зор. Сондықтан бұл елде «Германия – ұлы ел» ұлттық идеясы бастауыш сынып оқушыларының санасына сіңіріледі. Сондай-ақ, бұл елде сіз әлемнің әр елінің бастауыш білімі туралы қалаған ақпаратты ала аласыз.

Итальяндық бастауыш білім беруде біз жаратылыстану ғылымдарын оқытуды басымдық ретінде кездестіреміз. Оның ойынша, бастауыш сынып оқушылары табиғат, ғалам және дүниенің табиғи ортасы туралы нақты түсінікке ие болуы керек. Сондықтан бастауыш сыныптарда биология, антропология пәндері оқытылады.

Келтірілген мысалдардан Еуропаның дамыған елдерінде бастауыш білімге деген ерекше көзқарас бар екенін аңғаруға болады. Бұл ретте Еуропа елдерінің бастауыш білімінде мынадай ортақ тұстар бар екенін айта кеткен жөн:

- әр сыныпта 10 оқушыдан аспауы керек;
- ең қажетті пәндерді оқыту;
- бастауыш білім беруді жүзеге асыру ұлттық идеологияға негізделген;
- бастауыш білім беру бойынша ынтымақтастық кең жолға қойылған.

Бұл тәжірибеден сабақ алған жөн деп ойлаймыз.

Америка континентіндегі елдердегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясы. Ағылшын-испандық білім беру моделінің әсері Америка континентінің дамыған елдерінің бастауыш білімінде байқалады. Оның айтуынша, бастауыш білім негізінен ұлттық идеяға негізделіп, оқушылардың санасына әлем азаматы идеясын сіңіруге мән беріледі. Атап айтқанда, Америка Құрама Штаттарының бастауыш білімінде оқу үдерісі «Америкалық – күшті адам» идеясы негізінде жүзеге асырылады. Американың барлық штаттарында келесі типтегі бастауыш мектептер жұмыс істейді:

- федералдық (мемлекеттік) бастауыш білім беретін мектептер;

- жеке бастауыш білім беретін мектептер;
- облыстық бастауыш мектептер.

Бұл мектептерде ағылшын тіліне негізделген американ тілі басым деңгейде оқытылады. Оларда «Антропология» ғылымы қоғамдық-гуманитарлық ғылымдардың негізі болып табылады. Сонымен қатар, бастауыш мектептердің барлық түрлерінде бірыңғай академиялық пәндер оқытылады.

Канадалық бастауыш білім беру жүйесі АҚШ-тың бастауыш білім беру жүйесінің ерекшеліктерін көрсетеді. Сондай-ақ, Канаданың бастауыш білім беру жүйесі жаратылыстану біліміне назар аударады. Бұл елдің географиялық орналасуына байланысты.

Канаданың бастауыш біліміне мемлекеттік және жеке бастауыш мектептер кіреді. Ал 1-2 сыныптар кіші сыныптар, 3-4 сыныптар жоғары сыныптар болып саналады. Әр пәнді білікті ұстаз жүргізеді. Барлық оқу пәндері «Антропология» ғылымының бір бөлігі болып табылады. Канадалық бастауыш білім беруде мемлекеттік білім беру стандарты жоқ. Осы себепті жекеменшік бастауыш мектептердің өз оқу бағдарламасы бар.

Бразилиядағы бастауыш білім беру идеясына испандық білім беру моделі әсер етеді. Бұл елде бастауыш білім 1-5 сыныптар, ал бастауыш білім міндетті. Орта жалпы білім міндетті емес.

Бразилиялық бастауыш білім беруде нақты пәндерді оқытудың басымдығы байқалады. Бастауыш сыныптарда математика, алгебра сияқты пәндер кеңінен оқытылады. Сондай-ақ студенттер бастапқы кезеңде астрономия негіздерімен танысады. Бразилиялық бастауыш білім жазда, күзде және көктемде өтеді.

Өйткені, Америка құрлығының дамыған елдерінде бастауыш білім берудің мемлекет бақылауымен жүзеге асатын ортақ қасиеті бар.

Азия елдеріндегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясы. Ресей Федерациясының бастауыш білім беруі Азия континентіндегі дамыған елдердің бастауыш біліміне күшті әсер етеді. Оған сәйкес бастауыш білім беруде гуманитарлық, нақты және жаратылыстану пәндері бірдей оқытылады.

Ресей Федерациясының бастауыш білімінде федералды (мемлекеттік) бастауыш білім беру стандарттарымен бірге аймақтық және республикалық бастауыш білім беру стандарттары қолданылады. Ресейде бастауыш білім көптілді, сонымен бірге

бастауыш білім Ресейде тұратын халықтардың тілдерінде беріледі. Мысалы, Татарстан Республикасында бастауыш сыныптарда орыс тілімен қатар татар тілі оқытылады, бұл республикада бастауыш білім беруде ислам негіздері де оқытылады.

Азияның дамушы елдерінде Ресей Федерациясының бастауыш білімінің ықпалы басым сипатқа ие.

Жапониядағы бастауыш білім өз ерекшеліктерімен сипатталады. Бұл елде бастауыш білім беру 6 жылға созылады және мемлекеттік және жеке бастауыш мектептерге бөлінеді. Жапонияның бастауыш білімінде ұлттық идея басым, жапон тілі ең кемел тіл ретінде оқытылады.

Бұл елдің бастауыш білімінде келесі пәндер оқытылады:

- Жапон тілі;
- Арифметика;
- Музыка;
- Өнер (театр және кино)
- Дене шынықтыру;
- Тіршілік әрекетінің негіздері.

Жапондық жеке бастауыш мектептерде дінтану және зайырлы этика пәндері де оқытылады.

Жапон бастауыш мектептеріне нөмір берілмейді, олардың орнына мектеп аймағының атымен аталады. Мысалы, Токионың өзінде «Токио бастауыш мектебі» деп аталатын мыңнан астам бастауыш мектеп бар. Сонымен қатар, жекеменшік бастауыш мектептер кейде ұлдар мен қыздарды бөлек оқытады.

Бұл елде бастауыш білімге арналған бірыңғай оқулықтар жоқ. Әр облыстың өз оқулықтары бар. Бірақ барлық оқулықтар жапон ұлттық рухымен сусындауы керек.

Сонымен, дамыған елдерде интеграция негізінде бастауыш білім беруді ұйымдастыру тәжірибелері бар және оларды зерттеу болашақ бастауыш сынып мұғалімдері үшін маңызды.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Еуропа елдеріндегі бастауыш білім беру интеграциясының ерекшеліктері қандай?
2. Америка континентіндегі елдердегі бастауыш білім беру интеграциясының ерекшеліктерін білесіз бе?

3. Азия елдеріндегі бастауыш білімнің интеграциясы дегенді қалай түсінесіз?
4. Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің ортақ белгілері қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Еуропа елдеріндегі бастауыш білім беру ұйымының интеграциясының негіздерін меңгеру.

Америка континентіндегі елдердегі бастауыш білім беруді ұйымдастыру ерекшеліктерін қорытындылаңыз.

Азия елдеріндегі бастауыш білім негіздерін үйреніңіз.

30-тақырып: Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау

Жоспар:

1. Кіріктірілген бағалаудың мазмұны
2. Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау механизмдері
3. Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау көрсеткіштері.

***

Негізгі ұғымдар: интеграция, білім, бастама, орындау, бағалау, білім, меңгеру, шеберлік, біліктілік, құзыреттілік.

***

Кіріктірілген бағалаудың мазмұны. Интеграция – оқытудың мақсаттары мен факторларын біртұтас түрде бағалау процесі. Мұндай бағалау процесінде негізінен мыналарға назар аударылады:

- білімді жүйелі меңгеру;
- әрбір пәнді күтілетін деңгейде меңгеру;
- алған білімдерін іс жүзінде қолдана білу;
- меңгеру нәтижесінде адамгершілік және дүниетанымдық жағынан дамуы.

Осы талаптар негізінде оқушылардың меңгеру деңгейі мен бастауыш білім берудің тиімділігі бағаланады.

Бастауыш білім беруді кешенді бағалау келесі сипаттамаларға ие болады:

- бастауыш білім беруді ұйымдастыру шарттары;
- бастауыш білім беруді ұйымдастыру негіздері;
- бастауыш білім берудің тиімділік деңгейі;
- бастауыш білім беруді педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету деңгейі.

Осы талаптар негізінде білім беруді кешенді бағалау жүргізіледі. Бұл жағдайда мемлекет бағалаудың бастамашысы болып табылады.

Өзбекстанда бүгінде жекеменшік бастауыш мектептер де дамып келеді. Олар бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттары негізінде жұмыс істейді. Қазіргі кезде жекеменшік бастауыш мектептер 3 жылда бір рет Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетінің жанындағы Білім сапасын бақылау инспекциясы тарапынан жоғарыда аталған талаптар негізінде тексеріліп отырады. Мұның басты мақсаты – бастауыш білім берудің сапасы мен жоғары деңгейін көтеру.

Біздің ойымызша, бастауыш білім беруді кешенді бағалаудың әдістемесі жасалуы керек.

Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау механизмдері. Қазіргі таңда Өзбекстанда бастауыш білім беру ұлттық және халықаралық стандарттар негізінде дамып келеді. Осы себепті бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау тетіктерін қалыптастыру орынды.

Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалаудың мақсаты білім берудің осы түрінің сапалы дамуын қамтамасыз ету болып табылады. Осыған байланысты бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалаудың міндеттері төмендегідей:

- бастауыш білім беру жағдайын зерттеу;
- бастауыш білім берудің сапа деңгейін анықтау;
- бастауыш білім беру пәндерін оңтайландыру;
- бастауыш сынып мұғалімдерінің құзыреттілігін арттыру;
- бастауыш білім беруді басқаруды демократияландыру.

Дәл осы міндеттерді жүзеге асыру арқылы бастауыш білім беруді перспективалық дамыту стратегиясы жасалады.

Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалауда мыналардың қатысуы маңызды:

- ұлттық және шетелдік сарапшылардың қорытындысы;
- тәжірибелі және білікті сарапшылардың пікірі;

- ғылыми және білім беру орталықтарын бағалау;
- бастауыш білім туралы ғылыми-педагогикалық мамандардың пікірлері.

Бұл қатысушылар бастауыш білім берудің әрбір кезеңін объективті бағалау процесіне қатысады. Олардың қорытындысы негізінде бастауыш білім берудің тиімділік деңгейі бағаланады және оның перспективалық даму негіздері әзірленеді.

Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау көрсеткіштері. Қазіргі кезде Өзбекстанда бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау көрсеткіштерін әзірлеу қажеттілігі туындап отыр.

Көрсеткіш- белгілі бір жағдайдың немесе деңгейдің бағалау белгілері болып табылады. Осыған байланысты бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалауда келесі көрсеткіштерді негізге алған дұрыс:

- 1) бастауыш білім беруге белгіленген мемлекеттік талаптарды орындау;
- 2) бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарттарының тиімділігі;
- 3) бастауыш білім беруді қаржыландыру деңгейі;
- 4) бастауыш білімді жоғары білімді педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету деңгейі;
- 5) бастауыш білім берудің оқу жоспарларын, бағдарламаларын және оқулықтарын оңтайландыру;
- 6) бастауыш білім беруде қолданылатын заманауи ақпараттық-коммуникациялық және педагогикалық технологиялардың тиімділігі;
- 7) бастауыш сынып оқушыларының меңгеру деңгейі;
- 8) бастауыш сынып оқушыларының қосымша білім алуға дайындық деңгейі;
- 9) бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтену деңгейі;
- 10) бастауыш білім беру процесінің жүйелі даму жағдайы.

Дәл осы көрсеткіштер негізінде бастауыш білім берудің тиімділігі кешенді түрде бағаланады.

Кешенді бағалау нәтижесінде мыналар әзірленеді:

- бастауыш білім беруді дамыту стратегиясы;
- бастауыш білім беру сыныптарын оңтайландыру;
- бастауыш білім беру оқулықтарының жаңа буынын жасау;
- бастауыш сынып мұғалімдерінің құзыреттілігін дамыту негіздері.

Осылайша бастауыш білім берудің тиімділігін арттыруға мүмкіндіктер береді.

Олай болса, бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалаудың өзіндік ерекшеліктері бар және оны болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің меңгеруі өте қажет.

Өз бетінше оқуға арналған сұрақтар:

1. Кіріктірілген бағалау мазмұны дегенді қалай түсінесіз?
2. Бастауыш оқытудың тиімділігін кешенді бағалаудың қандай тетіктері бар?
3. Бастауыш оқытудың тиімділігін кешенді бағалаудың көрсеткіштері қандай?
4. Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалаудың негізгі мақсаты қандай?

Тапсырма: педагогикалық тәжірибе

Интегративті бағалаудың мазмұнын ашу.

Бастауыш оқытудың тиімділігін кешенді бағалау механизмдерін меңгеру.

Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау көрсеткіштерін қорытындылаңыз.

Өз бетінше білім алуға арналған тапсырмалар

1. «Бастауыш оқыту педагогикасы» түсінігі.
2. Бастауыш білім беру әдістемесі
3. Бастауыш білім берудің қазіргі тенденциялары
4. Тұлға дамуына жалпы заңдылықтардың әсері
5. Тұлға дамуына әсер ететін факторлар
6. Тұлға дамуының диагностикасы
7. Өзбекстандағы бастауыш білім беру педагогикасының тарихы
8. Дүние жүзі халықтарының бастауыш білім беру педагогикасының тарихы
9. Бастауыш білім беру педагогикасының қазіргі даму тенденциясы
10. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің бейнесі
11. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби дайындығы
12. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің бағыт-бағдары
13. Бастауыш білім беруді ұйымдастыру
14. Бастауыш білім берудегі білім беру
15. Бастауыш білім берудегі педагогикалық қайшылықтар және оларды жою
16. Дидактика туралы түсінік
17. Бастауыш оқыту дидактикасының ерекшеліктері
18. Бастауыш оқыту дидактикасының тиімділігі.
19. Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту заңдылықтары
20. Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту түрлері
21. Бастауыш білім беру педагогикасын оқыту әдістемесі
22. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі туралы ескертпелер
23. Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі
24. Сабақ бастауыш білім берудің негізгі формасы ретінде
25. Оқушылардың алған білімдерін тексеру негіздері
26. Оқушылардың алған білімдерін тексеру механизмдері
27. Оқушылардың алған білімін бағалау әдістемесі.
28. Тәрбие процесінің мазмұны
29. Тәрбие процесінің принциптері
30. Тәрбие процесінің әдістері.
31. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің мазмұны
32. Бастауыш оқытудағы тәрбие құралдары
33. Бастауыш білім берудегі тәрбие түрлері

34. Бастауыш білім беруде оқу-тәрбие үрдісін күшейту қажеттілігі
35. Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру
36. Бастауыш білім берудегі оқу үрдісін демократияландыру
37. *Инновация* ұғымның мәні
38. Бастауыш білім берудегі инновация
39. Бастауыш білім берудегі инновацияларды енгізу тәжірибелері
40. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жанашылдық шеберлігі
41. Бастауыш сынып мұғалімдерінің жанашылдық ұмтылысы
42. Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетін бағалау
43. Интеграция туралы түсінік
44. Бастауыш білім берудегі интеграцияның мазмұны
45. Бастауыш сынып мұғалімінің кіріктірілген іс-әрекетінің негіздері
46. Кіріктірілген сабақ туралы түсінік
47. Кіріктірілген сабақтың түрлері
48. Кіріктірілген сабақтардың тиімділік сипаттамалары

ГЛОССАРИЙ

Аксиология -педагогикалық білім берудегі ұлттық, рухани және материалдық идеяларға, ұғымдар мен ойларға негізделген құндылықтар жиынтығын білдіреді. Педагогикалық аксиология білім берудің, оқыту мен тәрбиелеудің негізгі құндылықтарын білдіреді және оның негізгі нысанасы – сауатты болу, білімді меңгеру және адамды тәрбиелеу.

Аннотация –оқыту үдерісіне және олардың педагогикалық білім берудегі тиімділігіне оң немесе теріс баға беруді білдіреді. Аннотацияда оппонент өз ұсыныстарын айтады, ал автор бұл ұсыныстарды қабылдауға немесе қабылдамауға құқылы.

Акмеология- білім алушылардың денсаулығын, салауатты білім беру ортасын және педагогикалық білім берудегі негізгі білім беру бағыттарын зерттейтін сала. Педагогикалық акмеология мұғалімдер мен білім алушылардың физикалық, психикалық және эстетикалық денсаулығының жағдайларын зерттейді. Акмеологиялық зерттеулерде білім сапасы денсаулық көрсеткіштері бойынша бағаланды, сондықтан акмеологиялық салада педагогикалық білімнің ең жоғары деңгейі қарастырылады.

Бастауыш білім- қазіргі оқу үрдісінде бастауыш білім жалпы орта білім берудің бірінші сатысы болып табылады. Бастауыш білім беруде оқушылардың сауаттылығы, оқу, тәрбиелік дағдылары қалыптасады. Өзбекстанның бастауыш білімінде гуманитарлық, нақты және жаратылыстану ғылымдарының негізгі ұғымдары бойынша сабақтар өткізіледі. 2017 жылдан бастап Өзбекстанда бастауыш білім берудің сауат ашу функциясы мектепке дейінгі білім беру сатысына көшірілді. Осының нәтижесінде Өзбекстанның бастауыш білім беру пәндері пәндері пысықталды, соған сәйкес ұқсас пәндер жақындастырылып, оқу бағдарламалары жалпыланды. 2021 жылдың наурыз айынан бастап қолданысқа енгізілген Ұлттық оқу бағдарламасында бастауыш білім берудің негізгі міндеттері пән санаттары бойынша базалық білім беру, оқушылардың адамгершілік-адамгершілік дағдыларын қалыптастыру және олардың қабілеті мен құзыреттілігінің құрамы анықталды. Сондай-ақ, 2020/2021 оқу жылынан бастап Өзбекстанның бастауыш білімінде «Әдептілік» және «Туған жерді сезіну» пәндерінің орнына жаңа мазмұндағы «Тәрбие» пәні енгізілді. Бұл жағдай

Ўзбекистоннинг бастауыш бiлiм беру тарихы мен тәжірибесіндегі жаңа құбылыс болып табылады.

Бастауыш бiлiм беру педагогикасы- бұл оқу пәні жалпы педагогика негiзінде қалыптасты және ол 20 ғасырда ғылыми-теориялық және практикалық-әдістемелік аспектілерге негiзделген. Бастауыш бiлiм беру педагогикасының мазмұны бастауыш бiлiм беруде бiлiм беру, дидактика мен тәрбие теориясын оқыту үдерісінен тұрады. Тәуелсіздік жылдарында Өзбекстанда бұл бағыттар бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары басталды. Осыған байланысты бастауыш бiлiм беру педагогикасын оқыту теориясы жалпы педагогика қағидаларынан құралса, дидактика бастауыш бiлiм беруді оқыту теориясы арқылы қалыптасады, ал оның бiлiм беру теориясы бастауыш бiлiм беруде оқушының жеке тұлғасына негiзделеді. Рухани, бiлiм беруді ұйымдастырады. бастапқы кезеңде адамгершілік, дене және интеллектуалдық тәрбие беру.

Бастауыш бiлiм берудегі интеграция- бұл бастауыш бiлiм беру пәндерінің, оқу үдерісі мен оқу іс-әрекетінің басқа бiлiм беру кезеңдерімен ажырамас байланысы мен байланысын білдіреді. Қазіргі заманғы бастауыш бiлiм берудегі интеграция бiлiм беру, ғылыми және өндірістік мекемелермен ынтымақтастықты білдіреді. Сонымен қатар, бастауыш бiлiм берудегі кіріктіру үдерісін бастауыш бiлiм берудің сапасы мен тиімділігіне әсер ететін факторлардың жиынтығы деп түсіну керек. Бүгінгі таңда елімізде бастауыш бiлiм берудегі интеграция мәселелері педагогикалық, социологиялық және психологиялық тұрғыдан зерттелуде. Сондықтан бұл процесс Бастауыш бiлiм беру педагогикасының құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады.

Бастауыш бiлiм берудегі инновация- бұл ұғым бастауыш бiлiм беру процесіне енгізілген жаңа идеяларды, әдістерді, тұжырымдамаларды, ережелер мен технологияларды білдіреді. Бастауыш бiлiм берудегі инновацияны заман талабына сай бастауыш бiлiм берудің мазмұны мен мәнін жаңарту деп түсіну керек. Осыған орай, жаңа Өзбекстан жағдайында ұлттық педагогикалық тәжірибе мен халықаралық педагогикалық дәстүрге негiзделген бастауыш бiлiм берудің инновациялық тәсілдерін енгізу процесі жүргізілуде. Бастауыш бiлiм берудегі инновация процесі – бастауыш бiлiм беру педагогикасының құрамдас бөліктерінің бірі.

Бастауыш сынып мұғалімі- бастауыш сынып мұғалімі болып тиісті білімі, кәсіби дайындығы, адамгершілік қасиеттері бар мамандар танылады. Бұл жағдайда бастауыш сынып мұғалімінің тиісті теориялық білімі, практикалық дағдылары, әдістемелік шеберлігі және операциялық құзыреттілігі болуы керек. Қазіргі уақытта бастауыш білім беру жүйесінде мұғалімдердің бірнеше топтары жұмыс істейді, бірақ оларға кәсіби-этикалық талаптар біркелкі түрде қойылады.

Бастауыш сынып оқушысы- білімді меңгеруге, дағдыларды меңгеруге, адамгершілік қасиеттерді меңгеруге бағытталған 7-11 жастағылар бастауыш сынып оқушылары. Оқушыларға білім алу, тапсырмаларды орындау және бастауыш сынып оқушыларына қызығушылық таныту тапсырылады. Сонымен қатар, бастауыш білім беруде оқушылардың құқықтарына басымдық беріледі. Сондықтан оқу-тәрбие процесінде ең алдымен бастауыш сынып оқушысының психикалық, физикалық, рухани және эстетикалық мүмкіндіктері ескеріледі. Өзбекстан жағдайында бастауыш сынып оқушыларының құқықтарының толық қорғалуына бастауыш сынып мұғалімдері жауапты.

Бастауыш сынып жетекшісі -бұл мамандықтың иесі – 7-11 жас аралығындағы оқушылардың жеке тұлғасын білім, тәрбие және тәжірибе тұрғысынан қалыптастыратын, қорғайтын және бағыттайтын кәсіби мұғалім. Өзбекстан жағдайында мұғалімдердің мәртебесін көтеру келесі орында тұр. Оның айтуынша, бастауыш сынып жетекшісінің пікірі мен тұжырымын бастауыш сынып оқушыларының ата-аналары, ұстаздар мен қоғам өкілдері мүлтіксіз қабылдайды. Бастауыш сынып оқушысы туралы бастауыш сынып жетекшісінің ұсынысы бойынша мектептің педагогикалық кеңесі қорытынды жасайды.

Волеология- бұл ғылым педагогикалық аспектіге негізделген гуманитарлық ғылымдардың бірі, ол студенттер мен мұғалімдерді салауатты өмір салтын қамтамасыз ету мәселелерін зерттейді. Осы ғылымның көмегімен оқушылардың, әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының санасы сау, ойы салауатты, салауатты қасиеттер қалыптасты. Тәуелсіздік жылдарында волеология ғылымы Өзбекстанның оқу жүйесіне педагогикалық ғылымдар тобы ретінде енгізіліп, қазір бұл ғылымның әдіснамалық негіздері бойынша ғылыми зерттеулер жүргізілуде.

Гипотеза -педагогикалық білім беруде белгілі бір жаңа ойды тәжірибе нәтижелеріне сүйене отырып дәлелдеу гипотеза деп аталады. Бұл ұғым ғылыми болжау мағынасында қолданылады. Бастауыш білім беруде гипотеза оқушылардың білім, білік дағдыларын меңгеру және тәрбиелеу деңгейін бағалау үшін қолданылады, онда ғылыми болжамдар негізінде бастауыш сынып оқушыларының даму деңгейі бағаланады.

Сабақ- бастауыш білім берудің негізгі формасы. Сабақ кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдерге бөлінеді. Қазіргі бастауыш білім беруде сабақтың мынадай түрлері қолданылады: жаңа білім беру сабағы, дағдыны бекіту сабағы, оқу-тәрбие жұмысын жүзеге асыру сабағы, ғылыми сабақ, кластерлік сабақ, жаңашыл сабақ, екілік сабақ. Бұл сабақ түрлерінің негізгі мақсаты – бастауыш сынып оқушыларына күткендей жаңа білім беру, олардың адамгершілік қасиеттерін тез қалыптастырып, қабілеттерін дамыту. Бастауыш сынып мұғалімінен өзіндік жеке оқыту стилі болуы талап етіледі.

Адамгершілік –бастауыш білім берудің негізгі принциптерінің бірі. Бұл қағиданың негізі – бала күтімі, бала құқықтарының басымдығы, мейірімділік пен адамгершілік. 2018 жылы Өзбекстанның бастауыш білім беру жүйесінде гуманитарлық принциптің жүзеге асырылуы ЮНЕСКО тарапынан жоғары бағаланды. Бұл баға бастауыш білім беру жүйесіндегі гуманизм қағидасын халықаралық деңгейде мойындау болып табылады.

Рефлекс- бастауыш сыныптағы оқушылардың табиғи мінез-құлқы мен қарым-қатынасын білдіреді. Бастауыш сыныптарда оқушылардың білімге деген қызығушылығын, жаңалыққа ұмтылуын және өзін-өзі таныту рефлексдерін қалыптастыру басты міндеттердің бірі болып табылады. Бұған қол жеткізу оқушылардың сауатты болуына мүмкіндік береді.

Стереотип– бастауыш білім берудегі дәстүрлі және тәжірибелік құндылықтарды негізге алу процесін білдіреді. Мысалы, әрбір бастауыш сынып оқушысы ғалым деген стереотип. Сондықтан педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерде жағымды стереотиптерді пайдалану ұсынылады.

Эмоция- бастауыш сынып оқушыларының жағымды эмоциялары мен толқуларын білдіреді. Оқу-тәрбие үрдісінде оқушылардың эмоционалдық ерекшеліктерін қалыптастыруға көңіл

бөлінеді және мұның мақсаты – оқушылардың санасына, рухына, жан дүниесіне жақсы әсер ету. Педагогикалық психологияның тұжырымдары бойынша эмоционалдық ерекшеліктері дамыған оқушылардың оқуға деген қызығушылығы жоғары.

Көркемжазу- 7-11 жас аралығындағы оқушылардың жазу, сызу, санау дағдыларын педагогикалық, психологиялық және эстетикалық талаптар негізінде қалыптастыруға және оқушыларды әдемі жазуға үйретуге бағытталған оқу пәні. Бастауыш білім беруде хуснихат негіздері ең маңызды педагогикалық ұсыныстар, жеке тәжірибелер және лингвистикалық ережелер негізінде оқытылады. Нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының сауатты жазу дағдысы қалыптасады. Педагогикалық психологияның тәжірибелеріне сүйенсек, жазушыға қарап оқушылардың мінезін анықтауға болады.

Тұжырымдама – бастауыш білім беру педагогикасындағы тәрбие мен оқытудың негіздерін, құралдары мен технологияларын ғылыми-педагогикалық негіздеу жиынтығы. Тұжырымдамада бастауыш білім берудің мақсаты, міндеттері, жүзеге асыру әдістері, әдістері, технологиялары және стратегиялық бағыттары айқындалған.

Құзыреттілік - бұл латын сөзі, практикалық қабілет дегенді білдіреді. «Жалпы орта білім туралы» ережеге сәйкес құзіреттілік – білім, білік және дағдының жиынтығы, ол алған білімдерін тәжірибеде қолдана білуді білдіреді.

Білім - бұл шындыққа сәйкес келетін, тәжірибелі және жалпы қабылданған ұғымдар, идеялар мен пікірлердің жиынтығы. Бастауыш білім беру гуманитарлық, жаратылыстану және нақты ғылымдар бойынша базалық білім береді. Білімді бағалау оқушылардың интеллектуалдық даму критерийлері бойынша жүргізіледі.

Дағды - бастауыш сынып оқушыларының оқуы мен білімінің тұжырымдамасы болып табылады, онда оқушылар бастауыш білім берудің мемлекеттік стандартына сәйкес пәндер бойынша негізгі білімді меңгеруі тиіс. Құзіреттілік деп бастауыш білім беруде оқушылардың білімді меңгеру, адамгершілік қасиеттерді меңгеру және мінез-құлық қағидаларын қабылдау деңгейін айтады. Бастауыш білім берудің негізгі міндеттерінің бірі – 7-11 жастағы оқушылардың білім, түсіну, оқу, оқу дағдыларын қалыптастыру.

Біліктілік – белгілі бір білімге, адамгершілік дағдыларға және мінез-құлық дағдыларына ие болу құзыреттілік деп аталады. Бастауыш білім беру оқушылардың сауаттылық дағдыларын қалыптастырады және оларды болашақта оқу дағдыларымен қаруландырады. Бастауыш білім беруде білім, білік, біліктілік ұғымдарымен қатар құзыреттілік өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі:

1. Өзбекстан Республикасы Президенти Шавкат Мирзиёевтың Олий Мажлиске Жолдауы.//«Халқ сөзі» газеті. 2020 жылғы 30 желтоқсандағы шығарылым.
2. Стефановская Т.А. Педагогика: Ғылым және өнер. - М.: «Педагогика». 1998 жыл.
3. Психология. Сөздік. Составитель Л.А.Карпенко.-М.: «Полииздат».1990-77-78 жж.
4. Бордовская Н., Реан А.Педагогика. - СПб.: Петр. 2001.- 176 б.
5. Бордовская Н., Реан А. Педагогика. Учебник для ВУЗов. - СПб.: «Петр» 2001. S 142-143.¹Қараңыз. Гессен С.И.Основы педагогикасы. - М., 1995 ж
6. Миронов В.Век образования.-М.: «Педагогика».1990 ж.
7. Окон В. Введение в общую дидактика. - М.: «Педагогика». 1990 жыл.
8. Умарова М. Теория және тарих педагогикасы. - Т.: «Шолпон».2018.-202 б
9. Педагогикалық терминдер сөздігі. Р.Жораев және т.б. - Т. «Жанкүйер». 2008. 49-бет
10. Педагогикалық терминдер сөздігі. Құрастырушылар Р.Жораев және т.б. – Т.: «Ғылым».2008, 48-бет
11. Мұхамедов Ғ., Ходжамкулов У. Инновациялық педагогикалық білім кластері: анықтамасы, жіктелуі, мазмұны.-Чирчик.: «Университет».2018 ж.

МАЗМҰНЫ

I. КІРІСПЕ	3
II. МОДУЛЬ-1. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	5
1-тақырып: «Бастауыш оқыту педагогикасы» ұғымының мазмұны.....	5
2-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасының әдістемесі	9
3-тақырып: Тұлға дамуының жалпы заңдылықтары және оның диагностикасы туралы түсінік	15
4-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасының тарихы	22
5-тақырып: Бастауыш білім берудегі педагогикалық процесс	27
6-тақырып: Бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын біліктілік талаптары	37
III. МОДУЛЬ-2. БАСТАУЫШ ОҚИТУДЫҢ ДИДАКТИКАСЫ	49
7-тақырып: «Бастауыш оқыту дидактикасының» мазмұны.....	49
8-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасындағы оқыту процесі	55
9-тақырып: Бастауыш білім беру педагогикасында оқыту негіздері.....	59
10-тақырып: Бастауыш оқытуды ұйымдастыру әдістемесі.....	65
11-тақырып: Сабақ бастауыш білім берудің негізгі формасы ретінде	70
12-тақырып: Оқушылардың игерген білімінің нәтижесін тексеру және бағалау	75
IV. МОДУЛЬ-3. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТӘРБИЕ ТЕОРИЯСЫ	80
13-тақырып: Тәрбие процесінің мазмұны, принциптері мен әдістері.....	80
14-тақырып: Білім беру бастауыш білім берудегі процесс ретінде	86
15-тақырып: Бастауыш білім берудегі ұлттық тәрбие негіздері .	91
16-тақырып: Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесін ізгілендіру және демократияландыру	97
17-тақырып: Бастауыш білім берудегі оқу-тәрбие процесінің заманауи тенденциялары.....	103

V.МОДУЛЬ-4. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯ.....	109
18-тақырып: Бастауыш білім берудегі инновацияның мазмұны.....	109
19-тақырып: Бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс- әрекеті.....	114
20-тақырып: Бастауыш білім беруде оқытудың кредиттік- модульдік жүйе.....	119
21-тақырып: Бастауыш оқытуда кредиттік-модульдік жүйе негізінде оқу процесін ұйымдастыру.....	127
22-тақырып: Бастауыш білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиясы	131
23-тақырып: Дамыған елдердегі бастауыш білім берудің инновациялық технологиялары.....	143
VI.МОДУЛЬ-5. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИНТЕГРАЦИЯ	148
24-тақырып: Бастауыш білім берудегі интеграцияның мәні	148
25-тақырып: Бастауыш білім берудегі кіріктірілген сабақтар...	153
26-тақырып: Бастауыш білім беруде кластерлік оқыту әдісі.....	157
27-тақырып: Бастауыш білім берудегі «Мектеп-зертхана» әдісі	161
28-тақырып: Бастауыш білім берудегі практикумдар	166
29-тақырып: Дамыған елдердегі интеграция негізінде бастауыш білім беруді ұйымдастыру тәжірибесі	170
30-тақырып: Бастауыш білім берудің тиімділігін кешенді бағалау	174
VII. Өз бетінше білім алуға арналған тапсырмалар	178
VIII. Глоссарий	180
Ұсынылатын әдебиеттер	186

**ЖАББОРОВА ОНАХОН МАННАПОВНА,
АЙДАРОВ ЕРКИН БАКИТОВИЧ**

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫ, ИННОВАЦИЯ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯ

*Жогары оқу орындарының бастауыш білім
мамандығына арналған оқулық*

Мухаррир: Х. Тахиров
Техник мухаррир: С. Меликузиева
Мусаххих: М. Юнусова
Саҳифаловчи: А. Мухаммад

Нашр. лиц № 2244. 25.08.2020.
Босишга рухсат этилди 16.01.2023.
Бичими 60x84 1/16. Офсет қоғози. “Times New Roman”
гарнитураси. Ҳисоб-нашр табағи. 12,0.
Адади 100 дона. Буюртма № 6.

«ZEBO PRINT» МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент ш., Яшнобод тумани, 22-ҳарбий шаҳарча.

ЖАЗБАЛАР ҮШІН

ЖАЗБАЛАР ҮШІН

ЖАЗБАЛАР ҮШІН